

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı

DOĞU AKDENİZ ENERJİ KRİZİ BAĞLAMINDA KIBRIS SORUNU

Muhammed Ali SAĞSÖZ

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2024

DOĞU AKDENİZ ENERJİ KRİZİ BAĞLAMINDA KIBRIS SORUNU

Muhammed Ali SAĞSÖZ

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2024

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim boyunca benden desteklerini esirgemeyen Sn. Doç. Dr. Şafak OĞUZ hocam başta olmak üzere, doğduğum andan beri her anımda yanımda olan değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Muhammed Ali SAĞSÖZ

ÖZET

SAGSÖZ, Muhammed Ali. *Doğu Akdeniz Enerji Krizi Bağlamında Kıbrıs Sorunu, Yüksek Lisans Tezi Nevşehir, 2024.*

Stratejik ve jeopolitik bir öneme sahip olan Doğu Akdeniz, Orta Doğu, Afrika ve Avrupa arasında bir köprü görevi görmektedir. Bu durum, Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan devletleri de etkilemekle beraber siyasi gerginliklerin yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Özellikle son dönemde bölgesel anlaşmazlıklara enerji sorununun da eklenmesi ile birlikte bölgede yaşanan kriz ulusal ve uluslararası güvenlik için bir tehdit haline gelmiştir. Egemenlik alanının genişletilmesinde etkili bir unsur olan enerji sorunu, bölgesel sorunların tekrar gündeme gelmesine yol açarak siyasal süreçler başta olmak üzere ikili ilişkileri etkilemiş ve ekonomik anlaşmazlıkların yaşanmasına da sebep olmuştur. Doğu Akdeniz sorunu, başta bölgesel olmak üzere uluslararası konjonktürde de önemli etkiler bırakan bir krizdir. Doğu Akdeniz Sorunu'nun temel etki alanı olan deniz yetki alanları arasındaki ihtilaflı bölgeler, krizi derinleştirirken devletlerin dış politikadaki adımlarının da temelini oluşturmaktadır. Diğer alanlarda olduğu gibi Kıbrıs Adası'nın egemenlik alanının da dâhil olduğu kriz, özellikle ihtilaflı bölgelerde egemenlik yarışına yol açmıştır. Doğu Akdeniz'in enerji alanındaki potansiyelinin keşfedilmesi ile bölgenin merkezinde yer alan Kıbrıs sorunu daha da karmaşık bir hale gelmiştir. Özellikle Avrupa Birliği'nin bu süreçte sorunun önemli bir parçası haline gelmesi ve Doğu Akdeniz Politikası konusunda üyesi olan Yunanistan ve GKRY'nin politikalarını desteklemesi, KKTC'nin haklarını savunan Türkiye ile ilişkilerinin daha da gerginleşmesine yol açarken Kıbrıs sorununun çözümünü daha da zor hale getirmiştir.

Anahtar Sözcükler: Doğu Akdeniz, Kıta Sahranlığı, Münhasır Ekonomik Bölge, Enerji Krizi, Kıbrıs, KKTC

ABSTRACT

SAĞSÖZ, Muhammed Ali. *The Cyprus Problem In The Context Of The Eastern Mediterranean Energy Crisis Master Thesis, Nevşehir, 2024.*

The Eastern Mediterranean, which has a strategic and geopolitical importance, serves as a bridge between the Middle East, Africa and Europe. This situation affects the riparian countries of the Eastern Mediterranean and causes political tensions to intensify. Especially with the recent addition of the energy issue to regional disputes, the crisis in the region has become a threat to national and international security. The energy problem, which is an effective factor in the expansion of sovereignty, has led to the re-emergence of regional problems, affecting bilateral relations, especially political processes, and causing economic disputes. The Eastern Mediterranean issue is a crisis that has had a significant impact not only on the regional but also on the international conjuncture. The disputed maritime jurisdictions, which are the main sphere of influence of the Eastern Mediterranean Problem, deepen the crisis and form the basis of the foreign policy steps of the countries. The crisis, which includes the sovereignty of the island of Cyprus, as in other areas, has led to a competition for sovereignty, especially in disputed areas. With the discovery of the energy potential of the Eastern Mediterranean, the Cyprus problem, which is at the center of the region, has become even more complex. In particular, the fact that the European Union became an important part of the problem in this process and supported the policies of Greece and the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus, which are members of the European Union, on the Eastern Mediterranean Policy, led to further strained relations with Turkey, which defended the rights of the Turkish

Republic of Northern Cyprus, and made the solution of the Cyprus problem even more difficult.

Keywords: Eastern Mediterranean, Continental Shelf, Exclusive Economic Zone, Energy Crisis, Cyprus, TRNC

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	Error! Bookmark not defined.
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
DENİZ YETKİ ALANLARI POLİTİKASI VE DOĞU AKDENİZ	3
1.1. Deniz Hukuku ve Deniz Yetki Alanları Politikası	3
1.2. Doğu Akdeniz'in Tarihi ve Önemi	7
1.3. Doğu Akdeniz Enerjisinin Önemi ve Potansiyeli.....	11
1.4. Küresel Aktörlerin Doğu Akdeniz Politikaları	13
1.4.1. ABD'nin Doğu Akdeniz Stratejisi	14
1.4.2. Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi.....	16
1.4.3. İngiltere'nin Doğu Akdeniz Stratejisi	18
1.4.4. Çin'in Doğu Akdeniz Stratejisi.....	19
1.4.5. AB'nin Doğu Akdeniz Stratejisi	21
1.4.6. Küresel Ölçekli Enerji Şirketlerinin Doğu Akdeniz Stratejisi	23
2.BÖLÜM	25
Doğu Akdeniz Enerji Krizi Bağlamında Kıbrıs Sorunu.....	25
2.1. Türkiye-KKTC Kıta Sahaneliği Anlaşması	26
2.2. Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanı Anlaşması	28
2.3. Türkiye Cumhuriyeti ve Libya Ulusal Birlik Hükümeti Arasında Hidrokarbon Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası.....	30
2.4. Türkiye, KKTC ve GKRY'nin Doğu Akdeniz Perspektifinden	

Hidrokarbon Enerji Analizi	31
2.5. Türkiye'nin Hidrokarbon Enerjisi Açısından Doğu Akdeniz'in Önemi	32
2.6. KKTC'nin Hidrokarbon Enerjisi Açısından Doğu Akdeniz'in Önemi ..	33
2.7. GKRY'nin Hidrokarbon Enerjisi Açısından Doğu Akdeniz'in Önemi ..	35
3. BÖLÜM	41
Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Sorunu	41
3.1. Kıbrıs'ın Tarihi ve Önemi	41
3.1.1. Kıbrıs Adası'nda Türk Hâkimiyeti.....	44
3.1.2. Kıbrıs'ta İngiliz Hâkimiyeti Dönemi	46
3.1.3. Kıbrıs Cumhuriyeti	57
3.1.4. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı	65
3.1.5. Kıbrıs Türk Federe Devleti (13 Şubat 1975)	71
3.1.6. KKTC'nin Kuruluşu Ve Güncel Gelişmeler	74
3.2. Deniz Yetki Alanları Sorunu Ve Kıbrıs Adası	79
3.2.1. Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY Deniz Yetki Alanı Uyuşmazlığı	81
3.2.2. Türkiye'nin Deniz Yetki Alanı Politikası.....	85
3.2.3. KKTC'nin Deniz Yetki Alanı Politikası.....	87
3.2.4. Yunanistan'ın Deniz Yetki Alanı Politikası.....	87
3.2.5. GKRY'nin Deniz Yetki Alanı Politikası	90
Sonuç	Error! Bookmark not defined.
KAYNAKÇA	99
EK-1. ORJİNALLİK RAPORU.....	108

KISALTMALAR DİZİNİ

AKEL: Kıbrıs Rum Komünist Partisi

BMDHS: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BMGK: Birleşmiş Milletler Barış Gücü

EDMA: Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi

EOKA: Ethniki Organosis Kiprion Agoniston

GKRY: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

MEB: Münhasır Ekonomik Bölge

NATO: Kuzey Atlantik Anlaşması Teşkilatı

TAP: Trans Adriyatik Boru Hattı Projesi

TANAP: Trans Anadolu Boru Hattı Projesi

TMT: Türk Mukavemet Teşkilatı

TPAO: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

TABLÖLAR DİZİNİ

TABLO.1: DOĞU AKDENİZ’DE KEŞFEDİLEN DOĞALGAZ REZERVLERİ

ŞEKİLLER DİZİNİ

ŞEKİL.1: DENİZ YETKİ ALANLARI ŞEMASI

ŞEKİL.2: DOĞU AKDENİZ'İN COĞRAFİ KONUMU

ŞEKİL.3: BİR KUŞAK BİR YOL PROJESİ

ŞEKİL.4: TÜRKİYE-KKTC KITA SAHANLIĞI ANLAŞMASI HARİTASI

ŞEKİL.5: TÜRKİYE-LİBYA DENİZ SINIRINI GÖSTERİR HARİTA

ŞEKİL.6: GKRY'NİN İDDİA EDİLEN RUHSAT ALANLARI

ŞEKİL.7: DOĞU AKDENİZ'DE KIBRIS ADASI MEB VE DENİZ YETKİ ALANLARI SORUNU

ŞEKİL.8: TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ'DE HAK İDDİA ETTİĞİ MEB ALANI

ŞEKİL.9: MAVİ VATAN DOKTRİNİ HARİTASI

ŞEKİL.10: SEVİLLA HARİTASI

GİRİŞ

Her ulus kendisine egemenlik alanı yaratmak, yarattığı bu alanı geliştirmek ve varlığını devam ettirmek niyeti taşımaktadır. Bu husus kapsamında diğer uluslar ile amaçları çerçevesinde ekonomik ve politik alanlarda iş birliği kurarak bahsedilen alanlarda kazanımlar elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu durum ise her ulusun kendi çıkarlarını en üst seviyede savunması anlamına gelmekte, faydacı yaklaşımda bakıldığında ise çeşitli etkiler doğurmaktadır. Nihayetinde ulusların egemenlik alanlarında enerji güvenliği olarak bahsedilen kavramın da önemi anlaşılmaktadır. Uluslar, enerji güvenliklerini sağlamak açısından diğer uluslar ile ittifaklar yapmakta, bu ittifaklar ise karşı tarafların yaptıkları ittifaklar ile de adeta bir ihtilaf haline dönüşmektedir. Enerji güvenliğinin, çeşitli alanlarda tartışmalara ve hatta çatışmalara sebebiyet vermesinin nedeni ise gelişen teknoloji ile birlikte ihtiyaç duyulan enerji ve bu enerjinin muhafaza edilmesidir. Sanayideki üretimden, evlerdeki ısınmaya kadar geniş bir alana etki eden enerji, ulusların da çıkarları noktasında sonuna kadar savunmak isteyecekleri bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bölgesel aktörlerden, küresel aktörlere kadar hemen her ulusun önem verdiği enerji kavramı, küresel güçteki devletlerin ise ilgisini fazlaca çekmektedir. Enerji sahalarına hâkim olan ve enerji güvenliğini sağlayan küresel aktörler, etki alanlarını artırarak daha geniş alanlarda diğer aktörlere karşı hareket fonksiyonu kazanmaktadırlar. Dünyadaki sınırlı enerji kaynakları, küresel enerji şirketlerinin de kazanım amacı olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında ekonomik anlamda da önemli olan enerji kaynakları, küresel ölçekli rekabetin parçası olmaktadır. Enerji kaynaklarına hâkim olan devletlerin küresel yarışta öne geçmesi, çeşitli kazanımlar elde etmesi ve enerji güvenliğini sağlaması oldukça önemli bir husus olmaktadır. Doğu Akdeniz de bu açıdan değerlendirilmesi gereken bir bölge olmak ile birlikte bölgedeki tarihi sorunlarının da gün yüzüne çıkmakta olduğu görülmektedir. Özellikle Kıbrıs Sorunu, Doğu Akdeniz Enerji Krizi'nde önemli bir konumda bulunmaktadır. Adadaki Rum ve Türk tarafları, Kıbrıs Adası'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndan çıkmasından beri dönemsel olarak sorunlar yaşamış ve halen daha bu sorunların çeşitli yönleri ile devam ettiği

görülmektedir. Adadaki çözümsüzlük akabinde enerji krizi ile birleşince küresel aktörlerin de bölgedeki tezleri ve taraflar ile enerji alanlarında iş birliği yapmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu bağlamda GKRY-KKTC, Türkiye ve Yunanistan arasında uzun yıllardır devam eden Kıbrıs Sorunu çözümsüzlüğü, enerji rekabeti ile birlikte küresel bir ölçekte etki doğurmaya başlamıştır. Nitekim adadaki çözüm ortamında enerjinin rolünün olumlu olabileceği gibi enerji rekabeti ile birlikte adadaki krizin daha da derinleşebileceği ihtimali taraflar arasındaki mevcut durumda görülmektedir. Bu bağlamda adadaki sorunun çözümü açısından taraflar arasında atılacak adımlar, çözüm sonrası veya enerji alanındaki iş birliği sonrası taraflara çeşitli ekonomik kazanımlar sağlayacağı düşünüldüğünde ihtilafın son bulması gerekliliği önemli bir nitelik taşımaktadır. Tezde de ilgili hususlara değinilerek konu ele alınmış ve bu bağlamda Kıbrıs Sorunu noktasında Doğu Akdeniz'deki enerji krizinin hem sorunların gündeme gelmesi hem de çözümü noktasında etkisi araştırılmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

DENİZ YETKİ ALANLARI POLİTİKASI VE DOĞU AKDENİZ

1.1. Deniz Hukuku ve Deniz Yetki Alanları Politikası

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra denizlerin önemi artmış ve bu kapsamda deniz hukuku kavramı da uluslararası sistemde tartışılmaya başlanmıştır. Nitekim ilk deniz hukuku konferansı 1958 yılında, BM önderliğinde Cenevre'de gerçekleştirilmiştir.

Sözleşmede; Kara Suları ve Bitişik Bölge, Kıta Sahanelığı, Açık Deniz, Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması konuları düzenlenmiş ve yazılı hale getirilmiştir (Kansu, 2019)

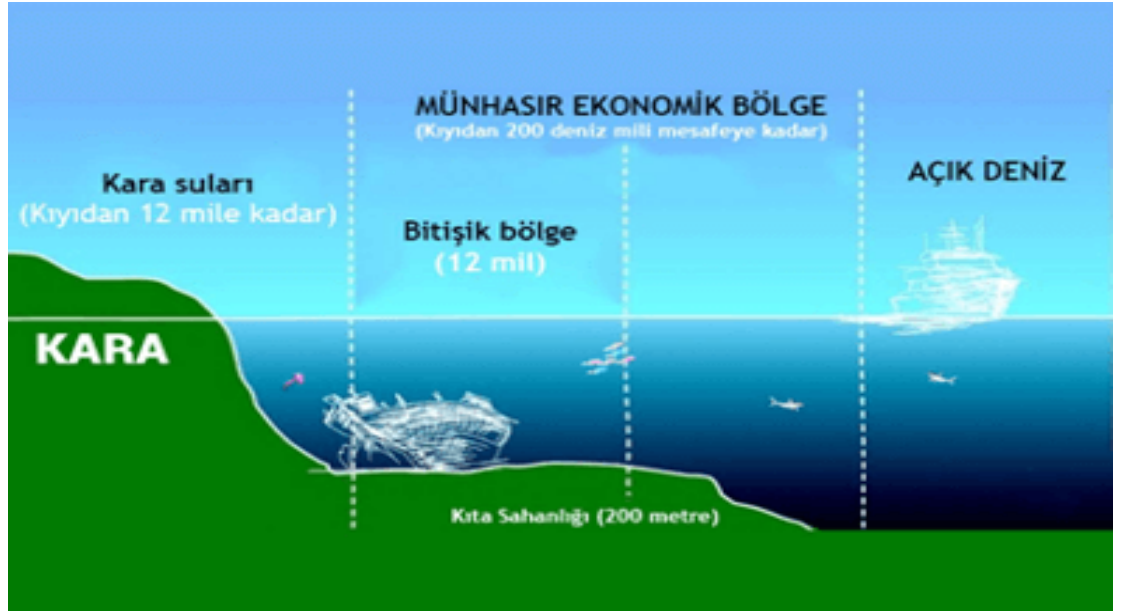
Devletlerin 1958 yılından beri katıldığı deniz hukuku konferansları ile birlikte, denizlerdeki egemenlik hakları oldukça genişlemiştir. Karasuları, bitişik bölge ve balıkçılık bölgesi gibi alanlara ek olarak devletlere denizler konusunda çeşitli haklar ve yetkiler tanınmış, ilgili yetkilerin kaynağı olan münhasır ekonomik bölge kavramı uluslararası hukuka yerleşmiştir (Yaycı, 2012).

Tüm bu unsurlara ek olarak deniz yetki alanları ve devletlerin tek taraflı olarak fiili uygulamaları, tartışmaların hem siyasi hem de hukuki sorun boyutunu artırmaktadır. Özellikle 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin bağlayıcılığı noktasında devam eden tartışmalar, bölge devletleri arasındaki çözüm noktasının hukuki bağlamda tıkanmasına neden olmaktadır.

Örneğin Doğu Akdeniz'e kıyısı olan devletlerden Türkiye, Suriye, Libya ve İsrail 1982 BMDHS'ye taraf değillerdir (Kaya, 2007).

BMDHS'de belirtilmiş olan Deniz Yetki Alanları; açık deniz, iç sular, kara suları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve MEB olarak tanımlanmış alanlardan oluşmaktadır.

Şekil 1. Deniz Yetki Alanları şeması

(Kaynak: <https://www.tuicakademi.org/kibris-ve-adalar-sorunu-ozelinde-dogu-akdenizde-yetki-alanlari-sinirlendirmasinin-uluslararasi-hukuk-boyutu/>)

Esas Hat, kıyı devletinin deniz devleti olarak tanımlanmasında esas hat kavramının önemli bir yeri bulunmaktadır. Esas hat, devletin egemenlik yetkisine tabii olan deniz alanların ölçülmeye başlandığı hat olarak tanımlanmaktadır (Kuran, 2006).

İç sular, iki deniz hukuku sözleşmesinde de tanımlanmış bir kavramdır. İç sular, Cenevre Sözleşmesinin 5.maddesi'nde ve 1982 BMDHS'nin 8.maddesi'nde tanımlanmış, ilgili maddeler; karasularının ölçülmeye başlandığı esas hattın kara tarafında kalan deniz alanını ifade etmektedir. Bu alana koylar, körfezler, iç denizler, kapalı denizler gibi esas hattın kara tarafındaki alanlar da dâhil olmaktadır (Kansu, 2019). Bu alanlar kıyı devletinin tam söz sahibi olduğu alanlardır.

Karasuları, hem Cenevre Sözleşmesi'nde hem de BMDHS'de tanımlanmış ve bu sözleşmeye göre de karasuları genişliği maksimum 12 deniz mili olarak belirlenmiştir. Karasuları, Deniz yatağı dâhil olmak üzere, devletlerin egemenlik haklarının bulunduğu, kıyı devletinin mevcut kara parçasını çevreleyen ve ilgili devlete ait deniz alanını tanımlayan bölge olarak adlandırılmaktadır (Kuran, 2015). Her ne kadar BMHDS'de sınırı maksimum 12 deniz mili olarak belirlenmiş olsa da uygulanabilirlik açısından ulusların çeşitli tezleri mevcuttur. Örneğin Türkiye'nin, Ege'de ve Karadeniz'de 6 mil, Akdeniz'de ise 12 mil olarak iç mevzuatında tanımlama yapılmıştır. Bu durumda ise birbirine yakın deniz alanları olan devletler arasında sorun yaşanabilmekte, sorunun çözümü noktasında ise iç mevzuatların yetersiz kaldığı durumlar ortaya çıkmaktadır.

Bitişik Bölge, karasularından itibaren başlayan ve 12 deniz mili daha açığa ulaşan, 24 deniz miline kadar uzanan alana bitişik bölge denmektedir (Kansu,2019). Bitişik Bölge, kıyıdaş devletin çeşitli egemenlik haklarını kullanabildiği bir alanı da kapsamaktadır. Kıyıdaş devlet, bitişik bölgesi üzerinde ekonomik faaliyetler yürütebilmekte, gümrük kontrolü yapabilmekte ve bilimsel araştırmalar yapabilmektedir.

Kıta Sahanlığı, 1958 Cenevre Sözleşmesi ve 1982 BMDHS'ye göre kıyı devletinin karasularının ilerisinde kalan ama kıyıya bitişik nizamda bulunan deniz tabanı ve altındaki cansız varlıkların hem araştırılması hem de işletilmesi hususunda hak sahibi olduğu alanı ifade etmektedir. Belirtilen bu alan kıyı çizgisinden itibaren 200 deniz mili uzaklığa giden ve eğer kıta sahanlığı daha ileriye uzanıyorsa üst sınırı 350 deniz mili olabilen bölgeyi tanımlamaktadır (Kuran, 2009).

Bu bağlamda adaların da birer kıta sahanlığı olmakla birlikte, adada yaşayan insan nüfusunun olması gerekmektedir. Zira kendisine has bir ekonomik alanı olmayan, özel ekonomik bölgesi bulunmayan adalar için kıta sahanlığının etkisinden söz etmek mümkün değildir. Adaların kıta sahanlığı için de karşılıklı kıyılara sahip olan devletler arasında sınırlandırma anlaşması uygulanması gerekmektedir. 1958 Cenevre sözleşmesi ve 1982 BMDHS'ye göre sahildevletinin, kıta sahanlığı üzerinde egemenlik hakları vardır. Bu bağlamda kıyıdaş

olan devletlerin karşılıklı olarak anlaşması ve sınırlandırma noktasında uzlaşması karşılıklı olarak fayda sağlamaktadır. Zira kıta sahanlığı, karşılıklı sınırları olan devletlerin egemenlik alanları noktasındaki haklarının tespiti noktasında büyük önem taşımaktadır.

Açık Deniz kavramı uluslararası deniz alanını ifade eden ve bu bağlamda insanlığın ortak malı olarak kabul edilen alanı tanımlamaktadır. Açık deniz hususunda hiçbir devletin egemenlik hakkı olamayacağı gibi bütün devletlerin kullanımına açık bir deniz alanı olduğu tanımlanmaktadır.

Münhasır Ekonomik Bölge (Exclusive Economic Zone), kıyı devletinin karasularının başlangıcındaki esas çizgiden itibaren 200 deniz mil uzaklığa kadar olan ve karasuları dışındaki su tabakası ile birlikte toprak altında kalan münhasır ekonomik haklarını ve yetkilerini tanımlar (Acer & Kaya, 2014). BMDHS'ye göre ise MEB kavramı: “Karasularının ötesinde ve bu sulara bitişik bir bölge olup sözleşmede düzenlenmiş özel bir rejime (m. 55-75) tabi olan ve bu rejim gereği kıyı devletinin hakları ve yetkileri ile diğer devletlerin hakları ve serbestlikleri bu sözleşmenin ilgili maddeleri ile düzenlenmiş olan bölgedir” şeklinde tanımlanmaktadır (Kuran, 2014). Daha önce teamül olarak sayılan ve uygulanması konusunda kesin yargıya varılamayan MEB kavramı, 1982 BMDHS ile birlikte yazılı ve uygulanabilir bir norma kavuşmuştur. MEB'in belirlenmesi için iki yöntem bulunmaktadır. Bunlar “ilan” ve “antlaşma” olarak birbirinden ayrı veya bir bütün şeklinde olabilmektedir. İlgili yöntemleri kullanarak antlaşma ilan edebilmek için 1982 BMDHS'nin 75.maddesi gereği olarak; sahildevletinin, ilanında belirttiği MEB'i gösteren bir harita yayımlaması veya coğrafi koordinatların bulunduğu listeleri yayımlayarak bunların birer kopyasını Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne iletmesi gerekmektedir (Yaycı, 2012).

Kıta sahanlığı, bir kara devletinin doğal ve coğrafi yapısı incelenerek deniz üzerindeki uzantı noktasına bakılarak belirlenmektedir. MEB ise kıyı devletinin coğrafi yapısından bağımsız olarak, kıyı noktasından belirli bir uzaklığa kadar olan alanın canlı ve cansız kaynaklarının korunması ve işletilmesi gibi haklara olanak veren yetki alanıdır. (Kaya, 2015 s.61) Özetlemek gerekirse kıta sahanlığı ve MEB kavramları, deniz alanlarında kıyı devletlerinin egemenlik haklarını ve

ekonomik yetkilerini düzenleyen iki farklı kavram olarak nitelendirilmektedir. Kıta sahanlığı, MEB'den daha geniş bir kavram olup deniz tabanı ve altındaki kaynaklara odaklanırken, MEB ise ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği bir bölgeyi ifade etmektedir. Nihayetinde her ikisi kavram da Uluslararası Deniz Hukuku'nda tanımlanmış ve düzenlenmiştir.

1982 BMDHS'ye göre kıta sahanlığı, esas hattan başlamak üzere 350 deniz miline kadar uzanabilmektedir. MEB ise 200 deniz mili ile sınırlandırılmış ve yetki alanı itibari ile 200 deniz mili üzerine çıkmamaktadır.

1.2. Doğu Akdeniz'in Tarihi ve Önemi

Doğu Akdeniz, genel itibari ile güneyde Bon Burnu (Tunus) ile kuzeyde Lilibeo Burnu (İtalya) arasında kalan deniz alanının doğusunu ifade etmektedir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan devletler; Tunus, Libya, Mısır, Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye, Türkiye, Yunanistan, Arnavutluk, Bosna Herkes, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya ve İtalya Doğu Akdeniz'i çevrelemiştir. Nitekim Doğu Akdeniz, bulunduğu konum itibari ile Avrupa'nın, Kuzey Afrika'nın ve Asya'nın kesiştiği, geniş bir coğrafyaya uzanan büyük bir alanı ifade etmektedir.

Şekil.2 Doğu Akdeniz'in coğrafi konumu

(Kaynak: <https://www.setav.org/dogu-akdenizde-turkiyesiz-bir-mutabakat-mumkun-mu/>)

Jeopolitik konumu itibari ile Doğu Akdeniz; stratejik, ekonomik, politik ve tarihi anlamda büyük öneme sahip bir bölgedir. Süveyş Kanalı ile birlikte Asya'nın, Avrupa'ya açılan deniz kapısı konumundaki Doğu Akdeniz, aynı zamanda konumu itibari ile de çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış oldukça önemli bir bölgedir.

Dünya haritasına bakıldığında Doğu Akdeniz'in, Ortadoğu ile birlikte dünyanın merkezinde bulunduğu görülmektedir. Doğu Akdeniz'in bu temel özelliği ile birlikte dünyanın merkezi olduğu tezi karşımıza çıkmaktadır (Yıldız, 2008). Kuzeyinde Anadolu, güneyinde Mısır, doğusunda ise Mezopotamya gibi çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış bölgeler bulunan ve çeşitli tarihçiler tarafından "Verimli Hilal" olarak adlandırılan bölge, devletlerin hegemonya savaşında önemli bir üs haline gelmiştir (Kaya, 2007). Bu hegemonlardan birisi olan Roma İmparatorluğu'nun, Doğu Akdeniz coğrafyasını "Mediteraaneo" olarak adlandırması ile birlikte (Gervasi, 1975), Doğu Akdeniz'i üs haline getirip kullanması MS 4. Yüzyıla kadar sürmüştür (Ünal, 2015).

İslam Devleti olan Emeviler'in ise Doğu Akdeniz'deki hâkimiyeti, geniş bir coğrafi alana etki etmiştir. Bu dönemde Emeviler, Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan

özellikle Filistin, Mısır, Suriye ve Lübnan coğrafyalarında söz sahibi olmuşlardır. Bu bölgeler, Emeviler için önemli ekonomik ve askeri noktalar olmuştur.

Emeviler'den sonrası ise MS 9. yüzyıla kadar diğer bir İslam Devleti olan Abbasiler bölgedeki hâkimiyeti ele almış, daha sonra Doğu Roma İmparatorluğu'nun bölgedeki etkisini tekrardan artırması ile birlikte Abbasiler de Doğu Akdeniz'deki hâkimiyet alanlarını kaybetmişlerdir (Öztuna, 1969).

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Doğu Akdeniz üzerindeki hâkimiyeti ise 15. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başındaki süreyi kapsamaktadır. Doğu Akdeniz, Osmanlı İmparatorluğu için Ortadoğu'daki önemli bir stratejik bölge olmuştur. İstanbul'un fethi ile birlikte boğazların hâkimiyetini ele geçiren Osmanlı İmparatorluğu, Akdeniz ile Karadeniz'in birleştiği bir köprüyü de kontrol etmiştir. Böylece hâkimiyet alanını genişleten Osmanlı İmparatorluğu, denizler üzerindeki egemenlik etkisini de artırmıştır.

16. yüzyılda Preveze ve Cerbe deniz savaşlarını kazanan Osmanlı İmparatorluğu, Avrupalı devletlerin Doğu Akdeniz'deki hâkimiyetini kırmış ve Doğu Akdeniz'i "Türk Gölü" haline getirmiştir. Böylece yaklaşık 400 yıl sürecek olan Doğu Akdeniz hâkimiyetinin de en büyük adımını atmıştır. (Durmuş, 2005)

Osmanlı İmparatorluğu'nun deniz zaferleri ile birlikte büyük kara zaferleri de alması ile Şam, Beyrut, Halep gibi şehirler Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolüne girmiş, Mısır'ın ve 1571 yılında Kıbrıs'ın da fethedilmesi ile birlikte Doğu Akdeniz'de Türk hâkimiyeti giderek güçlenmiştir.

Özellikle Kıbrıs gibi tarihi ve stratejik bir noktanın alınması ile birlikte hem deniz ticaretinde hem de askeri anlamda büyük bir çıkarım elde eden Osmanlı İmparatorluğu, bölgedeki gücünü iyice artırmıştır. Kıbrıs'ın alınmasından sonra adayı Türkleştirmek isteyen Osmanlı İmparatorluğu, Anadolu'dan Kıbrıs'a Türk nüfusu taşımış, böylece adanın iskânında Türk etkisini artırmak istemiştir. Bugün KKTC'nin nüfusunu oluşturan yerli halk, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu'dan bölgeye getirilen Türklerdir. Osmanlı İmparatorluğu, bölgedeki hâkimiyet etkisini ise 17. Yüzyıl sonları ile 18. Yüzyıl başlarında artık yavaş yavaş yitirmeye başlamıştır. Özellikle Fransa, Hollanda ve İngiltere'nin bölgede söz

sahibi olmaya başlaması, Portekiz ve İspanya gibi devletlerin ise dünyanın çeşitli deniz coğrafyalarında güç kazanmaya başlaması, yeni hedeflerini Doğu Akdeniz olarak belirlemelerine sebep olmuştur. Ruslar ise sıcak denizlere inme politikalarında Doğu Akdeniz'i hedef olarak belirlemişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu ile Rus İmparatorluğu arasında yapılan ve 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) olarak bilinen savaş neticesinde Osmanlı İmparatorluğu ağır bir yenilgi yaşamıştır. İki devlet arasında yaşanan bu savaş, Ruslar'ın bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmesi açısından avantaj olsa da İngiltere ve Fransa gibi Batılı devletler nezdinde Rus İmparatorluğu'nun Avrupa'da söz sahibi olması, iki hegemon devletin çıkarlarını sarsmıştır. Nitekim Kıbrıs Adası tam bu süreçte İngiltere'ye kiralanmış, akabinde Berlin Anlaşması ile 93 Harbi'nin etkisi Osmanlı İmparatorluğu'nun, Rus İmparatorluğu'na daha fazla taviz vermemesi açısından önem arz etmiştir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, Doğu Akdeniz üzerindeki en önemli üslerinden birisi olan Kıbrıs Adası'nın kontrolünü kaybetmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun, Doğu Akdeniz üzerindeki etkisini yitirmeye başlamasındaki diğer bir etken ise Süveyş Kanalı'nın açılmasıdır. Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte Osmanlı için büyük sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Aynı dönemde petrolün önem kazanması ve enerji kaynağı olarak görülmeye başlanması ile birlikte topraklarını savunma konusunda hâlihazırda problem yaşayan Osmanlı İmparatorluğu, Afrika üzerindeki etkisini kaybetmeye başlamış ve nitekim bölgedeki topraklarını kaybetmiştir (Çınar, 2014: 39-56). 1881 yılında Tunus'un, 1882 yılında Mısır'ın ve 1912 yılında da Libya'nın Avrupalı devletler tarafından işgal edilmesi ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu, özellikle siyasi ve askeri alanlarda zayıflamış, I. Dünya Savaşı sonrasında yenilgiyi tamamen kabul etmiş ve Akdeniz üzerindeki hâkimiyetini de yitirmiştir (Ceylan, 2018). Doğu Akdeniz, petrol yataklarına olan yakınlığı ile birlikte her iki dünya savaşından da etkilenmiştir. Özellikle 1. Dünya Savaşı sonrasında, galip devletler tarafından bölgenin hemen paylaşılma çabasına bakıldığında Doğu Akdeniz'in önemi anlaşılmaktadır. Doğu Akdeniz, uluslararası sistemde belirleyici olan 2. Dünya Savaşı'nda da önemini korumuş ve Mihver Devletler'in stratejik olarak temel hedeflerinden birisi olmuştur (Yaşar & Doğan, 2012).

Tüm bu tarihsel sürece bakıldığında Doğu Akdeniz'in önemli bir jeopolitik konumda bulunduğu görülmekte ve 2.Dünya Savaşı ardından yaşanan Soğuk Savaş krizinde de jeopolitik konumu açısından ilgi çektiği anlaşılmaktadır. Nihayetinde Soğuk Savaş sonrası çok kutuplu dünyada da Doğu Akdeniz, hem stratejik hem de jeopolitik olarak önemini sürdürmektedir.

1.3. Doğu Akdeniz Enerjisinin Önemi ve Potansiyeli

Devletlerin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde etkili olan enerji, devletin kalkınma ve büyümesinde belirleyici bir role sahiptir. Devletin enerji potansiyelinin tarım, ulaşım, ticaret gibi önemli alanlarda da yönlendirici konumda olması ekonomik gelişmişlikle de doğru orantılıdır. Bir devletin enerji alanında sürdürülebilir politikalar benimsemesi bu minvalde güvenilir bir ekonomi modeline de katkı sağlamaktadır. Aynı şekilde enerji konusunda süreklilik ve güvenilirlik sağlayan devletlerin ekonomik büyümesinin sürdürülebilir olması da enerjiye erişiminin önemini göstermektedir. Enerji ulaşımının bir diğer noktası olan “enerji güvenliği” hususunda ise; özellikle kendi enerji kaynağına sahip olan devletlerin, enerji ithal eden devletlere kıyasla enerji güvenliği imkânı daha fazla olmaktadır. Zira enerji ithalatına bağlı olan devletlerde; üretim aksamaları, artabilen enerji ulaşım maliyetleri, enerji alım fiyatı dalgalanması gibi hususlardan, enerjiye sahip olan devletlerin etkilenmediği görülmektedir. Bu husus da enerjiye ulaşan, enerjiye sahip olan ve kontrol edebilen devletlerin enerji güvenliği konusunda avantajlı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca enerjiye sahip olan devletlerin, enerji kaynaklarının getirdiği ihracat kalemi ile birlikte ekonomik kazanç elde etmesi, enerjiyi uluslararası sistemde denge unsuru olarak kullandığı anlamına gelmektedir. Nitekim Doğu Akdeniz'in enerji noktasındaki önemi de belirtilen bu hususlar bağlamında ön plana çıkmaktadır. Doğu Akdeniz'in hem coğrafi olarak enerji ithal eden Avrupalı devletlere yakın oluşu hem de enerji potansiyelinin yüksek oluşu ile birlikte önemi her geçen gün artmaktadır. Enerji konusunda Doğu Akdeniz'e yönelen Avrupalı devletler, çeşitli hidrokarbon kaynaklarının en büyük alıcısı olmak konumundadır. Bu hidrokarbon rezervler ise doğalgaz ve petroldür.

Fosil kaynaklı ve yanıcı haldeki bir madde olan doğalgazın, 2. Dünya Savaşı sonrasında kullanım alanının genişlemiş olması dolayısı ile ve sanayi alanındaki

kullanımı itibari ile de önemi günümüzde artmış ve değerli bir enerji kaynağı haline gelmiştir. Böylece doğalgaza olan talep artmış ve doğalgaz, kullanım itibari ile devletlerin ekonomik gelişmişlikleri hakkında bir gösterge haline gelmiştir (Yaşa & Yılmaz, 2022). Bu durum Doğu Akdeniz'in doğalgaz ve petrol noktasındaki önemini göstermektedir. Zira ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (US Geological Survey) 'nin 2010 yılında hazırladığı raporda, Doğu Akdeniz'in; Kıbrıs, Lübnan, İsrail ve Suriye arasındaki Levant Havzası'nda 3,45 trilyon metreküp doğalgaz ve 1,7 milyar varil petrol bulunduğuna değinilmiştir. (Robertson, 2010). Nil Delta Havzası'nda ise ABD Jeolojik Araştırma Merkezi raporuna göre 1,8 milyar varil petrol, 6,3 trilyon metreküp doğalgaz olduğu (USGS, 2010), aynı şekilde Kıbrıs Adası çevresinde de 8 milyar varillik bir petrol rezervinin olduğu tahmin edilmektedir. Girit'in güneyindeki "Heredot" isimli sahada da toplam 3,5 trilyon metreküplük bir doğalgaz rezervi olduğu belirtilmektedir. Böylece Doğu Akdeniz'de toplam değeri 1,5 Trilyon Dolar olduğu düşünülen hidrokarbon rezervi olduğu tahmin edilmektedir (Dilek, 2012). Son yıllardaki diğer keşiflere bakıldığında ise özellikle Zohr, Leviathan, Batı Nil, Kariş ve Afrodite sahaları ile birlikte Doğu Akdeniz'deki enerji rezerv miktarının artacağı düşünülmektedir (Öztürk, 2022).

Tablo 1. Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Doğalgaz Rezervleri (Yorulmaz, 2019).

Devletler	Keşfedildiği Tarih	Doğalgaz Sahaları	Rezerv Miktarı (Milyar Metreküp)	Üretim Yılı
Mısır	2015	Zohr	850	2017
	2015	Batı Nil Havzası	140	2017
	2015	Atoll	42,5	2018
	2015	Nooros	19,8	2016
Filistin	2000	Gazze Marine	28,3	2017
İsrail	1999	Noa	1,4	2012
	2000	Mari-B	25	2004
	2009	Dalit	14,1	2013
	2009	Tamar	283	2013
	2010	Leviathan	509	2019
	2011	Dolphin	2,2	2019
	2012	Shimshon	8,4	**

	2012	Tanin	33,9	2020
	2013	Kariş	50,9	2020
GKRY	2011	Afrodit	198	2019

(Kaynak: Yorulmaz, R. (2019, Temmuz-Ağustos). Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz. *Ortadoğu Analiz*, 10(88), 80-83. Ekim 10, 2023 tarihinde alındı)

Nitekim bütün bu değerlendirmelere bakıldığında Doğu Akdeniz’de keşfedilen ve artacağı düşünülen hidrokarbon rezerv miktarı, Doğu Akdeniz’in enerji konusundaki önemini vurgular niteliktedir. Bölge devletlerinin ekonomisine katkı sağlaması düşünülen hidrokarbon rezervleri, bölge dışı aktörlerin de enerjiye olan ihtiyacını karşılamak açısından önem arz etmektedir.

1.4. Küresel Aktörlerin Doğu Akdeniz Politikaları

Doğu Akdeniz, önemini her geçen gün artıran ve enerji konusundaki potansiyeli nedeni ile rekabet sahasına dönüşen bir alan olarak ön plana çıkmaktadır. Enerji potansiyeli nedeni ile Doğu Akdeniz coğrafyası, kıyıdaş devletlerin mevcut ilgisine ek olarak bir de küresel aktörlerin bölgeye olan ilgileri ile gündeme gelmektedir. Bölge devletleri arasında rekabet alanına dönüşen Doğu Akdeniz; politik, ekonomik ve diplomatik açıdan küresel aktörlerin de odağı haline gelmektedir. Doğu Akdeniz’in stratejik konumuna ve enerji konusundaki potansiyeline bakıldığında da küresel aktörlerin ilgisini çekme noktasında ne derece önemli bir alan olduğu anlaşılmaktadır. Küresel güçlerin bölgeye olan ilgilerinin artması ile birlikte çeşitli alanlarda işbirlikleri yapılmış, hâlihazırda bölgedeki anlaşmazlık ortamına küresel güçler de dâhil olmuştur. Böylece bölgedeki gerilim, çeşitli noktalarda küresel bir ölçekte yankı uyandırmıştır. ABD, AB, Rusya, Fransa, İtalya ve Çin gibi devletlerin bölgedeki gelişmelerde ve keşiflerde etkin bir politika izlediği ve doğrudan veya dolaylı yoldan bölgeye müdahil olduğu görülmektedir. Küresel devletlerin bölgeye olan ilgisine ek olarak küresel enerji şirketlerinin de bölgeye ilgilerinin olduğu, çeşitli enerji şirketlerinin bölgedeki ruhsat sahalarında faaliyete girdikleri ve ekonomik bir çıkarım elde ettikleri anlaşılmaktadır. Böylece küresel devletlerin politik olarak bölgedeki yaklaşımlarına ek olarak bölgede küresel şirketlerin de etkili olmaya çalıştığı söylenebilmektedir. Bu nedenle Doğu Akdeniz enerji kaynakları konusunda küresel devletlerin politika belirleme noktasında attıkları adımlarda küresel

şirketlerin de ekonomik açıdan kazanım elde etmeye çalışacakları anlaşılmaktadır. Nitekim Doğu Akdeniz, hem enerji potansiyeli hem de stratejik konumu itibari ile küresel aktörlerin ilgisini çekmekte, bölgesel kriz ise ilgili bu nedenlerden dolayı küresel ölçekte bir etkiye neden olabilmektedir.

1.4.1. ABD'nin Doğu Akdeniz Stratejisi

ABD'nin, Doğu Akdeniz stratejisinde rekabet ortamının etkisi görülmektedir. Zira bölgedeki kaynakların, enerjinin ve stratejik alanın hâkimiyeti konusunda hem Rusya hem de Çin ile yarışır halde olduğu ve rekabet ortamında adımlar attığı anlaşılmaktadır. ABD, hem Rusya'nın hem de Çin'in bölgedeki etki alanını kısıtlamayı amaçlarken, bölgede söz sahibi olan küresel ölçekteki başat aktör rolünü almayı da istemektedir. Ayrıca bölgenin enerji alanındaki potansiyeli de ABD'nin dikkatini çekmektedir.

Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynaklar ABD'nin ilgisini çekmekte ve ABD, kendi ulusal çıkarları nezdinde politikalar geliştirmeye çalışmaktadır. Bölgedeki kaynakların keşfedilmesi hususunda önemli bir rol oynayan ABD, GKRY ile anlaşarak Exxon Mobil ve Noble Energy gibi şirketlerini bölgeye göndermiş ve keşif faaliyetlerinde önemli noktalarda adımlar atılmıştır. Böylece enerji şirketleri ile birlikte bölgedeki varlığını artıran ABD, farklı küresel aktörlerin de bölgeye olan ilgisinin artması ile birlikte askeri açıdan da bölgedeki etkisini hissettirmeye çalışmaktadır. Suriye İç Savaşı nedeni ile hâlihazırda bölgede bulunan ABD, hidrokarbon enerji kaynaklarının mevcut potansiyeli ile birlikte de askeri etkinliğini artırmaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz, sıcak çatışma ortamına dönüşme husunda potansiyel bir bölge haline gelmiştir (Şahin, 2018: 199-230).

Esasen ABD açısından Doğu Akdeniz coğrafyası mevcut kaynaklardan ve ilgili bu kaynakların paylaşımından ziyade çok daha farklı anlamlar taşımaktadır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde baskın güç olarak karşımıza çıkan ABD, Doğu Akdeniz'deki etkinliğini artırarak hegemon devlet olma gücünü korumak ve bu bağlamda Rusya ve Çin'e karşı Ortadoğu ve Avrasya'da daha etkin olmaya çalışmaktadır. Böylece Doğu Akdeniz'deki etkisini artırmak, hegemon devlet

konumunu canlı tutmasına yarayacaktır. Aynı zamanda Doğu Akdeniz'in stratejik konumu düşünüldüğünde bölgede etkili olması Ortadoğu ve Avrasya'da ani bir müdahale fırsatı tanıyacak bir üs oluşturması anlamına gelmektedir. Bu nedenlerden dolayı ABD'nin bölgedeki etkinliğini artırmaya çalışması keşfedilen hidrokarbon rezervlerden ziyade küresel güç dengesinde attığı zaruri bir adım olarak ön plana çıkmaktadır (Faram, 2019). ABD, Doğu Akdeniz'deki bu hamleleri yaparken aynı zamanda AB üzerindeki Rus Enerji zaruriyetini de ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bölgede Rusya'nın etkin olmasını engellemek isteyen ABD, Rusya'nın enerjisine alternatif olarak Doğu Akdeniz'deki kaynakların kullanılmasını sağlamak amacı taşıırken, aynı zamanda AB'nin enerji güvenliği açısından Rusya'dan kopmasını sağlamak niyetindedir (Özekin, 2020: 1-51). AB'ye enerji alternatifi oluşturmak ve Rusya'nın enerji tahakkümünü kırmak isteyen ABD, GKRY ve İsrail deniz sahalarındaki keşif faaliyetleri ve işletilmesi hususunda oldukça ilgili durmaktadır. ABD'li Noble Energy şirketinin; İsrail'in, Tamar ve Leviathan sahalarında sırası ile %36 ve %40 pay alması aynı zamanda GKRY'nin tek taraflı ruhsatlandığı Afrodit sahasında %70 pay almış olması ABD'nin bölgedeki etkinliğini artırmak konusunda atmış olduğu adımlardan olmuştur (Karagiannis, 2016: 1-11).

ABD, Doğu Akdeniz'deki kaynakların AB'ye sevki konusunda EastMed adı verilen ve Yunanistan, GKRY ve İsrail'in de dâhil olduğu projeyi desteklemiştir. EastMed Projesi; İsrail, Yunanistan ve GKRY arasında doğalgazın deniz altından döşenen borular ile Avrupa'ya taşınmasını kapsayan bir proje olarak amaçlanmıştır. Yaklaşık olarak 1900 kilometre uzunluğunda olması planlanan ve İsrail'in Leviathan sahasından başlayan projenin Avrupa'ya ulaşacak noktası ise İtalya olmaktadır. Proje kapsamında Türkiye devre dışı bırakılarak, Rusya'nın da AB üzerindeki enerji baskısı sonlandırılmak istenmektedir. Ayrıca Hindistan-Ortadoğu-Avrupa Ekonomi Koridoru (IMEC) ile birlikte de Hindistan'dan çıkacak ürünlerin Doğu Akdeniz üzerinden Avrupa'ya taşınma stratejisi de 2023 yılı itibari ile gündeme gelmiştir. Bu bağlamda ABD, Doğu Akdeniz'in jeopolitik konumunu etkili bir şekilde kullanmak istemekte ve Çin'e karşı Hindistan'dan gelen ürünlerin Avrupa'ya ulaşması açısından Doğu Akdeniz'i önemli bir bölge olarak görmektedir.

1.4.2. Rusya'nın Doğu Akdeniz Stratejisi

Rusya, Doğu Akdeniz stratejisinde hem siyasi hem de ekonomik noktalarda ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaktadır. Rusya'nın bölgedeki hegemon güç olma iddiasında ABD ile olan yarışı ön plana çıkarken, aynı zamanda bölgenin stratejik yapısı ile birlikte bölgedeki enerji potansiyeli de Doğu Akdeniz'e olan ilgisini artırmaktadır. Bölgedeki gelişmeleri yakından takip eden Rusya, bölgenin başat aktörlerinden birisi olmayı amaçlamaktadır. Suriye krizi ile birlikte Doğu Akdeniz'deki etkinliğini artıran ve askeri anlamda varlığını gösteren Rusya, Doğu Akdeniz nezdinde oyun kurucu rolünü de üstlenmek istemektedir. Böylece hem askeri anlamda Doğu Akdeniz gibi stratejik bir noktayı üs olarak kullanabilmeyi, hem de Doğu Akdeniz'in enerji potansiyelinden faydalanmayı amaçlamaktadır. AB üzerindeki enerji bağıtlığını Doğu Akdeniz nezdindeki alanda etkinlik kazanarak devam ettirmek, ABD'nin ise AB'ye olan enerji alternatifi stratejisini bozmak istemektedir.

Rusya'nın, Doğu Akdeniz stratejisini anlayabilmek açısından öncelikli olarak doğal gaz verilerini ele almak gerekmektedir. Rusya ekonomisi açısından petrol ve doğalgaz ihracatı büyük bir öneme sahiptir. Rusya'nın petrol ve doğalgazda yapmış olduğu ihracat miktarının düşmesi, devlet ekonomisini önemli ölçüde etkileyecektir. Nitekim bu ekonomik nedenlerden dolayı da Rusya'nın enerji alanındaki mevcut konumunu kaybetmemesi ve enerji ihracatında etkili güç olarak devam etmesi önem arz etmektedir. Rusya, doğalgaz ihracatı konusunda en büyük etkiyi Avrupa'da göstermektedir. Lakin ABD'nin, AB'ye sıvılaştırılmış gaz ihraç etme potansiyeli ile birlikte tedirginlik duyan Rusya, Avrupa piyasası üzerindeki konumunu kaybetmemek açısından çeşitli projeler ortaya koymaya çalışmakta ve doğalgaz boru hatları inşa etmektedir (Kansu, 2019).

Rusya'nın, Doğu Akdeniz nezdindeki enerji kaynaklarına yönelik hedefleri arasında büyük bir ihracat kapısı olan AB'nin bölgedeki kaynaklara olan erişiminin kısıtlanması başta gelmektedir. Rusya, AB'nin bölgedeki kaynaklara olan erişimini engelleyerek ihracat rakamlarındaki düşüşü engellemek istemektedir. Böylece ekonomik açıdan kayıp yaşamamayı amaçlamakta ve enerji

ihracatı konusunda da oluşabilecek negatif etkileri önlemek istemektedir. Rusya açısından önemli bir yer tutan enerji alanı, aynı zamanda büyük bir gelir kapısı olduğu için enerji alanında yaşanabilecek olan aksamlar Rusya ekonomisine büyük hasarlar verebilecek nitelikte olmaktadır. İlgili bu nedenlerden dolayı Doğu Akdeniz bölgesi Rusya açısından büyük bir önem kazanmaktadır. Doğu Akdeniz’de etkin bir politika izlemek isteyen Rusya, Suriye krizi ile birlikte bölgedeki amaçlarını gerçekleştirmek ve etkinliğini artırmak noktasında uygun bir ortam bulmuştur (Delanoe, 2013: 84-93).

Doğu Akdeniz, Rusya açısından büyük bir önem taşıırken aynı zamanda Avrasya nezdinde egemenlik alanı kurabilmesi açısından da stratejik bir üs olmaktadır. Bu bağlamda görünür noktada Rusya’nın, Doğu Akdeniz’de bulunmasının sebebi olarak Suriye krizi görünse de asıl amacın bu olmadığı anlaşılmaktadır. Rusya, Doğu Akdeniz stratejisinde Avrasya üzerindeki etkinliğini artırmak ve enerji konusunu takip etmek hamlelerini kullanmakta ve benimsemektedir. Nitekim bu stratejiye yönelik olarak Suriye krizi ile yakından ilgilenen Rusya, Doğu Akdeniz’deki askeri kapasitesini artırmakta ve bölgede daha etkin ve güçlü bir devlet konumuna gelmek istemekte böylece kendisine yönelik tehdit durumunu ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Ametbek, 2019).

Rusya, Doğu Akdeniz’deki jeopolitik çıkarları ile birlikte enerji keşiflerinden de pay almaya çalışmaktadır. Suriye İç Savaşı’nda rejim güçlerini destekleyen Rusya; Lazkiye, Tartus ve Hmeymim gibi bölgelerde hava ve deniz üsleri bulundurmaktadır. Böylece Rusya, Doğu Akdeniz’deki enerji keşiflerinin dışında kalmamayı ve güç dengesindeki değişikliklerin kendi lehine olmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Winrow, 2016: 431-447).

Nitekim bütün bu değerlendirmelere bakıldığında Rusya’nın bölgedeki güç dengesinde stratejik bir öneme sahip olan Doğu Akdeniz bölgesindeki etkinliğini artırmayı amaçladığını söylemek mümkündür. ABD’nin, Rusya’yı ekonomik açıdan baskılamayı amaçlayarak, AB’ye alternatif enerji kaynakları bulma çabası Rusya’yı çözüm arayışına itmiştir. Rusya ise enerji konusunda Doğu Akdeniz’i hedef olarak belirleyerek hem enerji ihracatı noktasında AB gibi büyük bir pazarı kaybetmeyecek hem de bölgenin stratejik konumunu etkin bir şekilde kullanmayı

amaçlayacaktır. Böylece stratejik nokta olan Doğu Akdeniz’de etkin olması, Avrasya’daki etkinliğini artırarak stratejik dengenin Rusya lehine olmasını sağlayacaktır. Aynı zamanda Rusya, bölge devletleri ile olan ikili ilişkilerinde de aktif bir rol üslenerek bölgedeki çekişme ortamında küresel aktör rolü ile birlikte başat güç olduğunu uluslararası kamuoyuna kanıtlamak istemektedir. Rusya’nın bölgedeki etkinlik ve güç dengesinde askeri, ticari ve politik bütün etmenleri kullanacağı ve dengelerin kendi lehine işlemesi için adımlar atacağı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Rusya’nın, uzun yıllara dayanan sıcak denizlere inme politikasında da Doğu Akdeniz önemli bir konumda bulunmaktadır.

1.4.3. İngiltere’nin Doğu Akdeniz Stratejisi

İngiltere, Kıbrıs Adası’nın önemini bilen ve Doğu Akdeniz’deki adımlarını da bu çerçevede atmaya çalışan bir devlet konumundadır. Özellikle Kıbrıs Adası’nın stratejik önemi noktasını etkili bir şekilde kullanmakta olan İngiltere, Akrotiri ve Dikelya üsleri ile bölgedeki varlığını göstermektedir. Aynı zamanda bölgedeki BP gibi şirketleri ile birlikte de enerji alanındaki çalışmalarda yer almaktadır.

GKRY sınırları içerisinde kalan ve İngiltere’ye ait olan Akrotiri ve Dikelya üsleri, İngilizlerin egemen üssü olarak yer almaktadır. Böylece İngiltere, ilgili hava üslerinde Akdeniz’deki bir sahildevlet olarak yer almakta, sahildevletler gibi haklara sahip olmaktadır. Bu üsler İngiliz toprağı olarak kayda geçerken aynı zamanda İngiltere egemenliğinde yer almaktadır (Scovazzi, 2012). Nitekim toprak egemenlik hakları ve bölgedeki üsleri nedeni ile Doğu Akdeniz’deki hidrokarbon rezervlerden hak iddia edebileceğı düşünülmektedir (Ece, 2017: 81-94).

Aynı şekilde İngiltere, Avrupa Birliği’ne üye olduğu süreçte ortak bir dış politika anlayışı ile AB ile hemen her açıdan eşit düzlemde Doğu Akdeniz’e karşı bir bakış açısı geliştirmiştir. Brexit ile birlikte ise AB’den ayrılan İngiltere, bölgeye karşı özel bir politika geliştirerek enerji alanındaki güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır.

1.4.4. Çin'in Doğu Akdeniz Stratejisi

Çin, son yıllara kadar Doğu Akdeniz stratejisi ve politikasında diğer küresel aktörler kadar yoğun bir çalışma yürütmese de küresel kamuoyunun bölgeye olan ilgisi arttıkça Çin'in de politikası ve stratejisi şekillenmeye başlamıştır. Özellikle ekonomik anlamda küresel bir etki oluşturmaya başlayan Çin, bölgedeki varlığını da artırmaya başlamıştır. Çin “Bir Kuşak Bir Yol” projesi ile birlikte ekonomik anlamda küresel bir etki yaratmayı amaçlarken, Doğu Akdeniz stratejisini de bu denklem üzerinden şekillendirmektedir. Doğu Akdeniz nezdinde ekonomik anlamda bir alan oluşturabileceğini düşünen Çin yönetimi, bölgeye olan ilgisini de artırmaktadır. Bu bağlamda altyapı projeleri ve bölge devletleri ile yakın işbirliği ve ticari anlaşmalar bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bölgesel bazda Doğu Akdeniz’de denizcilik ve enerji sektörlerine yatırım yapan Çin, aynı zamanda liman işletmeciliği alanında da bölgedeki aktif rol üstlenerek Yunanistan’ın Pire Limanı’nın işletmesini almıştır. Böylece bölgedeki yatırımlarını ve etkisini her geçen gün artıran Çin, Doğu Akdeniz stratejisindeki adımlarını çeşitlendirmektedir. Çin, Doğu Akdeniz’de ticaret odaklı adımlar atıyor olsa da bu adımlar diğer küresel güçler tarafından bir tehdit olarak algılanabilmektedir. Zira Çin’in yayılcı bir politika izleyerek ABD’nin hegemonyasını baskılama stratejisi ile birlikte ABD nezdinde bir güvenlik tehdidi algısı oluşmaktadır. Çin’in Doğu Akdeniz’deki ticari stratejileri, ABD ve bölgedeki varlık alanını artırmak isteyen diğer güçler açısından çeşitli tehdit algısını doğurmaktadır.

Nüfus fazlalığı ile birlikte dünyanın en kalabalık devleti konumundaki Çin, ABD için Rusya ile birlikte önemli bir rakip pozisyonundadır. Uluslararası politikaları ile birlikte dünya kamuoyundaki etkisini artırmak isteyen Çin, aynı zamanda küresel ölçekteki konumunu da güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda attığı en önemli adım ise “Bir Kuşak Bir Yol” projesi olmaktadır (Alexandrova-Arbatova, 2018: 1-6).

Şekil.3. Bir Kuşak Bir Yol Projesi

(Kaynak: <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/zyzyilin-konsepti-bir-kusak-bir-yol>)

Bir Kuşak Bir Yol Projesi, birçok devletin ekonomik anlamda kazanç sağlayacağı ve küresel ölçekte ortalığa dönüşecek bir proje olarak karşımıza çıkmaktadır. Proje birçok devletin sınırlarından geçerek Avrupa'ya ulaşacaktır. Deniz güzergâhında ise Doğu Akdeniz'in de olduğu alan yer almaktadır. Çin'den başlayarak Süveyş Kanalı üzerinden Doğu Akdeniz'e bağlanan ve nihayetinde İtalya'da sonlanan deniz yolu için Çin çeşitli adımlar atmaktadır. Doğu ile Batı'yı birbirine bağlayacak olan bu proje, hem Çin açısından hem de Doğu Akdeniz'de bulunan çeşitli devletler açısından büyük önem taşımaktadır (Aydın ve Kahraman, 2019).

Çin açısından Doğu Akdeniz devletleri ile iyi ilişkiler içerisinde olmak ve çeşitli ticari anlaşmalar yapmak proje nezdinde oldukça büyük önem arz etmektedir. Zira projenin hayata geçirilmesi ve Çin'in bölgede aktif rol alması küresel ölçekteki etkinliğini artırması açısından olumlu etki oluşturacaktır. Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan devletler açısından ise Çin'in bölgedeki varlığı hem ekonomik anlamda hem de diğer küresel aktörlere karşı alternatif oluşturmada önemli bir yer tutmaktadır. Çin'in bölgede Rusya ile birlikte askeri tatbikatlar

yapması ve kıyıdaş devletlerde çeşitli ticari faaliyetlere girmesi de Çin'in bölgedeki etkisini güçlendirmek istediğine bir işaret olarak algılanmaktadır. ABD ve Hindistan'ın ise Doğu Akdeniz'i etkileyecek olan "Hindistan-Ortadoğu-Avrupa Ekonomi Koridoru" (IMEC) projesine bakıldığında Çin'in ilgili alandaki stratejisine karşı bir girişimde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu amaç ile Çin'in üretim üstünlüğüne alternatif olarak Hindistan görülmekte, Hindistan'dan çıkan ürünlerin ise Avrupa pazarına ulaşmasında Doğu Akdeniz önemli bir geçiş güzergahı olarak kullanılmak üzere projeye dahil edilmektedir.

1.4.5. AB'nin Doğu Akdeniz Stratejisi

Dünyanın en önemli enerji ithalatçılarından birisi olarak bilinen AB, enerjisini büyük ölçüde dışardan karşılamaktadır. Bu durum ise enerji arzı ve güvenliği konusunda dışarıya bağımlı olduğunu, dış politika stratejilerinde enerji güvenliğini de dikkate alması gerektiğini göstermektedir. Zira enerjisinin büyük bir bölümünü Rusya'dan ithal etmekte olan AB, Rusya ile ilişkilerde enerji güvenliğinin de önemini kavramaktadır. Bu bağlamda Rusya-Ukrayna savaşında görüldüğü üzere enerji konusunun Rusya tarafından bir koz olarak kullanıldığı açıktır. AB ise Rusya'nın enerji kozuna karşı alternatif enerji rotaları aramakta böylece farklı sahalarda ve devletlerde enerji güvenliği açısından adımlar atmaya çalışmaktadır. Doğu Akdeniz enerji potansiyeli ve Avrupa'ya olan yakın konumu ile birlikte AB'nin dikkatini çekmekte, böylece Rusya'ya alternatif oluşturmaya çalışırken aynı zamanda Doğu Akdeniz'de etkin rol oynamayı temel almaktadır.

AB, Avrupa'nın doğusuna doğru genişleme göstererek çeşitli hususlarda avantajlar elde etmektedir. Lakin bu avantajlara ek olarak çeşitli sorunlar ile de karşılaşan AB, genişleme ile birlikte daha fazla enerji ihtiyacı duymaya başlamıştır. Bu durum ise AB'nin enerji konusunda daha fazla dışa bağımlı hale gelmesine sebep olmuştur. Enerji ihtiyacı ve dışa bağımlılığı artan AB, enerji güvenliğine alternatif rotalar bularak kaynak yelpazesini genişletmek ve tek bir devlete bağlı kalmadan enerji güvenliğini sağlamak amacı ile çeşitli girişimlerde bulunmaktadır (Tsakiris, 2019: 25-50).

Özellikle petrol ve doğalgaz ihracatı, Rusya ekonomisi için oldukça önemli bir konumda bulunmakta ve devletin GSMH'sine büyük oranda katkı sağlamaktadır. Gelirinin büyük kısmını enerji ihracatından sağlayan Rusya için Avrupa, vazgeçilmez bir Pazar konumundadır. Rusya, Türk Akımı adı verilen boru hattı projeleri inşa ederek AB'ye tedarik edilen doğal gaz monopolünü kaybetmek istememektedir.

AB, Rusya gibi tek bir tedarikçiden yüksek oranda enerji ithalatı yapıyor olması sebebi ile önemli riskler altında olmaktadır. Rusya'nın enerji kozunu siyasi bir araç olarak kullanması ile birlikte AB açısından enerji bağımlılığı sorun teşkil etmektedir. Nitekim AB, Rusya'ya olan enerji bağımlılığını düşürerek farklı kaynaklara ve devletlere yönelmek için çeşitli arayışlara girmektedir. Enerji konusunda dışa bağımlılığı giderek artan AB'nin mevcut durumda %55 gibi bir oranda enerji bağımlılığı olduğu, 2030 yılı öngörülerine göre ise AB'nin petrol hususunda %93, doğalgaz hususunda ise %84 gibi bir oranda bağımlı hale gelebileceği öngörülmektedir (Kısacık ve Erenel, 2019: 51-76).

Ayrıca Rusya ile Ukrayna arasında 2021 yılında başlayan savaş ile birlikte AB, enerji alanında Rusya'ya olan bağımlılığını sorgulamaktadır. Bu durumda alternatif enerji rotaları aramakta olan AB, enerji alanındaki güvenliğini sağlamak açısından çeşitli arayışlar içerisinde.

AB'nin, Doğu Akdeniz enerji kaynakları hususunu ise bir fırsat olarak gördüğü açıktır. Özellikle GKRY'nin 2004 yılı itibari ile birlik içerisine dâhil edilmesi AB'nin, Doğu Akdeniz'de fiili olarak yer almasını sağlamıştır (Uslu, 2019: 223-234). Lakin kaynak çeşitlendirme açısından AB nezdinde Doğu Akdeniz önemli bir nokta olsa dahi rezervlere bakıldığında Avrupa piyasasına doğrudan etki edecek bir yeterlilik söz konusu değildir. Doğu Akdeniz enerjisi, AB açısından sadece enerji çeşitliliği sağlayabilecek, Rusya'nın enerji konusundaki yerini almak konusunda yetersiz kalacaktır. AB ise rezervlerin ancak çeşitlilik noktasında kendisine yarayabileceğini bildiği için sadece doğalgazın Avrupa'ya taşınması noktasındaki projelere destek vermektedir. Bu durum ise çeşitlilik açısından Doğu Akdeniz'in önemli olduğunu lakin AB açısından

doğrudan Rusya'ya olan bağımlılığını kesmeyeceğini göstermektedir (Kansu, 2019).

Nitekim AB, 2004 yılındaki en büyük genişleme politikası ile birlikte GKRY'nin de bulunduğu 10 devleti birliği içerisine dâhil etmiştir. Bu kapsamda GKRY, Doğu Akdeniz nezdinde AB'nin aktif politikası içerisinde yer almıştır. Nihayetinde AB, üyesi konumundaki GKRY'nin haklarını muhafaza etmeyi amaçlamakta ve enerji güvenliği ve jeopolitik konum hususunda Doğu Akdeniz stratejisini geliştirmeyi amaçlamaktadır.

1.4.6. Küresel Ölçekli Enerji Şirketlerinin Doğu Akdeniz Stratejisi

Doğu Akdeniz krizinin doğrudan merkezinde yer almakta olan enerji şirketleri, bölgedeki rezervlerin hem çıkarılıp hem de pazarlanması hususlarında aktif rol oynamaktadırlar. Bu bağlamda çalışmalar yürüten enerji şirketleri, bölgedeki siyasi ve tarihi anlaşmazlıklardan da nasiplerini almaktadırlar. Zira bölge devletleri arasındaki çekişme ve anlaşmazlıklar; enerji sahalarının ruhsatlandırılması, enerjinin keşfi ve pazarlanması gibi hususlarda enerji şirketlerini doğrudan siyasal bir ortam içerisine sürüklemektedir. Bu bağlamda küresel ölçekte iş yapmakta olan enerji şirketlerinin küresel aktör konumundaki devletler ile politik süreçte var olmayı ve kazanımlar elde edebilmeyi amaçladığı söylenebilmektedir. Küresel aktörlerin ise küresel enerji şirketleri ile birlikte bölgede hareket etmesinin hem ekonomik hem de politik kazanımları olacağı açıktır.

Doğu Akdeniz'de bu şekilde çalışmalar yürüten başlıca enerji şirketleri, devletlerine göre şöyle sıralanabilir: “ABD: Exxon Mobil, Noble Energy, Fransa: Total, İtalya: Eni, Hollanda: Shell, Türkiye: TPAO, Güney Kore: Kogas, Katar: Qatar Petroleum, İngiltere: BP, İsrail: Delek, Avner, Rusya: Rosneft, Novatek.” (Sacı, 2020).

Enerji şirketlerinin fazlalığı ile birlikte bölgedeki anlaşmazlık ve karışıklıklar da artmaktadır. Özellikle GKRY'nin bölgedeki enerji kaynakları nezdinde atmış olduğu tek taraflı adımlar ve adanın temsilcisi rolünü üstlenme

abaları, belirtilen enerji şirketleri ile tek taraflı olarak anlaşma yapma noktasına gelmiştir. GKRY, küresel ölçekte çalışan enerji şirketlerine ruhsat vererek enerji faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. Bu duruma karşı çıkan Türkiye’ye ise enerji şirketlerinin bağılı bulunduğı devletler aracılığı ile baskı yapmaya kalkmış ve enerji ruhsatlandırması ile birlikte enerji şirketlerinin bağılı bulunduğı devletleri arkasına almıştır. Nitekim Türkiye ise bu durumda küresel aktörler ile karşı karşıya gelmiştir (Şafak, 2015: 6-11).

Nitekim enerji şirketleri ile birlikte bölgedeki siyasal sorunları kendi lehine çözmek isteyen GKRY, küresel ölçekli enerji şirketlerinin Doğı Akdeniz stratejisini özetler niteliktedir. Enerji şirketleri, enerji rezervlerini keşfetmek ve pazarlamak noktasında bağılı bulundukları küresel aktör konumundaki devlet yönetimleri ile birlikte siyasal ve diplomatik arenada baskı ortamı oluşturarak kazanım elde etmek niyetindedirler. Böylece Türkiye gibi bölgede söz sahibi olan ve mevcut haklarını korumaya çalışan devletlere karşı uluslararası kamuoyu oluşturarak teraziyi kendi lehine çekme amacı taşımaktadırlar. Nihayetinde ise GKRY’nin tartışmalı bölgelerde ruhsat verdiği ENI, Exxon Mobile, Shell gibi küresel ölçekli enerji şirketleri bölgede kararlı duruşa sahip olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin haklarını muhafaza etmesi neticesinde bölgedeki arama faaliyetlerinde geri adım atmak durumunda kalmışlardır.

2.BÖLÜM

Doğu Akdeniz Enerji Krizi Bağlamında Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs Sorunu, adadaki tarafların tezleri ile şekillenen bir tablo olarak düşünülebilmektedir. Bu tablo, bugüne kadar adadaki Rum ve Türk tarafları arasındaki uzun yıllar süren anlaşmazlık nezdinde değerlendirilirken, bölgedeki enerji kaynaklarının gündeme gelmesi ile birlikte oldukça geniş alana yayılan bir etki doğurmuştur.

Adadaki sorunun bölgedeki enerji rezervlerinin gündeme gelmesi ile birlikte çözülebileceği teorisi, enerji rezervlerinin keşfi ile birlikte sorunun daha da büyüyebileceği teorisi ile iki farklı görüşü yansıtmaktadır. Bu bağlamda taraflar arasındaki nihai çözümün siyasal sorunların halledilmesi ön koşuluna bağlı olması ya da tarafların siyasi çözüme bakılmaksızın enerji hususunda anlaşabileceği hususlarında görüşler mevcuttur (Demiryol, 2015).

Adadaki enerji iş birliği konusunda tarafların karşılıklı olarak enerji gelirinin paylaşımı çerçevesindeki şüpheleri, iş birliği olasılığının ortadan kaldırılmaması ile çözülebilecektir. Bu bağlamda iş birliği olasılığı taraflar açısından başarı niteliği taşıdığı ve birlikte çalışmanın nihayetinde iki tarafın da yararına olduğu açıktır. Çünkü ortaya çıkacak bir anlaşmazlık durumu bölgedeki kaynaklardan tam anlamı ile faydalanılamaması manası taşımaktadır. Özetle her iki taraf da enerji kaynaklarını bir fırsat olarak görmelidir.

Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının tam olarak merkezinde bulunmaktadır. Adadaki sorunun yaklaşık bir asırdır sürüyor olması, çözüm noktasında tarafların anlaşamamaları bölgedeki enerji kaynaklarının kullanımı hususunda da tarafları çıkmaza sürüklemektedir. Bu bağlamda GKRY ile KKTC arasındaki fiili ayrım, enerji kaynaklarının da paylaşımı hususunda sorunlar çıkarmaktadır. Adanın bir kesiminde KKTC'nin egemenliğinin, diğer kesiminde ise GKRY'nin egemenliğinin bulunması, KKTC'nin ise Türkiye dışındaki diğer devletler tarafından tanınmıyor oluşu, AB ve çeşitli yapılar tarafından adanın bir bütün olarak Kıbrıs Cumhuriyeti şeklinde kabul ediliyor oluşu sorunun enerji krizine yansıyan etkileridir. Kıbrıs Adası çevresinde bulunan

enerji rezervleri bu açıdan değerlendirildiğinde adadaki siyasi sorunların da çözümü noktasında bir kıstas olabilmektedir. Bu bağlamda enerji sahasının verimli şekilde kullanılması açısından tarafların müzakere yoluna giderek çözüm yolu aramaları, ada nezdindeki siyasi sorunların da çözümüne zemin hazırlar nitelikte olacaktır.

2.1. Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Anlaşması

Türkiye ile KKTC arasında 2011 yılında imzalanan “Kıta Sahanlığı Anlaşması” ile birlikte, Türkiye’nin bölgede hem kendi hakkını hem de KKTC’nin meşru haklarını korumak için adımlar atması, uluslararası kamuoyunun dikkatini Doğu Akdeniz’e çekmiştir. Türkiye ile KKTC arasındaki bu anlaşma ile birlikte Rum tarafı, adada tanınan tek devletin Kıbrıs Cumhuriyeti olduğunu ve anlaşma ve karar alma noktasında tek yetkinin kendilerinde olduğunu beyan etmiştir.

Türkiye ve KKTC ise; GKRY’nin, Doğu Akdeniz’de 2003 yılından itibaren çeşitli devletlerle deniz yetki alanlarını ilgilendiren ikili anlaşmalar yapmasına karşı çıkmaktadır. Türkiye ve KKTC resmi makamları yaptıkları açıklamalarda, Kıbrıs Adası’nın deniz alanlarında Kıbrıs Türkleri’nin de hak ve yetkilerinin bulunduğunu, GKRY’nin adanın tümünü bağlayan kararlar almakla yetkili olmadığını, bu nedenle de Rum tarafının bölge devletleri ile yaptığı anlaşmaların yok hükmünde olduğunu ifade etmişlerdir (Şahin, 2020: 51-70).

Nitekim Türkiye ile KKTC arasındaki anlaşma ile birlikte bölgedeki gerginlik seviyesi artmıştır.

Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Anlaşması, toplamda 6 maddeden oluşan ve iki devletin kıta sahanlığı alanlarının karşılıklı anlaşma yolu ile sınırlandırıldığı bir mutabakat olmaktadır. Anlaşmaya göre sınırlandırma çizgisi; doğuda, 35-49-09.889K ile 34-48-51.634D koordinatları, batıda ise 35-33-09.584K ile 31-16-18D koordinatları olarak belirlenmiştir. Türkiye ve KKTC, ilgili bu sınırlandırmaların hem doğuda hem de batıda daha geniş alanlara uzatılarak çizilmesi noktasında, diğer kıyıdaş devletlerle yapılacak olan ve uluslararası hukuk kuralları ve hakkaniyet ilkelerine bağlı olan anlaşmalar ile

(Kaynak: A/68/857 sayılı, 25 Nisan 2014 tarihli, BM Genel Kurul’a Tevdi Edilen Türkiye Mektubu)

2.2. Türkiye-Libya Deniz Yetki Alanı Anlaşması

Türkiye ve Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti arasında 27 Kasım 2019 tarihinde imzalanan “Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” ile birlikte, Türkiye ve Libya’nın Doğu Akdeniz’deki uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarının korunması ve Doğu Akdeniz’deki deniz yetki alanlarının sınırının belirlenmesi amacı hedeflenmektedir. Nihayetinde bu anlaşma ile birlikte iki devletin Doğu Akdeniz’deki hakları korunarak ve iki devlet arasında Doğu Akdeniz’deki yetki alanları sınırı netlik kazanmıştır. Yapılan bu anlaşma neticesinde Libya’nın Bardiya-Tobruk ve Derne kıyılarına karşılık gelen Türkiye’nin Kaş-Fethiye-Marmaris kıyıları ekseninde uzanan ve bu hattın üzerinde kesişen deniz yetki alanları, Libya ve Türkiye arasındaki kıta sahanlığını oluşturmuştur (Özekin, 2020: 1-51).

Türkiye ile Libya arasında imzalanan Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılmasına Dair Mutabakat Muhtırası; Türkiye’de, 6 Aralık 2019’da onaylanmış ve 7 Aralık 2019’da Resmi Gazete’de yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Libya Ulusal Mutabakat Başkanlık Konseyi’nde ise 6 Aralık 2019’da onaylanmış ve Libya iç hukukunda yürürlüğe girmiştir. BM’ye bildirilmesi ile birlikte de anlaşma dünyaya ilan edilmiştir. Bu anlaşma sayesinde Libya ile Türkiye artık denizden komşu olmuşlardır. Türkiye ve Libya’nın imzaladığı bu deniz yetki anlaşması, bölgedeki deniz yetki alanları ve enerji kaynaklarına ilişkin tartışmaları artırmaktadır. Yunanistan, GKRY ve Mısır kendi MEB’ine müdahale edildiğini, Türkiye ve Libya’nın Doğu Akdeniz’deki sorunun çözümü noktasında tek taraflı adımlar attıklarını ve bu anlaşmanın uluslararası hukuk normlarına aykırı olduğunu belirtmektedirler. Türkiye ve Libya ise uluslararası hukuk normlarına göre bölgede hareket ettiklerini ve deniz yetki alanları konusunda iki devletin de haklarını savunduklarını belirtmektedirler. Ayrıca Türkiye,

uluslararası deniz hukuku prensiplerine bağlı olduğunu her fırsatta beyan etmektedir. Bu anlaşma ile birlikte Türkiye nezdinde Doğu Akdeniz’de bir kayıp oluşturacak olan Yunanistan-Mısır ve Yunanistan-GKRY arasında sınırlandırma anlaşması yapma olanağı ortadan kaldırılmıştır. Böylece Türkiye ve Libya arasında yapılan bu anlaşma ile birlikte iki devletin karşılıklı olarak deniz sınırlarının belirlenmiş olması, bölgedeki diğer devletlerin olası hamlelerini sınırlandırmış veya tamamen ortadan kaldırmıştır. Yunanistan ve GKRY gibi devletlerin bu anlaşmaya karşı çıkmasındaki esas noktalar bunlar olmaktadır.

Şekil.5. Türkiye-Libya Deniz Sınırını Gösterir Harita

(Kaynak: <https://www.setav.org/perspektif-turkiye-libya-deniz-siniri-antlasmasinin-birlesmis-milletler-tarafindan-tescilinin-onemi/>)

2.3. Türkiye Cumhuriyeti ve Libya Ulusal Birlik Hükümeti Arasında Hidrokarbon Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası

Türkiye ile Libya Ulusal Birlik Hükümeti arasında 27 Kasım 2019 yılında imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası, bölgedeki enerji arama faaliyetleri noktasında anlaşmanın siyasi ve hukuki bir zemine dayandırılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda imzalanan ilk anlaşmadan sonra Yunanistan ve Mısır arasında imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılması anlaşması, Türkiye ve Libya'ya karşı mesaj niteliği taşımaktadır. Türkiye ve Libya ise bu gelişmeler ışığında ikinci anlaşma olan ve Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinin devamı niteliği taşıyan 3 Ekim 2022 tarihli “Türkiye Cumhuriyeti ve Libya Ulusal Birlik Hükümeti Arasında Hidrokarbon Alanında İşbirliğine Dair Mutabakat Muhtırası”nı imzalamıştır (Acer, 2022).

Muhtıranın ilk amacı olarak taraflar arasında hidrokarbon sektöründe teknolojik, teknik, idari, hukuki ve ticari iş birliğini geliştirmek ve teşvik etmek olduğu söylenebilmektedir. İş birliği çerçevesinde, iki devlet arasında hidrokarbon projeleri için tecrübe paylaşımı, yasal ve düzenleyici konular hakkında bilgi ve tecrübe paylaşımı, sözleşme ve kurumsal süreçlerde tecrübe ve uzmanlık paylaşımı, sergi, seminer, toplantıların ortak organizasyonu, insan kaynakları eğitimi ve kamu sektörleri ile özel sektörler arasındaki ortaklığın güçlendirilerek bilgi alışverişinin artırılması hedeflenmektedir. Muhtıranın ikinci maddesinde ise muhtıranın kapsamına yer verilerek; hidrokarbon kaynaklarının aranması, üretilmesi, geliştirilmesi, kullanılması, taşınması ve ticareti konularında projelerin geliştirilmesi hedeflendiği belirtilmektedir. Ayrıca, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının üretimi ve ticareti ile bu sektörlerin piyasa yapısı hakkında mevzuat çalışmaları, tecrübe paylaşımı ve eğitim faaliyetleri gibi konular da muhtıra kapsamında yer almaktadır. Muhtıranın ikinci maddesinde ayrıca, Libya Ulusal Petrol Şirketi (National Corporation/NOC) ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) arasındaki ortaklığın geliştirilmesi ve Libya kara ve deniz sahasında hidrokarbon araştırma, üretme ve geliştirme gibi ortak projelere TPAO'nun iştiraki konusunda davet edilmesi ifade edilmektedir. Buna ek olarak,

Türkiye'nin petrol ve doğal gaz boru hatları veya ek hatlarının geliştirilmesi ve işletilmesi konusunda Libya'da faaliyet göstermesi de kararlaştırılmıştır. Muhtıranın üçüncü maddesinde ise, iki devletin kamu ve özel sektörlerinin hidrokarbon alanında yatırım yapmaya teşvik edilmesi ve ortak ve uzmanlaşmış şirketlerin kurulmasının desteklenmesi hedeflenmektedir. Bu amaçla, iki devlet arasında yatırım ve işbirliği fırsatlarının araştırılması ve değerlendirilmesi de kararlaştırılmıştır. Muhtıranın dördüncü maddesinde, iş birliği sürecinin ve sonucunun gizli kalması kararlaştırılmıştır. Bu maddede, taraflar arasındaki bilgi ve belgelerin gizliliği konusunda bir anlaşma yapılmıştır. Beşinci maddede, anlaşmazlıkların çözümüne yönelik bilgiler yer almaktadır. İhtilaf durumunda, taraflar arasında doğrudan müzakere yolu ile çözüm aranması veya uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak tahkim yolu ile çözüm aranması kararlaştırılmıştır. Altıncı maddede, muhtıra üzerinde değişiklik yapılması durumunda tarafların yazılı bildirimi ile gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Yedinci maddede ise muhtıranın yürürlük, geçerlilik süresi ve fesih konularına yönelik düzenlemeler yer almaktadır. Bu maddeye göre muhtıra üç yıllık bir süre için geçerli olacak ve süre sonunda tarafların karşılıklı mutabakatı ile uzatılabilecektir. Ayrıca, muhtıranın taraflar arasında feshedilmesi durumunda, fesih işlemlerinin yazılı olarak yapılması gerekmektedir (Zıvkara, 2023).

Belirtilen amaçlar Türkiye ve Libya arasındaki hidrokarbon sektörü iş birliğinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir hale getirilmesi açısından önemlidir. Bu iş birliği, iki devletin hidrokarbon kaynaklarına erişimini artırabilir ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlayabilir niteliktedir.

2.4. Türkiye, KKTC ve GKRY'nin Doğu Akdeniz Perspektifinden Hidrokarbon Enerji Analizi

Türkiye, KKTC ve GKRY Akdeniz'in doğusunda önemli hidrokarbon kaynaklarına sahip olan bir bölgede bulunmaktadır. Bölgedeki hidrokarbon kaynakları, enerji üretimi ve ekonomik kalkınma açısından bu üç devlet nezdinde büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin hidrokarbon enerjisi açısından en önemli kaynakları arasında linyit, taşkömürü, petrol ve doğalgaz yer almaktadır. Türkiye'nin petrol ve doğalgaz ihtiyacının büyük bir kısmını ithal etmesine

rağmen, son yıllarda kendi sınırları içinde ve denizlerinde yeni hidrokarbon kaynakları keşfetmeye başlamıştır. Özellikle Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakları, Türkiye'nin ilgisini büyük oranda çekmektedir. KKTC'nin hidrokarbon kaynakları henüz keşfedilmiş değildir lakin bölgedeki hidrokarbon potansiyeli nedeni ile KKTC de bu kaynakları araştırmak için çaba sarf etmektedir. Aynı zamanda KKTC'nin hidrokarbon kaynaklarına erişiminde, GKRY'nin iddiaları önemli bir engel teşkil etmektedir. GKRY, Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının büyük bir kısmının kendisine ait olduğunu iddia etmektedir. Bu iddia, Türkiye tarafından kabul edilmemekte ve Türkiye, Kıbrıs'ın kuzeyindeki hidrokarbon kaynaklarına erişim hakkına sahip olduğunu savunmaktadır.

Nitekim bölgedeki hidrokarbon kaynakları, Türkiye ve GKRY arasında bir problem konusu haline gelmektedir. Türkiye, KKTC ve GKRY, bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının keşfi, geliştirilmesi ve kullanımı konusunda farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Ancak, bölgedeki hidrokarbon potansiyeli, enerji üretimi ve ekonomik kalkınma açısından önemli bir fırsat sunmaktadır ve üç tarafın da bu konuda işbirliği yaparak ortak çözümler bulması gerekmektedir.

2.5. Türkiye'nin Hidrokarbon Enerjisi Açısından Doğu Akdeniz'in Önemi

Enerji ihtiyacının büyük bir kısmını ithal etmekte olan Türkiye için; devletdeki ve deniz sınırlarındaki hidrokarbon kaynaklarının keşfi ve geliştirilmesi, enerji arzının güvenliği ve yerliliği açısından büyük önem arz etmektedir. Türkiye'nin hidrokarbon enerjisi açısından en önemli kaynakları arasında linyit, taşkömürü, petrol ve doğalgaz yer almaktadır. Türkiye'nin petrol rezervleri sınırlıdır ve petrol ihtiyacının büyük bir kısmını ithal edilmektedir. Türkiye doğalgaz ihtiyacının da büyük bir kısmını ithal etmekte ve doğalgaz ithalatını çeşitlendirmek için farklı kaynaklardan doğalgaz tedarik etmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda, Azerbaycan'dan doğalgaz tedarik edilmesi için TANAP ve TAP projeleri hayata geçirilmiştir. Ayrıca, Türk Akım doğalgaz boru hattı ile birlikte de Rusya'dan doğalgaz tedariki sağlanmaktadır. İthal kaynaklara karşın Türkiye'nin linyit ve taşkömürü rezervleri oldukça yüksektir. Linyit ve

taşkömürü, Türkiye'nin yerli kömür kaynaklarına dayalı elektrik üretimi açısından önem arz etmektedir ancak, linyit ve taşkömürü kullanımının çevresel etkileri nedeni ile Türkiye son yıllarda yenilenebilir enerji kaynaklarına da yatırım yapmaya başlamıştır. Nitekim Türkiye, çevresel etmenler nedeni ile linyit ve taşkömürü gibi yerli kaynaklarını kullanma konusunda sorunlar yaşasa da hidrokarbon enerji kaynaklarına dayalı enerji politikaları, yerli kaynakların keşfi ve kullanımı, enerji arzının güvenliği açısından önemlidir. Son yıllarda devlette yapılan keşiflerle birlikte Türkiye'nin kendi sınırları içerisinde yeni petrol rezervleri keşfedilmiştir. Özellikle Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynakları, Türkiye'nin enerji güvenliği açısından önemli bir husus olmaktadır.

Türkiye, son dönemde Doğu Akdeniz doğalgaz keşiflerine ilişkin gelişmelerin merkezinde yer almakta ve Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon keşifleri konusunu yakından takip etmektedir. Bölgedeki doğalgaz arama faaliyetleri KKTC deniz yetki sahasında 7 alan ve karada 2 alan olmak üzere toplamda 9 ruhsat sahasında arama, üretim ve paylaşım anlaşması çerçevesinde yürütülmektedir. Barbaros Hayreddin Paşa sismik araştırma gemisi ile KKTC Magosa Körfezi'nde ve Güney Kıbrıs Alsancak-2B sahalarında sismik çalışmalar yapılmaktadır (TC Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017: 60-66).

2.6. KKTC'nin Hidrokarbon Enerjisi Açısından Doğu Akdeniz'in Önemi

KKTC'nin hidrokarbon enerji kaynakları henüz keşfedilmiş olmamakla birlikte bölgedeki hidrokarbon potansiyeli nedeni ile KKTC de Doğu Akdeniz'deki kaynakların araştırılması hususunda çaba sarf etmektedir. KKTC'nin, GKRY'nin kontrolünde olan hidrokarbon kaynaklarına erişimi bulunmamaktadır ve KKTC, kendi sınırları içerisindeki hidrokarbon kaynaklarını keşfetmek ve kullanmak için çalışmalar yürütmektedir. KKTC'nin hidrokarbon kaynaklarına erişimi konusunda yaşadığı zorlukların başında, Türkiye haricindeki hiçbir devletin KKTC'yi tanımıyor oluşu yer almaktadır. Bu husus ise KKTC'nin hidrokarbon kaynaklarını keşfetmek ve kullanmak için gerekli maddi kaynağı sağlamakta zorlanmasına neden olmaktadır. Ancak yine de KKTC bölgedeki hidrokarbon potansiyelini araştırmak ve kullanmak için çalışmalar yürütmeye

devam etmektedir. Hidrokarbon arama ve işletme konusunda bölgedeki en büyük destekçisi ise Türkiye olmaktadır. Ekonomik, kültürel ve askeri açıdan Türkiye ile yakın ilişkiler içerisinde olan KKTC, bölgedeki hidrokarbon araştırılması konusunda da Türkiye ile çalışmaktadır. KKTC'nin tezlerinden birisi olan ve adadaki bütün kaynaklardan eşit oranda yararlanma ilkesi ise GKRY tarafından kabul görmemekte ve KKTC'nin, Türkiye ile bölgede koordineli bir şekilde hareket etmesine sebebiyet vermektedir.

GKRY'nin, diğer devletlerle yaptığı anlaşmaları tanımayan KKTC, aynı zamanda GKRY'nin adanın tek temsilcisi olduğu iddiasını da kabul etmemektedir. KKTC, enerji kaynaklarından elde edilecek olan gelirden %50 olacak şekilde hak talep etmektedir. Dönemin KKTC Cumhurbaşkanı olan Rauf Denktaş, GKRY ve Mısır arasında 2003 yılında imzalanacak olan MEB anlaşmasına KKTC'nin de dâhil edilmesi gerektiğini ve bölgedeki petrol ve doğalgazdan %50 pay alması gerektiğini vurgulamış ve KKTC'nin tutumunu ortaya koymuştur (Başeren, 2010).

Türkiye'den ciddi manada mali yardımlar alan KKTC'nin, GKRY'nin doğalgaz keşiflerinden faydalanabilmesi ise hem Türkiye hem de KKTC açısından büyük önem arz etmektedir. Zira hem KKTC'nin kendi ekonomisi açısından hem de Türkiye'nin sağladığı mali yardımlar açısından, adadaki kaynakların eşit paylaşılmasının iki devlete de ekonomik anlamda büyük katkı sağlayacağı anlaşılmaktadır. Adadaki hidrokarbon rezervlerinden eşit oranda pay alması, KKTC açısından ekonomik bir katkı olacak ve enerji görünümüne olumlu etki yaratacaktır. Böylece Türkiye'nin, KKTC'ye yaptığı mali yardımlar azalacak ve Türkiye ekonomisi açısından da olumlu bir etki oluşturacaktır. Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon keşifleri ile birlikte Kıbrıs Sorunu konusunda olumlu sonuçlar alınma veya aksi şekilde çatışma ortamı iyice şiddetlenme ihtimali olabilmektedir. Bugüne kadar yaşanan sürece bakıldığında GKRY'nin ada çevresinde yaptığı arama ve keşiflerin, Türkiye ve KKTC ile olan ilişkisini olumsuz olarak etkilediği görülmektedir (Kansu, 2019).

Enerjisini Türkiye'den fosil kaynaklar ithal ederek karşılayan KKTC'nin, Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon keşifleri ile birlikte Türkiye'ye olan bağımlılığı

azalacaktır. Böylece hem kendi kaynaklarını kullanarak enerji arzında güvenliğini sağlamış olacak hem de kaynak keşiflerinin artışı ile birlikte fazla enerjiyi ihraç edebilecek bir sisteme sahip olacaktır. KKTC, GKRY ile anlaşamaması durumunda kendi arama ve sondaj sahalarından çıkacak olan kaynakları hem kullanacak hem de Türkiye ile olan koordinasyonu sayesinde ihraç etme potansiyeline kavuşacaktır. Hidrokarbon yakıtlar nezdinde dışa bağımlılığı azalacak olan KKTC, ekonomik açıdan kazanımlar elde edecektir. GKRY ile olan sorunların çözümü ise enerjinin siyasi nedenlerden dolayı ticari boyuta dönüşmemesi ihtimalini ortadan kaldırma konusunda büyük etki doğuracaktır. Zira adadaki anlaşmazlığın çözümü noktasında tarafların ortak bir karara varması ile birlikte ada ve çevresindeki hidrokarbon rezervlerinin güvenli bir şekilde ihraç edilmesi, adanın enerji arzı konusunda büyük bir etki oluşturmaya olanak sağlayacaktır. Böylece çözüm odaklı atılacak adımlar ile birlikte GKRY ve KKTC ortak kazanımlar elde edecektir.

2.7. GKRY'nin Hidrokarbon Enerjisi Açısından Doğu Akdeniz'in Önemi

Adadaki iki devletten birisi olan GKRY, adanın tümü için adımlar atmaya çalışmaktadır. Bu duruma en büyük örneklerden biri ise 2004 yılında adanın tamamını temsilen Avrupa Birliği'ne üye olması, KKTC'yi ise tanımamasıdır. GKRY, "Kıbrıs" adı ile hareket ederken KKTC'yi yok saymakta, anlaşmaları ve sözleşmeleri ise adanın temsilcisi sıfatı ile yapmaya çalışmaktadır. Bu durum KKTC tarafından onaylanmamakta ve adada KKTC devletinin de hakları olduğu vurgulanmaktadır. Bu husus ise Doğu Akdeniz başta olmak üzere çeşitli noktalardaki farklılıkları ortaya koyar niteliktedir. Doğu Akdeniz enerjisi konusunda fiili olarak hareket etmekte olan KKTC, adadaki insanların kaynaklardan eşit oranda faydalanması ilkesini savunmaktadır. GKRY ise adanın temsilcisi gibi hareket ederken hem Avrupa Birliği'ne üye olmanın oluşturduğu avantajı kullanmakta hem de bölgesel anlaşmalar ile Doğu Akdeniz nezdinde çıkarımlar elde etmeye çalışmaktadır.

Uluslararası kamuoyuna bakıldığında GKRY'nin, hem Avrupa Birliği hem de İsrail ile iş birliği yapması Kıbrıs sorunu konusunda GKRY'nin elini

güçlendirmek açısından büyük önem arz ettiği görülmektedir. İlgili bu duruma ise engel olabilecek hususun Türkiye ve KKTC'nin adımları ve hamleleri olduğu anlaşılmaktadır. GKRY ise Doğu Akdeniz keşiflerindeki rezervlerin zenginliği ile birlikte ekonomik olarak elde edeceği çıkarımları siyasi bir amaç olarak da kullanmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda İsrail, Mısır, Filistin ve Ürdün gibi birçok devlet ile bir araya gelme noktasında Avrupa Birliği'ne üye olmasının avantajını da kullanmaya çalışmaktadır. AB'nin enerji ihtiyacının ise her geçen gün daha da artıyor olması, Avrupa'nın gaz gereksinimi konusunda Rusya'ya daha fazla bağımlı olması anlamına gelmektedir. Rusya'ya olan gaz bağımlılığını azaltmayı amaçlamış olan Avrupa devletleri ise Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervleri konusunda olaya politik bir yönden yaklaşım göstermektedirler. Bu nedenlerden dolayı AB, GKRY'yi birliğin içerisine dâhil ederek deniz yetki alanları konusunda adil bir yaklaşım sergilememektedir. Aynı şekilde olaylara GKRY gözünden bakan AB, GKRY'nin attığı adımları ve projeleri destekler nitelikte adımlar atmaktadır (Kökyay, 2021: 143-168).

GKRY'nin bölgedeki en büyük müttefiki olan Yunanistan ise her fırsatta Türkiye aleyhine açıklamalar yaparken dolaylı yoldan KKTC üzerindeki baskıyı da artırmaya çalışmaktadır. Özetle adada GKRY-Yunanistan, KKTC-Türkiye şeklinde iki tarafın olduğundan söz etmek mümkündür. İki tarafın da çeşitli söylemler ve attıkları adımlar ile birlikte bir tür diplomatik çatışma ortamına dönüşen süreçte, Kıbrıs Adası ve Doğu Akdeniz Sorunlarının çözümü noktasında ortak noktada buluşmaları oldukça zor görülmektedir. GKRY'nin, Yunanistan ile olan bağına bakıldığında Yunanistan ekonomik krizinden (2009 Krizi) GKRY'nin de etkilendiği görülmektedir. Aynı şekilde Türkiye'deki ekonomik durgunluğun KKTC'ye de etki ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim GKRY ve KKTC özetle Kıbrıs Adası, hem Türkiye'ye hem de Yunanistan'a dolaylı yoldan bağımlı halde olmaktadır.

Doğu Akdeniz'deki enerji paylaşımı sorunu ile birlikte Kıbrıs sorunu da gelecek dönemlerde uluslararası ilişkilerin odak noktası olmaya devam edecektir. Zira Türkiye ile Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu çözme noktasında ilerleme sağlamadan enerji sorununda çözüme ulaşmaları mümkün görünmemektedir (Kökyay, 2021: 143-168).

GKRY açısından enerji hususunda Yunanistan ile ortak adımlar atılmaya çalışılmasının temel niteliği de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Enerji konusunda adanın etrafındaki rezervlere rağmen çeşitli nedenlerden dolayı yararlanamayan GKRY, enerjisini ithal etmektedir.

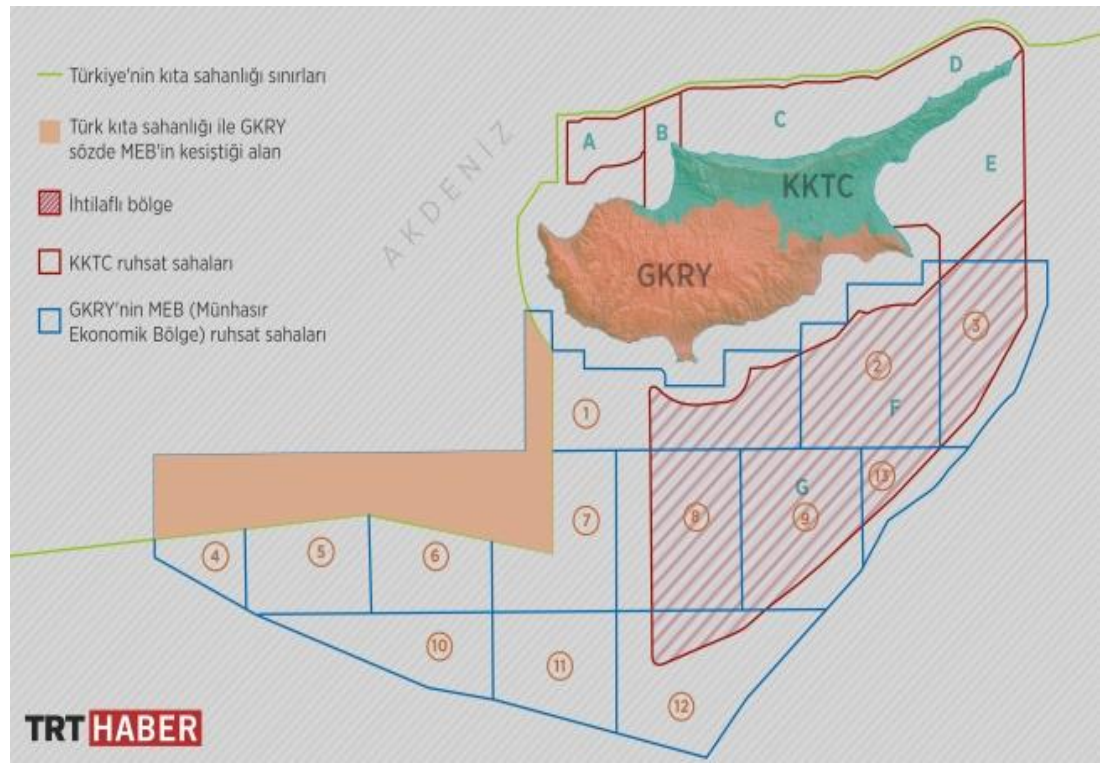
Enerji noktasında henüz GKRY'nin doğalgaz kullanımı bulunmamaktadır. Yalnızca petrol ithalatı yapan GKRY, doğalgazı enerji tüketiminde henüz kullanmaya başlamamış ve hâlihazırda rafine petrol ithalatı gerçekleştirmeye devam etmektedir (Ratner, 2016).

GKRY tek taraflı ruhsat sahaları ilan ederek enerji noktasında elini güçlendirmeye çalışmaktadır. GKRY, 2007 yılında kendi iç hukukunda kabul ettiği bir yasa ile birlikte 13 adet ruhsat sahası belirlemiş ve ilk turda Amerikan “Noble Energy” şirketine ruhsat vermiştir. Şekil 9'daki haritada belirtilen 12 numaralı saha, GKRY tarafından 3 yıllık süre ile Noble Energy şirketine ihale olarak verilmiştir.

Afrodit olarak adlandırılan bu saha, bölgenin en önemli ruhsat sahası olarak ön plana çıkarken ilerleyen süreçte 12 numaralı bu sahaya “Royal Dutch Shell” ve İsrail merkezli “Delek” ve “Avner” şirketleri de ortak olmuştur (Deloitte Limited, 2018).

Ruhsatlandırma çalışmalarının ikini turuna ise 2012 yılında başlayan GKRY, 2, 3 ve 9 numaralı sahalarda İtalyan ENI ve Güney Koreli KOGAS'a ruhsat vermiş, 10 ve 11 numaralı sahalarda ise Fransız TOTAL'e ruhsat vermiştir. Üçüncü tura ise 2016 yılında başlanmış ve 6 ve 8 numaralı sahalarda ENI ve TOTAL, 10 numaralı sahada ise Amerikalı EXXON MOBIL ve Katarlı Qatar Petroleum'a ruhsat verilmiştir.

Şekil.6. GKRY'nin iddia edilen ruhsat alanları

(Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/israil-ile-gkry-arasinda-gaz-sahasi-krizi-445707.html>)

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları ile ilgili iki temel sorun vardır. Bu sorunlardan ilki Doğu Akdeniz'e kıyıdaş durumda olan birçok devletin olması ve bu devletlerin tamamının anlaşma sağladığı bir MEB alanının olmamasıdır.

Nitekim bölgede yapılacak olan enerji araştırmalarında ve çıkacak olan hidrokarbon kaynaklarının güzergâhının belirlenmesi konusunda bölgedeki devletlerin neredeyse tamamı birbirine bağlı haldedir. Bu durum ise devletlerin birbirlerinden onay almadan bölgede yasal bir şekilde hareket edebilme yetilerini ortadan kaldırmaktadır. Nedeni ise bölgedeki birçok alanda çeşitli devletlerin hak iddia etmekte olması ve ortak uzlaşıda buluşulamaması olarak gösterilebilmektedir. Bu bağlamda GKRY'nin izlediği MEB politikası da gözlemlenmesi gereken bir husustur. Çünkü GKRY'nin izlemiş olduğu MEB politikası, sorunun önemli bir boyutunu nitelemektedir. GKRY izlemiş olduğu MEB politikasında tek taraflı olarak MEB sahaları belirlemekte ve bu sahalardaki kaynakların kullanılması için uluslararası şirketlere arama izni vermektedir. GKRY'nin tek taraflı olarak belirlemiş olduğu MEB alanları, Türkiye'nin ve KKTC'nin MEB alanları ile çakışmakta ve bu durum da hem adadaki krizini derinleştirmekte hem de uluslararası sorunlar doğurmaktadır (Yılmaz, 2018).

GKRY'nin MEB konusundaki bu tutumu göstermektedir ki GKRY tek taraflı olarak bölgedeki sorunları derinleştirmekte ve sorunun çözümü noktasında Türkiye'yi uluslararası kamuoyunda baskı altına almaya çalışmaktadır. GKRY'nin tutumu, uluslararası enerji şirketlerinin bölgede tek taraflı olarak belirlenmiş alanlarda haksız şekilde arama faaliyeti gerçekleştirdiğini göstermektedir. Türkiye ise haklarını muhafaza etme hususunda KKTC ile ortak hareket etmekte lakin GKRY'nin uluslararası enerji şirketleri ile olan ruhsat işbirliği neticesinde uluslararası kamuoyunun hedefinde olmaktadır. Kıbrıs sorununda ise Türkiye'nin KKTC ile yapmış olduğu işbirliği, enerji sahalarının paylaşımı ve ruhsatlandırması açısından önemli bir adım olmaktadır. Bu bağlamda hem Türkiye hem de KKTC enerji sahalarındaki haklarını muhafaza etmekte, KKTC'nin enerji sahalarının kullanımı ve ruhsatlandırması ile birlikte de adadaki varlığını uluslararası kamuoyuna kabul ettirmeye çalışmaktadır.

Nihayetinde Doğu Akdeniz enerji keşifleri, adadaki krizin boyutunu bölgesel olmaktan çıkararak küresel ölçekli bir boyuta dönüştürmüştür. Adada yaşanan iki taraflı bölünme, hem siyasal hem de ekonomik anlamda taraflar

oluşmasına zemin hazırlamıştır. Siyasal noktada devletlerin görüşleri ve tarafların tutumları etkili olurken, ekonomik tarafta ise bölgedeki enerji keşifleri ve bölgenin jeopolitik konumu ön plana çıkmaktadır. Bu durum ise krizin hem fırsata dönüşebileceğini yani uzun yıllardır süren gerilimin enerji noktasında uzlaşısı ile birlikte çözülebileceğini göstermekte hem de krizin daha da derinleşebileceği hususunu gündeme getirmektedir. Tarafların bugüne kadarki tutumlarına bakıldığında sorunun çözümünden ziyade daha da derinleştiği görülüyor olsa da uzlaşısı ve çözüm noktasında tarafların ortak noktada buluşmalarının imkânsız olmadığı da bilinen bir gerçek olarak yerini korumaktadır.

3. BÖLÜM

Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Sorunu

3.1. Kıbrıs'ın Tarihi ve Önemi

Kıbrıs Adası, Sicilya ve Sardunya adalarından sonra Akdeniz'deki en büyük üçüncü ada olma özelliği taşımaktadır. Kıbrıs Adası Türkiye kıyılarına 70 km, Suriye kıyılarına 100 km, Yunanistan kıyılarına 800 km, Mısır kıyılarına 370 km, Rodos kıyılarına ise 400 km uzaklıkta bulunmaktadır. Kıbrıs adının çeşitli kaynaklarda farklı noktalarda türetildiğine dair görüşler oluşmaktadır. Bunlardan bazıları ise: Kıbrıs adının Kypros isimli kına çiçeğinden, mitolojideki Kipris isimli aşk tanrıçasından, Cuprum isimli Latince bakır manasına kelen kelimeden türetildiğine dair çeşitli görüşler bulunmaktadır (Gürsoy, 2002: 370).

Doğu Akdeniz nezdinde en önemli stratejik nokta olarak değerlendirilen Kıbrıs Adası, hem sahip olduğu tarihsel önem hem de Orta Doğu'yu kontrol eden bir konumda bulunması itibari ile hava ve deniz ticaret yolları üzerindeki değerini ve önemini göstermektedir. Bölgede hidrokarbon rezervlerinin bulunması itibari ile birlikte de adanın önemi daha da artmaktadır. Kıbrıs Adası'nın sahip olduğu stratejik konum avantajı ve jeopolitik önemi ile birlikte adanın tarih boyunca çeşitli devletler tarafından hâkimiyet kurulmak ve yönetilmek istenmesinin de nedeni bu noktalardan kaynaklanmaktadır. Kıbrıs Adası, jeopolitik önemi ile birlikte Akdeniz nezdinde doğu ile batı arasında bulunan bir köprü vazifesi görmektedir. Bu nedenden dolayı birçok medeniyetin tarih boyunca adayı kontrol etmek adına mücadele etmesinin nedeni anlaşılmaktadır. Kıbrıs Adası'nın Ortadoğu ile Avrupa ve Afrika arasında yer alan konumu, tarihsel süreçte tüccarların ve denizcilerin gözde noktası olmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Romalılar, Persler, Bizanslar, Haçlılar, Osmanlılar ve daha birçok devlet ve topluluk için Kıbrıs Adası vazgeçilmez bir stratejik üs olarak tarih sahnesinde yer almıştır.

Kıbrıs Adası'nda insan yerleşiminin milattan önce 3000'li yıllarda başladığı ve adadaki ilk yerli nüfusun Anadolu'dan gelen halk tarafından oluştuğu düşünülmektedir. Adanın bilinen ilk ismi M.Ö. 2000'li yıllarda Alasya olarak

geçmekte ve adaya yapılan ilk dış müdahalenin ise M.Ö. 1550'lerde Mısır tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Bu müdahale sonrası adaya Mısırlılar hâkim olmuş, daha sonraki süreçte ise Hitit, Pers, Fenike, Roma, Makedon, Asur, İslam Halifelikleri ve Bizans devletlerinin hâkim olduğu görülmektedir. Nitekim Akdeniz'e hâkim olan devletlerin Kıbrıs'a da hâkim olduğu görülmektedir (Önalp, 2007: 10-11).

Güneyde Mısırlıların egemenliğine giren Kıbrıs, Anadolu'da ise Hititlerin egemenliğine girmiştir. M.Ö. 1450-1320 yılları arasında Mısır Firavunu III. Tutmosis Kıbrıs'ı, Mısır'a bağlamıştır. Sonraki süreçte ise Kıbrıs'ın, Mısır ve Hitit uygarlıkları arasında bir mücadele alanına dönüştüğü görülmektedir. M.Ö. 1320-1200 yılları arasında Hitit devleti hâkimiyetine giren Kıbrıs, Hitit devletinin yıkıldığı M.Ö.1200 yılına kadar Hitit egemenliği altında kalmıştır. Hitit devletinin yıkılmasından sonra adaya Mısır devleti hâkim olmuş, böylece Mısır adanın egemenliğini tekrar geri kazanmıştır. Mısır açısından Akdeniz'e hâkim olmak noktasındaki en önemli etkenin Kıbrıs'ta siyasi egemenlik kazanmak olduğu anlaşılmaktadır. Dor istilası ile birlikte Kıbrıs Adası'na gelen Fenikeliler ise adanın hâkimiyetini M.Ö. 1000 yılında kazanmışlardır. Fenikelilerin adadaki hâkimiyeti ise M.Ö. 709 yılına kadar devam etmiş nitekim Asurluların adanın hâkimiyetini kazanması ile Fenikelilerin adadaki egemenliği son bulmuştur. Asur Kralı II. Sargon tarafından Asur Devleti'ne kazandırılan Kıbrıs Adası, M.Ö. 612 yılına kadar yani Asur Devleti yıkılana kadar Asurluların hâkimiyetinde kalmıştır (Serter, 1976).

Asur Devleti sonrası adada yeniden bir Mısır egemenliği başlamış ve Pers İmparatoru I. Darius zamanında Mısır ve Kıbrıs Pers İmparatorluğu egemenliği altına girmiştir. Pers İmparatorluğu, I. Darius döneminde Anadolu, Suriye, Mezopotamya, Mısır, İran ve Hazar Denizi'nden, İndus Nehri'ne kadar büyük bir İmparatorluk haline gelmiş ve yirmi vilayete ayrılmıştır. Mısır ve Kıbrıs ise beşinci vilayete dâhil olmuştur (Çevikel, 2006).

Romalı komutan Marcus Porcius Cato tarafından kuşatılması ile birlikte Roma İmparatorluğu adanın hâkimiyetini kazanmıştır. Büyük Konstantin'in M.S.

394 yılındaki ölümü ile birlikte adanın hâkimi Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) olmuştur.

1192 yılındaki Luzinyan hakimiyeti, 1489 yılında sona ermiş, Luzinyan döneminde Lefkoşa başkent yapılmıştır. Lüzinyan Kralı II. James'in, Venedikli Katerina Cornaro ile evlenmesi ve Kral II. James'in vefatı sonrası eşi kraliçe ilan edilmiştir. Böylece lüzinyanlar sonrası adaya Venedikliler hakim olmuşlardır. Kıbrıs'ı askeri bir üs olarak kullanan Venedikliler, adadaki ticaretin gerilemesine ve halkın ağır vergiler altında ezilmesine de neden olmuşlardır (Serter, 1976).

Kıbrıs Adası'nın tarihi boyunca ada üzerinde birçok devletin ve ulusun hâkimiyet kurduğu görülmekte lakin Yunanların, Kıbrıs Adası üzerinde egemen oldukları hiçbir döneme rastlanmamakta ve görülmemektedir. Akdeniz nezdinde birçok adada ticaret kolonileri kurmuş ve ticari manada işler yapmış olan Yunanların aynı şekilde Kıbrıs Adası'ndaki varlığının da ticaret kolonileri üzerinden olduğu görülmektedir. Yunanların ada nezdindeki halk varlıkları ise ticaret amaçlı unsurlar olmak ile birlikte diğer kolonilerde olan varlıkları ile bir farklılık göstermemektedir. Nitekim ilgili bu tarihsel bilgilere bakıldığında Yunanların, Kıbrıs ile ilgili olan tarihsel bağlarının günümüzde adanın Yunan tarihinin bir parçası olarak görülmesinin tarihsel olarak bir dayanağının olmadığı anlaşılmaktadır. Yunanların, adaya egemen olan diğer halklarla ve topluluklar ile kıyaslandığında en zayıf bağın Yunanlarda olduğu görülmektedir (Copeaux & Copeaux, 2009: 32).

Yunanların ticaret kolonisi haricinde Kıbrıs Adası nezdinde bir hâkimiyetleri olmadığı anlaşılmaktadır. Ticaret kolonileri ile birlikte adaya gelen Yunanlar, adadaki Yunan varlığının tek unsuru olmaktadır. Bu bağlamda Bizans'ın da Yunan olmadığı veya Yunanların da Bizans'ın devamı olmadığı husuna bakıldığında Yunanların ada nezdinde hiçbir hâkimiyetinin ve egemenliğinin bulunmadığı görülmektedir. Tarihsel olarak da Bizans'ın Kıbrıs hâkimiyetinin, Yunanlar açısından bir şey ifade etmeyeceği açıktır.

3.1.1. Kıbrıs Adası'nda Türk Hâkimiyeti

Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs Adası'nın hâkimiyetini 1571 yılında kazanarak Akdeniz'deki gücünü artırmış ve bölgede güçlü bir devlet olduğunun mesajını vermiştir. Böylece Akdeniz'deki Türk etki alanı genişlemiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği ile birlikte tarihi anlamda “Kıbrıs, Türk toprağıdır” sözünün temelleri atılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun adanın hâkimi olmasına kadarki süreçte Fenikeliler, Persler, Araplar, Mısırlılar, Asurlular, Venedikliler ve hatta Büyük İskender dahi adadaki hâkimiyet konusunda söz hakkı almışken Yunanların, Kıbrıs'ın bir Helen adası iddiası tarihsel olarak kanıtlanamamaktadır. Zira ada hiçbir dönemde bir Yunan toprağı olmamış ve hiçbir dönemde Yunan egemenliği altına girmemiştir (Alasya, 1987). Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs Adası'na 308 yıl kadar hükmederek adada en uzun süre kalan devlet olmuştur. Kıbrıs Adası'nı 1878 yılına kadar egemenlik hususunda muhafaza eden Osmanlı İmparatorluğu, adanın kontrolünü 1878 yılında İngilizlere bırakmak durumunda kalmıştır (İnalçık, 2009:166). Osmanlı İmparatorluğu, adanın Türk iskânını artırmak adına çeşitli imtiyazlar tanıyarak adaya göçleri teşvik etmiştir. Korsan yatağı olarak tanınan ve Anadolu'dan göç eden 30.000 kişilik bir nüfus ile birlikte güvenli bir noktaya dönüşen ada, eski güvensiz kimliğinden uzaklaşmıştır (Halaçoğlu, 2001: 43). Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun yıllar uyguladığı milletler sistemi uygulaması, hâkim oldukları diğer coğrafyalardaki gibi Kıbrıs Adası'nda da uygulamaya konmuştur. Böylece ada topluluklarının yarı otonom şekilde kendi içerisinde söz sahibi oldukları görülmektedir. Kıbrıs Adası içerisinde Müslüman Türkler çoğunlukta olmak ile birlikte Ortodoks Rumlar da Başpiskopos yönetiminde kendi kiliselerine bağlı olarak yönetilmek sureti ile adadaki varlıklarını sürdürmüşlerdir. Böylece Ortodoks inancıya sahip olan halk, uzun yıllardır kendilerine baskı yapan Latin Katolik Kilisesi'nin baskısından, Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesi arasında korunmuşlardır. Kendi kiliselerine sahip olan Ortodoks halk, Osmanlı İmparatorluğu döneminde dini yönden baskı görmemişlerdir (Hill, 1952).

Kıbrıs sorununa bakıldığında 1821 yılındaki Mora İsyanı'nın ve sonrasındaki Yunanistan eylemlerinin etkili olduğu görülmektedir. Nitekim 1821 yılındaki Yunan isyanı ile birlikte 1829 yılındaki Yunanistan bağımsızlığı, Kıbrıs ile ilişkilendirilebilmektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devleti, 19. Yüzyılda hızlı bir zayıflama ve gerileme dönemine girerek, hem askeri anlamda hem de diplomatik anlamda çeşitli sorunlar yaşamaya başlamıştır. Bu sorunlar ile birlikte 1877 yılında başlayan Osmanlı-Rus Savaşı, Osmanlı Devleti açısından oldukça zorlu geçmiş ve Osmanlı Devleti savaşı kaybetmiştir. Osmanlı- Rus Savaşı sonucunda 31 Ocak 1878 tarihinde Edirne Mütarekesi imzalanmış ve savaş son bulmuştur. Savaş sonrası iki devlet arasında Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır. İngiltere ve Osmanlı Devleti arasındaki bir anlaşma ile birlikte de Kıbrıs Adası'nın, Rus tehdidine karşın geçici süre ile İngiltere'ye devredilmesi üzerinde mutabık kalınmıştır.

O tarihlerde İngiltere açısından, Asya'daki en önemli rakip olarak Rusya görülmektedir. Bu bağlamda Osmanlı-Rus Savaşı'ndan galip ayrılan Rus İmparatorluğu'nun, Ayestafanos Antlaşması ile birlikte güçlenebileceği, İngiltere tarafından görülmüştür. Nitekim bölgesel dengenin Ruslar lehine değişebileceğini düşünen İngiltere, bu durumu ortadan kaldırmak açısından Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile birlikte Rusya'nın savaş sonrası elde ettiği kazanımları azaltmak amacı ile birlikte diplomatik ve askeri girişimlerde bulunmaya başlamıştır (Sönmezoğlu, 1991). Bu bağlamda ağır şartlar içeren Ayestafanos Antlaşması'na karşın, İngiltere'nin araya girmesi ve Rusları, Berlin Anlaşması'na ikna etmesi ile birlikte İngiltere stratejisi yeni bir boyut kazanmıştır. Berlin Anlaşması ile birlikte Ayestafanos Anlaşması'nın ağır şartları yumuşatılmıştır. İngilizler ise Osmanlı İmparatorluğu'na verdikleri bu desteğe karşın Kıbrıs Adası'nın, mülkiyeti padişaha kalmak şartı ile İngiltere'ye devredilmesini talep etmişlerdir. Nitekim anlaşmasının yapılması ile birlikte Ada, yıllık 92.800 Sterlin karşılığında İngiltere'ye kiralanmıştır. Nitekim 22 Temmuz 1878 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nun adadaki hâkimiyeti sona ermiştir (Güvenç, 1984).

Kıbrıs Adası'nın Türk hâkimiyetinden çıkması ve bir anlamda kaybedilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönemde zayıf düşmesi ile doğrudan ilgili olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun en zayıf olduğu dönemler, İngiltere'nin

doğudaki sömürgelerine ulaşma ve kontrol etme isteği ile birlikte Rusya'nın güneye inme ideallerinin şekillenmeye başladığı sürece denk gelmektedir. Bu durum ise Osmanlı İmparatorluğu'nu, bu iki devletin hedefi haline getirmektedir. Güneye inme hedefini gerçekleştirmek amacı ile Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaşa giren Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı galip gelince, ağır koşullarda bir anlaşma imzalatmıştır. Rusya'yı bir tehdit olarak algılayan İngiltere ise anlaşma şartlarının Osmanlı İmparatorluğu lehine hafifletilmesini sağlayarak, kendilerince oldukça önemli bir stratejik konumda olan Kıbrıs Adası'nın idaresini geçici bile olsa ele almak niyetini gerçekleştirmiştir. İngilizlerin adadaki hâkimiyeti daha sonra kalıcı hale bürünmüş ve Türklerin, Kıbrıs Adası'ndaki 400 yıllık hâkimiyeti son bulmuştur (Güvenç, 1984).

3.1.2. Kıbrıs'ta İngiliz Hâkimiyeti Dönemi

Kıbrıs Adası 12 Temmuz 1878'de hukuki olarak Osmanlı Devleti'ne bağlı olmak ile birlikte idari anlamda İngiltere'nin yönetimi altına girmiştir. Bu durum ise çeşitli sorunlara neden olmuş, İngiliz yönetiminin adayı ne kadar yöneteceğinin belirsiz oluşu adadaki Müslüman ve Türk toplumunu açısından huzursuzluğa neden olmuştur (Tamçelik, 1995: 322). Nitekim İngiltere yönetimi ile birlikte adadaki siyasi yapının değişiklik gösterdiği açıktır. Rumlar, kilise kontrollü bir yönetim anlayışından batı tarzı bir yönetim anlayışına, İngiltere'nin adadaki hâkimiyeti sürecinde geçmişlerdir. Rumlar, kilisenin yönetim anlayışından kopmuşlardır lakin İngilizlerin konuyu dengelemek açısından kilise odaklı bir politikayı da destekledikleri görülmektedir. Adadaki Türkler ise İngiliz yönetimi sonrasında azınlık durumuna düşmeye başlamışlardır (Gürel, 1984).

İngilizler, adanın idari yönetimini aldıktan sonra nüfus dengesinde çeşitli uygulamalar yapmaya başlamışlardır. Bunlardan ilki adadaki idari kadrolarda bulunan Türkleri görevden alarak, yerlerine İngilizleri, Rumları ve Ermenileri yerleştirmeleridir. Adadaki Müslüman toplumunun dini haklarını korumak amacı ile kurulmuş olan Evkaf idaresinin Müslüman makamlar tarafından idare edilmesinin önüne geçen İngilizler, sonraları Evkaf idaresini tamamen ortadan kaldırmışlardır. İngiliz idaresine, 14 Ağustos 1878 tarihinde ek bir anlaşma ile

yasa yapma hakkı tanınması ile birlikte İngilizler, adadaki idari ve hukuki yapıyı değiştirme hakkına sahip olmuşlardır (Tamçelik, 1999: 43).

Osmanlı İmparatorluğu'nun, İngiltere ile anlaşmasını takiben adada Türklerin hakkını koruyacak bir yapı bırakmamış olması neticesinde, Türkler çeşitli sıkıntılar ile karşı karşıya gelmişlerdir. Bu sıkıntılardan birisi de örgütlenme konusunda yaşanan problemler olmuş, Rumların kilise etrafında örgütlenme alanı oluşurken Türklerin hiçbir örgütlenme faaliyetine girememesine neden olmuştur. İlgili bu durum ise Enosis'e karşı ilerleyen süreçte Kıbrıs Türklerinin savunmasız kalmasının başlıca nedeni olmuştur. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'ndan yönetimi devralan İngilizler, yaptıkları serbest seçimler ile birlikte 18 kişiden oluşmakta olan bir Yasama Meclisi kurmuşlardır. Bu mecliste Rumlara 9 sandalye, Türklere 3 sandalye ve İngilizlere 6 sandalye verilmiştir. Özellikle 1925 yılında üye sayısının 24'e çıkarılması ile birlikte ve Türklerin üye sayısında değişiklik olmaması, adadaki yasama sisteminde Türk etkisini iyice azaltmıştır (Alasya, 1987)

Nitekim adanın 1914 yılındaki 1.Dünya Savaşı neticesinde tek tarafı olarak İngilizler tarafından ilhak edilmesi, Osmanlı etkisinin ada üzerinde tamamen bitmesine neden olmuş ve adanın geleceğinde söz söyleme hakkı İngilizlere geçmiştir. Bu duruma Osmanlı İmparatorluğu, savaşın yoğunluğu ve baskısı neticesinde tepki gösterememiştir. Adadaki Türk Halkı ise kaderleri ile baş başa kalmışlardır. Nitekim İngiltere'nin, Kıbrıs'ı ilhak etmesi ile birlikte adadaki dengeler değişmiş ve adadaki Türkler, önce Osmanlı İmparatorluğu'na sonrasında ise tarihi itibari ile Türkiye Cumhuriyeti'ne göç etmeye başlamışlardır. Adadaki Türklerin göç etmesi ile birlikte Rumların, göç etmeyen ve adada kalan Türklere karşı baskılarını artırdıkları görülmektedir.

İngiltere, 1914 yılında adayı ilhak etmekle beraber 1915 yılında İttifak Devletlerine karşı Yunanistan'ı yanına almak amacı ile adayı Yunanistan'a resmi olarak vermeyi teklif etmiştir. Bu duruma karşın Yunan Kralı'nın 1.Dünya Savaşı'na girmek istememesi ve Osmanlı İmparatorluğu ile savaşmaktan kaçınmaya çalışması neticesinde Yunanistan teklifi kabul etmemiştir. Bu durum ise göstermiştir ki adanın geleceğinde karar alınırken, Kıbrıs Halkı'na

danışılmamaktadır. Ayrıca Kıbrıs resmen bir pazarlık konusu olmaktadır. Yunanistan, 1917 yılında yani 1. Dünya Savaşı devam ederken Müttefik Devletleri'nin işgalinden çekinmiş ve neticede İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa dâhil olmuştur. Bu durumda ise Kıbrıs'ın, Yunanistan'a rüşvet kozu olarak verilmesine gerek dahi duyulmamıştır. Yunanistan'ın 1.Dünya Savaşı sonunda kazanan devletler tarafında yer alması ise Kıbrıslı Rumlar tarafından büyük bir coşku ile karşılanmış, böylece Kıbrıs'ın artık Yunanistan'ın bir parçası olabileceği düşüncesi dile getirilmeye başlanmıştır. Nitekim bu duruma karşın İngilizler gerekli önlemleri alarak Yunanistan'ın bu amacını ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. Bu durum ise Adadaki Rumların, Yunanistan olmaksızın Enosis çabaları ile birlikte Türklere karşı kanlı eylemlere girişmelerine neden olmuştur (Gazioğlu, 2013).

İngiltere, Lozan Antlaşması ile birlikte Kıbrıs Adası'nın kendi toprağı olduğu hususunu hem Türk hem de Yunan tarafına kabul ettirmiştir. Nitekim bu kabul ettirmeye rağmen Türkiye, ada halkının gelecekteki hakları konusunda hukuksal bir statüde kazanımlar elde edebilmiştir. Bu bağlamda egemenlik hususunda İngilizler ile uzlaşma ortamı oluşturmayı başaran Türkiye, adada gelecekte başka bir yönetim oluşması durumunda ada nezdinde söz sahibi olmak hususunu da Lozan Antlaşması'nın 16.maddesi gereğince ilave ettirmiştir. Nitekim adada İngiliz hâkimiyeti olduğu dönemde sakin ve itidalli hareket eden Türkiye'nin, 2. Dünya Savaşı sonrası adanın Yunanistan'a bırakılması tartışmalarına başlandığı dönemde ilgili bu duruma müdahil olma politikası benimsediği görülmektedir (Güvenç, 1984). Türkiye, Lozan görüşmeleri süresince yapıcı bir tutum sergilerken aynı zamanda çeşitli imtiyazlar da elde etme amacı taşımış, bazı hususlarda kesin bir duruş sergilemiştir. Adalar konusu görüşmelerinde adaların silahtan arındırılması hususu ilgili duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Türkiye'nin çeşitli konularda kesin bir duruş sergilemesi, Türkiye açısından görüşmelerin kazanımlar ile şekillenmesi neticesi taşısa da çeşitli hususlardaki anlaşmalar Türkiye lehine sonuçlanmamıştır. Türk kıyılarına yakın konumda bulunan Meis Adası'nın, Türkiye'ye verilmesine bile görüşmede bulunan diğer devletler karşı çıkmışlardır. Bu nedenlerden dolayı Türkiye,

İngiltere ile Kıbrıs konusunun çözümü noktasında daha fazla uğraşmak istememiştir. Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki denge politikası ise diğer sorunlu meselelerde İngilizler ile ters düşmemek istememesi neticesinde şekillenmiştir. Böylece Türkiye, Kıbrıs meselesini çok fazla öne sürmemeyi tercih etmiştir (Göktuğ, 1990).

İngiltere'nin 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile birlikte adadaki fiili hâkimiyetini, hukuki bir alana taşıması durumu söz konusu olmuştur. Lozan Antlaşması'na kadar adayı yüksek komiser ile idare eden İngiltere, antlaşma sonrası adaya bir vali atamıştır. İngiltere, adada yüksek komiser olarak görev yapmakta olan Malcolm Stevenson'ı vali olarak atamıştır (Çay, 1989).

Lozan Antlaşması sonrası adadaki bu gelişmeler, Rumlar tarafından iyi karşılanmakla birlikte adanın resmi olarak İngiliz idaresine geçişinin Enosis açısından olumlu bir adım olduğunu düşünmüşlerdir. Böylece Rumlar, Enosis isteklerini İngilizlere kabul ettirebileceklerini düşünmüşlerdir. Lozan Antlaşması'na uygun eylem ve davranışta bulunan Kıbrıslı Türkler ise alınan karardan memnun olmasalar dahi yapıcı tutum ve davranış sergilemişlerdir. Türkiye ise Mustafa Kemal Atatürk'ün barışçıl dış politikası neticesinde Yunanistan ile ilişkilerin geliştirilmesi sürecini izleyerek adadaki güvenli ortamın tesisi hususunda adımlar atmıştır. Türkiye, Lozan Antlaşması gereği adadaki İngiliz varlığına herhangi bir olumsuz tavır takınmamıştır.

Rumlar, 1930 yılında Yunanistan'ın 100.yıl bağımsızlık kutlamalarında çeşitli taşkınlıklar yapmış, Kıbrıs'taki kutlamalara öncülük eden kilisenin Enosis odaklı politikası gün yüzüne çıkmıştır. Kilisenin liderliğindeki Rumlar, İngilizlere mektup yazarak Kıbrıs Adası'nın, Yunanistan ile birleşmesini talep etmişlerdir. Nitekim Rumların bu talebine Lord Passfield tarafından karşı çıkılmıştır. Passfield, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bırakılmayacağını beyan etmiştir (Hill,). Rumlar, 1 yıl sonra yani 1931 yılında ise ikinci taşkınlık girişiminde bulunarak isyan hareketi başlatmışlardır. Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu Kyrou ve Kitium Nikodemias'ın liderlik ettiği isyancı Rumlar, hükümet binalarına ve valilik konağına saldırmışlar ve 67 kişinin yaralanmasına ve 7 kişinin ölmesine neden olmuşlardır (İsmail, 1998). İngiliz yönetimi ise isyan sonrası 400 kişiyi tutuklamış

ve isyanın elebaşları ile isyanda rolü bulunan Kyrou'yu adadan sürmüştür. Böylece adadaki idareyi kontrol altında tutmak isteyen İngiliz yönetimi, milli tarihlerin okutulması, milli bayrakların çekilmesi hususlarını yasaklamış ayrıca siyasi faaliyetler engellenerek Kavanin Meclisi kapatılmış ve basına sansür uygulanmıştır (İsmail, 1998). Yunanistan, 1932 yılının Ağustos ayı ile birlikte Enosis politikasını iyice öne çıkarmaya başlamıştır. Nitekim Yunanistan, ilgili bu husus çerçevesinde 1932 yılının 5 Ağustos'unda İngilizlere resmi kanallardan başvurarak adanın Rum bir vali tarafından yönetilmesi gerektiği talebinde bulunmuştur (Özmen, 2006: 182). Yunanistan'ın ve adadaki Rumların bu taleplerine ve Enosis düşünce ve hamlelerine karşın adadaki Türkler daha örgütlü bir yönetim anlayışı benimsemeye başlamışlar ve yeni örgütler kurma yoluna gitmişlerdir. Türklerin örgütlenmeye başladığı ve adada sesini yükseltmeye başladığı süreçte başlayan İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Rumların Enosis faaliyetleri de artmaya başlamıştır. Nitekim Komünist Kıbrıs İşçi Federasyonu (PEO), 1941 yılında kurulan Komünist Akel Partisi, kilise ve çeşitli Rum örgütler topyekûn şekilde hareket ederek yoğun bir Enosis faaliyeti ve propagandası yürütmeye başlamışlardır. Bu propaganda ve faaliyetler, 1943 yılında yapılan belediye seçimlerinde Enosis destekçisi AKEL'in (Kıbrıs Rum Komünist Partisi) kazanmasının önünü açmıştır (Gazioğlu, 1996: 241).

1945-1960 yılları arası, Kıbrıs Adası nezdinde çeşitli değişikliklerin yaşandığı bir dönem olmuştur. İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sırasında Yunanistan'a yaptığı ve eğer Yunanistan, İngiltere'nin tarafında savaşa dâhil olursa Kıbrıs Adası'nın kendilerine verilebileceğinin iletildiği teklif Yunanistan tarafından kabul görmemiştir. Bu duruma rağmen Rumlar, adanın Yunanistan'a verilmesi gerektiği teklifinde direterek savaşa girilmemesine rağmen adanın Yunanistan'a ilhak edilmesi gerektiği taleplerini İngilizlere iletmışlerdir. İngilizler ise Rumlardan gelen bu talebi reddetmiş ayrıca yeni anayasa çalışmalarına başlanması gerektiğini vurgulamışlardır. İngilizlerin yeni anayasa hazırlanması konusundaki tutumlarına karşı gelen Rumlar, içerisinde Enosis meselesini içermeyen hiçbir teklifi kabul etmeyeceklerini iletmışlerdir. Kıbrıslı Türkler ise Kıbrıs'ın Türkiye'ye bağlanması ile birlikte kendi siyasi haklarını koruyacak bir çözüm talep etmişlerdir.

Rumlar ise aynı şekilde II. Dünya Savaşı sonrasında da Enosis çabalarına devam etmişlerdir. Bölgedeki diğer aktör konumunda bulunan Türkiye ise Lozan Antlaşması'nda belirlenen statüye uygun davranmak ve İngiltere'nin içişlerine karışmamak adına ada ile ilgili faaliyetlerde geri planda kalma yolunu seçmiştir. Türkiye'nin bu tavrı ise adadaki Kıbrıs Türklerini oldukça endişelendirmiş ve daha örgütlü bir yapıya bürünmelerinin önünü açmıştır (Sönmezoğlu, 2000: 18).

Kıbrıs Adası'ndaki gerilimleri etkileyen bir diğer faktör ise On İki Adalar'ın, İngilizler tarafından 1947 yılında Yunanistan'a bırakılması olmuştur. Kıbrıs Adası'nın kuzeyinde bulunan ve hem Yunanistan hem de Türkiye açısından büyük önem taşıyan on iki ada, iki devlet arasındaki gerilimi artırmakla kalmamış bir de Kıbrıs'taki gerilimlerin nedenlerinden birisi olmuştur. On İki Adalar'ın kendi kontrollüne geçmesi ile birlikte özellikle Ege'deki etkinliğini artıran Yunanistan, stratejik anlamda büyük kazanımlar elde etmiştir. Yunanistan'ın, On İki Adalar'ı alması ile birlikte Kıbrıslı Rumların Enosis beklentileri artmış ve bu beklenti neticesinde yoğun bir propaganda faaliyeti yapılmaya başlanmıştır. Yoğun propaganda faaliyetleri neticesinde Yunan Parlamentosu 27 Şubat 1947 tarihli kararı ile Enosis'in kabul edildiğini bütün dünyaya açıklamıştır.

Sorunun uluslararası bir boyut kazanması neticesinde Türk tarafı, Yunan ve Rum taraflarının bu hamlesine karşın On İki Ada'nın Yunanistan'a verilmesinin Lozan Antlaşmasına aykırı olduğunu ve Türk-Yunan dengesinin bozulduğunu açıklamıştır. Ayrıca On İki Adalar'dan sonra Kıbrıs Adası'nın da Yunanistan'a bırakılması durumunda Türkiye'nin güvenliği açısından oldukça olumsuz durumların ortaya çıkacağını belirtmiştir (Sönmezoğlu, 1991).

Yaşanan gelişmeler neticesinde Kıbrıs Adası'ndaki etnik gerilimler de artmıştır. Adadaki Rumlar ve Türkler arasındaki gerilimin bu dönemde daha da derinleştiği görülmekte ve ilerleyen yıllardaki çatışmalara zemin hazırladığı anlaşılmaktadır. Kıbrıs Türkleri, kendi haklarının tehlikeye girmesinden endişe etmişlerdir ve nitekim bu durum ise Kıbrıs Türklerini, yaşanacak olumsuz gelişmelere karşın kendi haklarını korumak amacı ile siyasi manada örgütlenmeye yönlendirmiştir. Aynı şekilde yaşanan gelişmeler ve tarafların iddiaları neticesinde konunun uluslararası boyut kazandığı, uluslararası arenada Kıbrıs

sorununun iyiden iyiye tartışıldığı görülmektedir. İngilizlerin adadaki hâkimiyetlerini devam ettirme çabalarının devam ettiği bu süreçte Rumların da Enosis kampanyalarına hız verdikleri de görülmektedir. Özellikle 1947 yılında yapılan Başpiskoposluk seçiminde Enosis görüşünü ciddi manada savunan Girne Piskoposu Makarios'un kazanması, adadaki gerilimin şiddetlenmesinde pay sahibi olmuştur.

Rumlar, Truman Doktrini ve BM Anayasası ile bağdaştırdıkları self determinasyon hususunu hemen her fırsatta İngiliz yönetimine karşı öne sürmüşlerdir (Tamçelik, 2001: 295-298). Bu bağlamda Enosis çabalarına devam eden AKEL Partisi, ilk olarak Enosis rekabetinde Makarios cephesindeki kilisenin önüne geçmeyi amaçlayarak 1949 yılında imza kampanyasına başlamıştır. Bu duruma karşın Kilise de AKEL'e karşı bir plebisit düzenleme çalışmasına başlamıştır. Kilisenin 15 Ocak 1950 tarihinde düzenleyeceğini ilan ettiği plebisit sonrası başarısızlığa uğramak istemeyen AKEL Partisi kendi imza kampanyasını sonlandırarak halka da Kilisenin düzenlediği plebisit kampanyasına katılmaları konusunda çağrı yapmıştır (İsmail, 1998). Rumların kilise etrafında toplanarak gerçekleştirdiği bu plebisit sonucunda 224.700 seçmenden 215.000'i Yunanistan'a bağlanmak konusunda evet oyu vermiştir (Stavrinides, 1976: 27-28). Yapılan bu oylama sonucunu ise İngiltere ve Türk tarafı tanımamış, iki tarafın da oylamayı tanımamasına binaen Rumlar da Enosis temelli faaliyetlerini iyice artırma yoluna gitmiştir (Gürel, 1985). Esasen Rumların bu süreçte Türklerin de yapılan oylamaya katılmasını istediği ortadır. Lakin Türkler bu isteğe karşılık vermemiştir ve sonuç itibari ile Rumlar tarafından yapılmış olan bu plebisit yine sadece Rumlar tarafından tanınmış, İngiltere ve Türkler bu plebisiti kabul etmemişlerdir (Olgun, 1991).

Rumların plebisit hususunda oylama yaptığı tarihlerde ada açısından önemli kabul edilebilecek bir gelişme yaşanmıştır. Kitium Piskoposu Mouskos, kendisine rakip konumda olan Girne Piskoposu'nu adanın dışına çıkararak Enosis fikrini anlatması hususunda görevlendirmiştir. Böylece kilise üzerinde etkisini ve otoritesini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Bu olayları takiben Başpiskopos'un ölümü hadisesi yaşanmış ve Mouskos, 18 Ekim 1950 tarihinde henüz 37 yaşında III. Makarios ismi ile Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu olmuştur (Gürel,

1985). Mouskos'un yani III. Makarios'un Başpiskopos olmasının ardından kilisenin adanın siyasi yapısındaki önemi tekrar ortaya çıkmıştır. Kıbrıs'taki bu gelişmelere paralel olarak Yunanistan'da da strateji değişikliğine gidilerek, 1951 yılına kadar sadece Kıbrıs'ın tanınması politikasının artık değiştiği görülmektedir. Politika değişikliğini takiben Yunanistan'ın Başbakanı olan Sofoklis Venizelos, 1 Şubat 1951 tarihinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması hususunda açıklamalarda bulunmuştur. Açıklama sonrasında Yunanistan açısından Kıbrıs meselesinin bağlanma çerçevesinde bir devlet politikasına dönüştüğü görülmektedir (Tarakçı, 2010).

Sofoklis Venizelos'un Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi gerektiği hususundaki resmi açıklaması sonrası Türkiye ve Yunanistan arasında çeşitli gerilimler tekrardan baş göstermeye başlamıştır. Türkiye'nin, Kıbrıs konusunda tutum sergilerken itidalli davranması ve Türk-Yunan dostluğuna zarar gelmemesi için gösterdiği çaba, Yunanistan'daki politika değişikliği sonrası sekteye uğramaya başlamıştır.

Yunanistan'ın, Kıbrıs konusundaki tutumu ve Venizelos'un açıklamaları neticesinde Türkiye'de çeşitli çevrelerce rahatsızlıklar yaşanmaya başlanmıştır. Özellikle TBMM ve Türk Basını konu üzerinde Yunan tarafının tutumu hususunda rahatsızlıklarını vurgulamışlardır. Dönemin Türk Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, adanın statüsünde ve durumunda bir değişikliğe gidilmesinde bir sebep görmediğini ifade etmiştir. Kıbrıs'ın durumunda bir değişiklik olması durumunda ise bu durumun Türkiye'nin ve adadaki Türklerin haklarına aykırı bir şekilde olamayacağını ifade etmiştir. Bu tutuma bakıldığında Türkiye'nin eski politikalarına kıyasla daha sert bir tavır takındığı görülmektedir (Esenbel, 1993). Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü aynı ifadesinin devamında ise Kıbrıs'ta yaşanacak bir değişiklik durumunda Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi gerektiği hususunu da beyan etmiştir (Olgun, 1991).

Aslında Makarios liderliğindeki Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan'daki Venizelos iktidarı süresince taleplerine yeterince karşılık bulamadıklarını düşünmüşlerdir. Yunanistan'da Papagos'un iktidara geçmesi ile birlikte de Venizelos dönemi sonlanmış ve Rumlar açısından taleplerine karşılık bulma

hususunda yeni bir dönem başlamıştır. Makarios'un, Enosis'i canlandırma planında Papagos'tan destek alması ile Rumlar için Enosis politikalarını sertleştirdikleri daha aktif bir dönem başlamıştır. Makarios ve Papagos işbirliği, uluslararası alanda ve resmi ziyaretlerde de gün yüzüne çıkmıştır. İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden'in 1953 yılındaki Yunanistan ziyareti ise bu hususa örnek teşkil etmektedir. Papagos, Yunanistan'a gelen Eden'e Kıbrıs konusundaki taleplerini ve görüşlerini iletmiştir. Eden ise Papagos'un taleplerini katı bir şekilde reddetmiştir. Eden, Enosis fikrini reddetme nedeni olarak ise İskenderiye ve New York'ta da Rumların yaşadığını beyan etmiş ve Rumların yaşadıkları bütün alanların Enosis'e dahil edilemeyeceğini söylemiştir. Papagos ise taleplerinin karşılık bulamaması hususuna sinirlenmiş ve hemen ardından sert bir tavır takınmaya başlamıştır. Nitekim her iki taraf arasındaki bu görüş ayrılığı, iki tarafın da bir yol ayrımı noktasında olduğunu gözler önüne sermektedir. İngilizlerin Enosis'e karşı çıkmaları, Yunanistan'ın Enosis planına daha fazla özen göstermeye başladıkları anlaşılmaktadır. Yunanistan, İngiltere ile yaşadığı bu görüş ayrılığı sonucunda 13 Mart 1954 tarihinde Kıbrıs Sorununu BM toplantısına taşıma kararı almıştır (Gürel, 1985).

Yunanistan'ın, Kıbrıs Sorunu çerçevesinde yapmış olduğu girişim BM Genel Kurulu'nda oylamaya sunulmuş, sunulan teklife sadece 1 evet oyu çıkmıştır. NATO üyesi 50 devletin de hayır oyu kullandığı oylama neticesinde Yunanistan'ın teklifi reddedilmiştir. BM'de aradığını bulamayan Yunanistan, taktiksel bir değişikliğe gitme kararı alarak adanın kan gölüne dönmesine neden olacak stratejilere ve taktiklere başvurmaya başlamıştır. Yunanistan ilk olarak Albay Grivas'ı görevlendirmiş ve EOKA'yı kurmak ve kanlı eylemlere girişmek açısından ilk adımı atmıştır (Aydoğdu, 2005).

Diplomatik girişimleri deneyen ama sonuç alamayan Rumlar, Yunanistan'ın desteğini alarak 1955 yılında EOKA'yı (Ethniki Organosis Kyprion Agonistos- Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü) kurmuşlardır. EOKA, yaptığı terör faaliyetleri ile adından sıkça söz ettirerek Kıbrıslı Türklere karşı kanlı eylemlere girişmiştir. EOKA'nın yaptığı bu eylemlerinin sebebi olarak Enosis fikrini gerçekleştirmeye yönelik stratejisi ve adadaki Türk Halkının bölgeden uzaklaştırılması veya sindirilmesi şeklinde ifade edilebilmektedir (Kaymak,

1968). Kıbrıslı Türkler ise EOKA'nın mevcut tutumuna karşı Türkiye ile birleşmeyi (taksim) savunarak, birleşme hususunun gerçekleşmesi ve adadaki Türklerin, EOKA'ya karşı korunması için TMT'yi (Türk Mukavemet Teşkilatı) kurmuşlardır (Özersay, 2002).

İngiltere, Yunanistan ve Rumların yeni stratejilerine karşın mevcut politikalarında güncellemeye giderek Türkiye'nin özgün ağırlığına yönelik strateji benimsemeyi tercih etmişlerdir. Nitekim bu gelişmeler sonrasında konu tekrar BM gündemine gelmiş ve İngiltere'nin de talebi ile birlikte 29 Ağustos 1955 tarihinde Londra Konferansı toplanmıştır. Konferans süresi boyunca aynı tavrını koruyan Yunanistan, kendi isteklerini ve iddialarını sıralamıştır. Türkiye ise mevcut statükonun devamı ve Kıbrıs Adası'nın, Türkiye'ye ilhakı gibi konuları savunduğu görülmektedir. İki devletin talep ve önerilerine karşın İngiltere de self-government önerisi ile tarafların karşısına oturmuştur. Türkiye ise konferans tarihinden 6 gün önce İngiltere'ye bir nota vermiş ve notada, adada bulunan Türklere yönelik gerçekleştirilmekte olan eylemlere karşın sessiz kalmayacağını bildirmiştir. Nota ile birlikte taraflar arasında gergin olarak başlayan konferans, aynı günlerde İstanbul'daki 6-7 Eylül Olayları olarak adlandırılan eylemlerin başlaması ile de iyice gergin bir havada yapılmıştır (Gürel, 1985).

Kıbrıslı Rumların ve Yunanistan'ın defalarca dile getirdikleri Enosis taleplerinin bir türlü BM'de karşılık bulmaması ve Kıbrıslı Türklerin direnişleri neticesinde oldukça yoğun bir ihtilaf süreci yaşanmıştır. Bu ihtilaf sürecinin çözümü noktasında ise Türkiye ile Yunanistan arasında müzakerelerin başlaması ve sorunun diplomatik yöntemler ile çözülmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Nitekim 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih Antlaşması ve 19 Şubat 1959 tarihinde de Londra Antlaşması'nın imzalanması ile birlikte; iki toplumun ortaklığı, anlaşmaya konu hususların ve yapının Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından garanti altına alınması ile birlikte uzlaşma sağlanmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına karar verilmiştir. Alınan bu kararı takiben 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti resmen kurulmuştur. (Turhan, 2008: 253-286). Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte adada yeni bir sistemin de temelleri atılmış ve çeşitli hususlarda anlaşma sağlanmıştır. Anlaşmalar ise şu

şekilde özetlenebilir: Cumhurbaşkanının Rumlardan ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının Türklerden seçildiği temsil makamları olacaktır. Aynı zamanda Cumhurbaşkanı Yardımcısı veto yetkisine sahip olacaktır. Bakanlar Kurulu ise 10 üyeden oluşacak, bu üyelerden 7'si Rum olmak kaydı ile 3 üye ise Türklerden oluşacaktır. Ceza davaları görülmeye başlandığı zaman ise sanık statüsündeki kişinin topluluğuna bakılacak ve sanık hangi toplumdan ise davaya bakan yargıçlar da o toplumdan seçilecektir. Temsilciler Meclisi ise 50 kişiden seçilmek sureti ile 35'i Rum, 15'i ise Türk olacaktır. Önemli hususlarda alınacak kararlarda ise nitelikli oy çokluğu ile Türk üyelerin oy çokluğu esası aranacaktır. Ada dışındaki taraflar için ise alınan kararlar ve oluşturulan sistemler ise şu şekildedir: Kıbrıs Cumhuriyeti hiçbir surette herhangi bir devlet ile birleşmeyecektir veya ilhak edilemeyecektir. Türkiye ve Yunanistan'ın birlikte üye veya taraf olmadıkları herhangi bir örgüte Kıbrıs Cumhuriyeti de üye olmayacaktır. İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve anayasal düzeninin korunmasını garanti edecektir. Bu üç devlet garantör devlet konumunda olmak ile birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti'nin garantörü olarak görevlerini birlikte yerine getirecekler bu durum mümkün olmaz ise de tek başlarına görevlerini yerine getirmeleri hususunda hakları saklı olacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti'ne yönelik tehdit durumunda ise garantör devletler gerekli tedbiri alarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik tehdit unsurlarına ortak bir şekilde karşı koyacaktır. Adada İngiltere'ye üs verilecek ve Akratour ile Dikelya gibi yerlerde tam egemenlik hakkı tanınacaktır. İngiliz uçakları ise Lefkoşa Havaalanı'ndan serbestçe yararlanacaktır (Diez, 2002).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte, 1930 yılından bu yana devam eden ihtilaflı durum sona ererek Kıbrıs'ta üniter bir devlet ortaya çıkmıştır. Ancak, Rum tarafı ve liderleri Makarios, 1960 anlaşmalarının Kıbrıslı Türklere sağladığı düzenlemelerin ortadan kaldırılmasını, adanın Kıbrıslı Rumların egemenliğinde kalmasını ve nihayetinde Enosis hedefinin gerçekleştirilmesi konusundaki faaliyetlerini devam ettirmişlerdir (Gazioğlu, 2002).

Bu talepler doğrultusunda, Kıbrıslı Rumlar ve liderleri çeşitli faaliyetlerde bulunmuş ve Enosis ideali doğrultusunda çalışmalar yürütmüştür. Ancak ilgili bu

faaliyetler, adanın üniter devlet yapısının ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucusu olan 1960 anlaşmalarının temel prensiplerine aykırıdır. Nitekim 1960'ta kurulan iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti'nde hukuki olarak eşit iki toplumun varlığı anayasal ve uluslararası hukuk gereğince garanti altına alınmaktadır. Taraflara yönetimde adadaki nüfusları ölçüsünde yer verildiğini söylemek mümkündür. Ancak, sistemin Türklerin varlığını hukuki olarak garanti altına aldığı ve Türkiye'nin garantörlüğü ile bu varlığın korumaya alındığı anlaşılmaktadır. Fakat bu mevcut denge ve statükonun uzun süre devam etmediği ve Rumlar tarafından 1963'te bu dengenin bozulması ile Türklerin yönetimden uzaklaştırıldığı görülmektedir.

3.1.3. Kıbrıs Cumhuriyeti

Londra Anlaşması ile birlikte 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti, Zürih Anlaşması ile de yeni bir düzenin merkezi haline gelmiştir. Bu düzende adadaki her iki toplumun da dâhil olduğu yeni sistem gündeme gelmiştir. Sistemin işleyişinde anlaşmaya dâhil olan garantör devletlerin de hakları mevcuttur lakin bütün bu anlaşmalara ve garantör konumdaki devletlere rağmen oluşan bu yeni sistem çok uzun sürmemiştir. Adadaki Rumların temsilcisi konumunda bulunan Makarios, 1960 yılında yürürlüğe giren ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin oluşum senedi niteliğindeki yeni anayasayı kabul etmemiş ve hatta anlaşmayı bozmuştur. Nitekim Makarios'un bu tutumunda anayasadaki eksiklikleri bahane olarak göstermesi, anlaşmanın tek taraflı olarak bozulması anlamına gelmiştir. Makarios'un, anlaşmayı tek taraflı olarak bozmasındaki asıl amaç ise Türk toplumunun adanın yönetiminde devre dışı kalmasını sağlamak ve Enosis'in gerçekleşmesi yönündeki gerekli koşulları sağlamaktır.

Aslında Kıbrıs Cumhuriyeti, adadaki sorunun çözümü noktasında çabalayan taraflar arasındaki ortak mutabakat sonucunda kurulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin varlığı noktasında en önemli unsur olarak görülen anayasası, adadaki iki tarafın da iyi niyetle yaklaşımı sonucunda yapılacak olan işbirliği neticesinde kazanılabilirdi lakin bu noktada Rum tarafı ve Yunanistan, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni geçiş dönemi olarak görmüşler ve buna yönelik adımlar atmışlardır (Çay, 1989). Bahsedilen bu hususa örnek ise Makarios'un “Adanın,

sekiz yüzyıldan sonra Rumların eline geçtiği” yönündeki açıklamalarıdır. Bu konuyu iyice detaylandırmak gerekirse Makarios’un diğer açıklamalarına da bakmak gerekmektedir. Makarios, EOKA’nın eylemlerine başlamasının beşinci yılında “Zürih ve Londra Antlaşmaları ile umutlarımız ve emellerimiz tamamlanmıştır. EOKA’nın bize sağladığı bu burçlardan ve köprübaşlarından zaferimizi tamamlayıncaya kadar mücadeleye devam edeceğiz” demiş ve başka bir konuşmasında da “Rumlar, antlaşmaların olumlu taraflarından yararlanacak, olumsuz yönlerini ise ortadan kaldıracaklardır” demiştir. Bütün bu söylemlere ve konuşmalara bakıldığında Makarios’un ve nihayetinde Rumların niyeti görülmektedir (Gazioğlu, 2002).

Makarios’un sözlerinin ve Rum tarafının niyetlerinin gerçekleştirilmesi amacı ile Rum tarafı örgütlenme yoluna gitmeye başlamıştır. EOKA’nın ileri gelen isimlerinin katılımı ile birlikte oluşturulan EDMA (Milli Demokratik Mücadeleciler Cephesi) bu örgütlenmelerden birisi olmuştur. Nikos Sampson’un da OPEK (Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı) adı ile bir örgüt kurduğu ve bu örgütün amacının da Rumların, Türkler ile yakınlaşmasını engellemek olduğu görülmektedir (Çay, 1989). Rumlar arasındaki bütün bu örgütlenme çabalarına ek olarak aynı dönemde yine Rum yöneticiler tarafından Türklerin hakları çiğnenmeye başlanmıştır. Adadaki Türklerin haklarının çiğnendiğini gören Türkiye Cumhuriyeti, 1961 yılından itibaren Rum tarafını uyararak anayasa ihlallerinin önüne geçmeye çalışmıştır (Güler, 2004).

Türkiye’nin uyarılarının sebebi olarak Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasından itibaren Makarios’un hâlihazırda mevcut sistemi yönetirken bir yandan da Türklerin haklarını ve statülerini azaltmaya yönelik faaliyetlerde bulunması ve ada halkları arasındaki sorunları bahane göstererek Türklerin anayasa ile güvence altına alınmış haklarını zayıflatmaya çalışması gösterilebilir (Şener, 2013: 9). Makarios ise Türkiye’nin uyarılarına rağmen 1962 yılındaki Türkiye ziyaretinde 1960 Anayasası’nın, Kıbrıs’ı yönetmeye uygun olmadığını dile getirmiştir. Bu söylemlerinin akabinde Makarios, anayasanın Türk tarafına geniş yetki hakları tanıdığını beyan ederek bu durumun da adanın yönetimini imkânsız hale getirdiğini vurgulamıştır. Yönetimdeki sorunların da belediyeler, yönetim nezdindeki temsil oranları ve Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı’nın veto

yetkisi gibi etmenlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Nitekim Makarios'un bu söylemlerine karşın Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü, bu konuların karşılıklı olarak görüşme konusu bile olmayacağını belirterek doğrudan reddetmiştir (Gevgili, 1987).

Makarios'un, Türkiye ziyareti sırasında yapmış olduğu açıklamalar sonrasında Kıbrıs Türkleri, 1 Ocak 1963 tarihi itibari ile adanın beş büyük kentinde kendi belediyelerini kuracaklarını beyan etmişlerdir. Türk tarafının bu girişimine karşın ise Makarios, kurulacak olan belediyeleri tanımayacağını beyan etmiştir (Armaoğlu, 1999: 785-786). Makarios'un bu tutumuna karşılık olarak Türkler de bu kararı tanımayacaklarını bildirmişlerdir. Nitekim Makarios, tekrardan anayasanın mevcut koşullarda sürdürülemeyeceğini beyan ederek anayasadaki değişiklik konusunda ısrarcı tutumunu devam ettirmiştir. İki taraf arasında yaşanan bu kriz sürecinde adadaki iki toplumun da arası iyice açılmış ve ortam oldukça gerilmiştir. Yaşanan krizler neticesinde Enosis ve Taksim düşüncelerinin her iki toplumda da güç kazandığı ve iki toplumun da karşılıklı olarak birbirlerini suçladığı görülmektedir. Bütün bu süreç adadaki terör eylemlerinin gün yüzüne çıkmasına zemin hazırlamış ve adadaki kargaşa ortamını tetiklemiştir. Makarios, 30 Kasım 1963 tarihinde 13 maddelik bir momerandum ile birlikte anayasa değişikliği talebini adadaki Türk tarafına sunmuş ve Türkiye ile birlikte Yunanistan ve İngiltere'ye de birer nota ile bildirmiştir (Denктаş, 2004).

Makarios, bu çabaları ile birlikte adadaki mevcut anayasal düzeni değiştirmek istemekte ve adanın Rum tarafının kontrolüne girmesini, Türk tarafının ise ada nezdinde etkisiz kalmasını amaçlamıştır. Nitekim Türk tarafı, Makarios'un göndermiş olduğu notayı reddetmiş ve akabinde Rumlar tarafında düzenlenen ve adadaki Türklere karşı gerçekleştirilen şiddet eylemleri ciddi oranda artmıştır. Rumların, Türk tarafına karşı düzenlediği bu şiddet eylemlerinde Akritas Planı olarak adlandırılan stratejilerini uyguladıkları ve adadaki Türkleri sindirmek amacı ile hareket ettikleri anlaşılmaktadır (Mirgbagheri, 2010). Rumların uygulamış oldukları strateji yani Akritas Planı, özünde Rumların self determinasyon taleplerinin gerçekleşmesi ve Enosis'e ulaşma amacı taşımakta ve öyle nitelendirilmektedir. Lakin temelinde adadaki Türkleri tamamen yok etmeyi

içeren ve niyetleyen bir plan ve strateji olarak kabul görmektedir. Rumlar bu plan çerçevesinde uluslararası mücadeleyi sürdürmek ve Türk tarafının anayasada yapılacak olan değişikliği kabul etmesini sağlamak amacı ile şiddet eylemlerini uygulamayı esas edinmişlerdir (Denktaş, 2004).

Nitekim Akritas planı çerçevesinde Kıbrıslı Rumlar, adadaki Türklere karşı sistematik eylemlere başlamış ve bu da 21 Aralık 1963'te Kanlı Noel olarak bilinen şiddet olaylarının yaşanmasına neden olmuştur. Kıbrıs tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olan Kanlı Noel Olayları, günümüzde Lefkoşa'nın Rum tarafında kalan bir Türk mahallesi olan Tahtakale isimli yerde başlamıştır. Evlerine dönen Türklerin, kimlik kontrolü bahanesi ile yolları Rumlar tarafından kesilmiş ve akabinde çıkan tartışma ve yaşanan gerilim sonucunda Türk tarafından iki kişi Rumlar tarafından öldürülmüştür. Ada nezdinde infiale neden olan bu olay sonrası aynı gün içerisinde Rumlar, Türklere ait kamu binaları ile birlikte Lefkoşa Türk Lisesi'ne de ateş açmışlardır. Lefkoşa Türk Lisesi'ne açılan ateş sonucu iki Türk öğrenci yaralanmıştır. Bu olayın akabinde ise önce Türk Büyükelçiliği'ne ardından Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın konutuna ateş açılmıştır. Rum tarafının kanlı eylemlerinin en şiddetlilerinden birisi de bu olaylar akabinde yaşanmıştır. Türk Alayı'nda görevli bulunan Dr. Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğu, Rumlar tarafından 24 Aralık 1963 tarihinde vahşice katledilmiştir. Rumların saldırıları sonrasında Türk tarafı da kendini savunmaya kalkarak Rumlar ile çatışmışlardır. Nitekim çatışmalar genişleyerek devam etmiş ve TMT de bu saldırılara karşılık vermeye başlamıştır.

Türkiye, Kıbrıs'ta yaşanan şiddet eksenli gelişmeler üzerine 23 Aralık 1963 tarihinde İngiltere ve Yunanistan hükümetleri ile saldırıların engellenmesi amacı ile diplomatik girişimde bulunmuştur. Bu diplomatik girişim sonucunda ise üç devlet ortak bir bildiri yayınlamış fakat bu bildiriye rağmen Rumların, Türklere karşı başlattıkları saldırılar durdurulamamıştır. Rumların, Kıbrıs Türklerini yok etmek için başlattıkları bu saldırılar, "Kanlı Noel Olayları" olarak adlandırılmıştır (Haliloğlu, 1990).

Türkler, Rumların bu planlı ve kanlı eylemleri karşısında zor durumda kalmış ve nihayetinde Ankara hükümetinden yardım talep etmiştir. Türkiye ise

Kıbrıslı Türklerin bu yardım talebine olumlu karşılık vererek dönemin Başbakanı İnönü başkanlığında bir toplantı düzenlemiştir. Toplantıda, ilk olarak jetlerle ihtar uçuşu gerçekleştirilmesi ve bu ihtara rağmen de olumlu sonuç alınamaması durumunda adanın bombalanması kararı alınmıştır. Toplantının ardından Türk jetleri Kıbrıs üzerinde uçuş yapmış ve bu durumun ardından Makarios, Dr. Küçük ile görüşmek istemiştir. Dr. Küçük'ün görevlendirdiği Osman Örek, İngiliz Komiserliği'nde Makarios ile görüşmüş ve sonucunda ilk Yeşil Hat Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, Türklerin şiddet eylemlerinden kaynaklanan sıkıntılarını hafifletmekle birlikte, adada yaşayan iki toplumu fiilen ayırarak duvarın temellerinin atılmasını sağlamıştır (Denктаş, 2005).

27 Aralık 1963 tarihinde, üç garantör devletin askerleri, bir İngiliz generalin komutasında Kıbrıs'ta Barışı Koruma Gücü olarak göreve başlamıştır. 30 Aralık'ta ise İngiliz Tümgeneral Peter Young, Lefkoşa için Türk-Rum sınırını yeşil mürekkepli bir kalemle çizerek ayırmıştır. Nitekim bu ateşkes antlaşması "Yeşil Hat Antlaşması" olarak adlandırılmıştır ve yeşil hat, adadaki iki toplumun kesimlerini ayırarak Rum saldırılarının durmasını sağlamıştır.

Yunanistan, Türkiye'nin adaya yönelik bu açık müdahalesinden sonra garantör devletlerin bir araya gelerek görüşmesini talep etmiştir. Türkiye ise çatışmaların durmasını ön şart olarak talep etmiş ve Yunanistan'ın teklifini doğrudan reddetmiştir. İki devlet arasında yaşanan bu anlaşmazlık sonrasında araya giren İngilizlerin teklifi ile 15 Ocak 1964 tarihinde Londra Konferansı düzenlenmiştir. Konferans boyunca Türk tarafının görüşlerini Denктаş iletmekte olup, bu görüşler aynı zamanda Türkiye'nin de resmi tezleri olarak kabul görmüştür. Nitekim Türk tezi, 1960 anlaşmalarının Kıbrıslı Türklerin güvenliği için yeterli olmadığını savunmaktadır. Bu bağlamda fiili anlamda bir güvencenin ancak, coğrafi olarak ayrılmış ve zorunlu nüfus mübadelesinin gerçekleşmiş olduğu iki toplumdan oluşan federal bir devlet yapısına geçilmesi ile mümkün olacağı anlaşılmaktadır (Alasya, 1987).

İngiltere'nin isteği ile düzenlenmiş olan Londra Konferansı'nda hem Türk hem de Yunan tarafının tezleri gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. İki devletin de garantörlük esası çerçevesinde talep ve isteklerini gündeme getirmiş olması ve

talep ve isteklerin uzlaşmaz boyutu, sorunun çözümü noktasında ortak noktada buluşmanın zorluğunu da gündeme getirmiştir. Nitekim Londra Konferansı'nda ortak bir karar alınamamış ve konferanstan bir sonuç çıkmamıştır.

Rumlar ve Türkler arasında yaşanan silahlı eylemler ve çözülemeyen sorunlar neticesinde İngiltere, BM'ye başvurarak BM'nin adadaki sorun hususunda devreye girmesini talep etmiştir. İngiltere'nin 15 Şubat 1964 tarihinde yaptığı bu başvuru sonucunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 184 sayılı karar gereğince adada arabulucu atanmasına ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün adaya gönderilmesine karar vermiştir. Birleşmiş Milletler Barış Gücü, 27 Mart 1964 tarihinde adaya yerleşmiştir. Ancak, Atina'daki Grivas ile anlaşılan Rum tarafı, Yunan askerlerinin gizlice adaya sokulmasını sağlamışlardır. Yorgo Papandreu'nun, Yunanistan'da seçimleri kazanması ile birlikte Makarios, 4 Nisan 1964 tarihinde İttifak Antlaşması'nı tek taraflı olarak feshetmiştir. Rumlar ve Yunanlılar, uluslararası çevrelerde kendilerini haklı çıkarmaya çalışırken, adaya gizli bir şekilde yaklaşık 20 bin Yunan askerini yerleştirmişlerdir (Akmaral, 2004: 136).

Türkiye ise Rumların, adadaki sorunun çözümü noktasındaki uzlaşmaya yanaşmama tutumları ve Türklere yönelik saldırılarının devam etmesi sebebi ile 13 Mart 1964 tarihinde adaya askeri müdahale seçeneğini uygulayabileceği hususunu duyurmuştur. Ancak, bu açıklama sonrasında ABD Başkanı Lyndon Johnson, İsmet İnönü'ye bir mektup yazarak Türkiye'nin adaya yapacağı müdahalenin ve müdahalede NATO menşeli silahların kullanılmasının, Türkiye'nin NATO'ya karşı yükümlülüklerinin ihlal edilmesi anlamına geleceğini bildirmiştir. Türkiye ise bu mektuba cevaben, Kıbrıs sorununda Türklerin haklı bir şekilde mücadele verdiklerini ve bu mücadelenin desteklenmesini beklediğini dile getirmiştir.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ise muhtemel durumdaki Türk müdahalesinin önlenmesi amacı ile 17 Mart 1964'te yaptığı toplantıda Kıbrıs'a, General Gyani komutasında bir Barış Gücü birliği gönderilmesi yönünde karar almıştır. Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün 30 Kanadalı askerden oluşan öncü birliği hemen Kıbrıs'a gönderilmiş ve ardından yeni birlikler de adaya ulaşmıştır.

Rumlar ise Birleşmiş Milletler Barış Gücü Kıbrıs'a ulaşmadan önce olabildiğince fazla Türk köyünü ele geçirmek amacı ile saldırılarını arttırmıştır. Nitekim Birleşmiş Milletler Barış Gücü, 27 Mart 1964 tarihinde adaya varmıştır (Gazioğlu, 2002).

Adadaki gergin dönem 1964 yılında Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün adaya gelmesi ile birlikte sakinleme seyrine girmiş, 1965 ve 1966 yıllarında adada sessizlik dönemi oluşmuştur. Adada geçmiş yıllara göre nispeten daha sessiz bir dönem yaşanmış olmasına rağmen EOKA'nın yer yer sınırlı çapta saldırıları devam etmiştir. Bu bağlamda Rum ve Türk tarafları arasındaki sınırlı çatışmalar, Kıbrıs konusunun uluslararası arenada görüşülmesine engel teşkil etmemiştir. Aynı dönemde Türkiye ile Yunanistan da ada üzerine devam eden diplomatik görüşmelerine ara vermemişlerdir.

Kıbrıs Cumhuriyeti açısından 1965 ve 1966 yıllarında yaşanan sessiz dönem, 1967 yılı itibarı ile son bulmuş ve nitekim 1967 yılında yaşanan olaylar Kıbrıs Cumhuriyeti'ni çöküşe götürmüş ve adada özerk bir Türk yönetimin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Olgun, 1991).

Kıbrıs Cumhuriyeti açısından dönüm noktası olarak kabul edilebilecek tarihlerden birisi de 1 Kasım 1967'dir. Rumlar, Geçitkale ve Boğaziçi köylerine Grivas komutasındaki binlerce Rum ve Yunan askeri ile Türklere saldırmışlardır. Mevzilerdeki Kıbrıs Türklerini öldürüp, köyleri yağmalamaya ve bazılarına ise ateşe vermeye başlamışlardır. Bu duruma karşı Türkiye sert tepki gösterince Rum ve Yunan tarafı yine amaçlarına ulaşamamıştır.

Adada yaşanan bu gelişmeler, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine ve iki devlet arasında ikinci büyük Kıbrıs krizinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Türkiye ve Yunanistan, NATO müttefiki iki devlet olarak adeta bir savaşın eşiğine gelmiştir. İki devlet arasındaki gerginlik bölgedeki siyasi ve askeri gerilimi artırmış ve uluslararası toplumu da endişelendirmiştir (Coşkun, 2014: 54).

16 Kasım 1967 tarihinde Türkiye, Geçitkale ve Boğaziçi köylerindeki saldırılar sonrasında, anayasanın 66. maddesini uygulayarak savaş ilanı ve Türk

Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı devletlere gönderilmesi kararını TBMM'den geçirmiş ve Kıbrıs'a müdahale etme kararı almıştır. Türkiye, işgal edilen bölgelerin hemen boşaltılmasını ve Kıbrıs'ta bulunan 20 bin Yunan askerinin derhal geri çekilmesini talep etmiştir.

Yaşanan bu gerilimden sonra ABD Başkanı Johnson'ın özel temsilcisi Cyrus Vance'ın araya girmesi ile birlikte Türkiye ile Yunanistan uzlaşmaya varmıştır (Gevgili, 1987).

Nitekim Kıbrıs sorununda, Rumların Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama düşüncesi ve Büyük Britanya'nın da adada kendi çıkarları doğrultusunda bir yapı oluşturma isteği belirleyici faktörler olmuştur. Rumlar açısından Enosis fikri, Osmanlı İmparatorluğu'nun adaya yerleşmesinden bu yana uygulanmak istenen ancak başarı sağlanamayan bir hedef olmuştur. Rum toplumu, bu hedeflerini gerçekleştirebilmek niyeti ile EOKA adı ile bir yeraltı teşkilatı kurmuş ve Türk toplumuna karşı gizlice silahlanmıştır. Tüm bu olaylar yaşanırken Türkiye, Rum-Yunan ittifakının dünya devletlerini aldatmak ve adada "Enosis"i gerçekleştirmek için zaman kazanma taktiği uyguladığını çok iyi anlamıştır. Kıbrıs Türk halkı ise Türkiye'nin maddi ve manevi desteği ile yıllardır süregelen yönetim boşluğunu doldurmak ve mevcut Türk yönetimini daha etkin bir yapıya kavuşturmak istemiştir. Bu amaçla, 16 Ağustos 1960 Anayasası'nda belirlenmiş olan istisnasız bütün kurallar uygulanana kadar toplum yönetiminin etkinleşmesi amacıyla 28 Aralık 1967 tarihinde "Geçici Türk Yönetimi" ilan edilmiş ve Dr. Fazıl Küçük bu yönetimin başkanı olarak görevlendirilmiştir (Hatipoğlu, 1988).

Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin kurulmasıyla birlikte, yasama görevlerini yerine getirmek üzere, Türk Temsilciler Meclisi üyelerinin katılımıyla "Geçici Türk Yönetimi Meclisi" oluşturulmuştur. Geçici Yönetim, Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısı'nın başkanlığında Aralık 1968 tarihinde ilk birleşimini yapmıştır. Sonrasında ise Geçici Türk Yönetimi'nin Meclisi'nin yenilenmesi amacıyla seçime gidilmesi kararı alınmış ve 5 Temmuz 1970 tarihinde seçime gidilmiştir (Manisalı, 2003). Seçim sonrasında üyeler belirlenmiş ve ilk birleşim 18 Temmuz 1970 tarihinde yapılmıştır. Nitekim 21 Nisan 1971 tarihine

gelindiğinde yönetim anlayışındaki yapı değiştirilerek “Geçici” ifadesi kaldırılmıştır (Gazioğlu, 1996: 241).

Türk tarafının aldığı karardan sonra o tarihe kadar adadaki Türkleri baskı altına almaya çalışan Rumlara karşı, Türklerin de kendi haklarını koruma noktasında kesin adımlar atmaya başladığı görülmüştür. Nitekim adadaki iki kesim arasında ciddi ayrılıkların olduğu ve çözüm noktasında uzlaşının çok zor olduğu görülmüştür. Kıbrıs açısından Türk tarafının net tutumu ve tavrı, Dr. Fazıl Küçük sonrası da devam etmiş ve 18 Şubat 1973 tarihinde Dr. Fazıl Küçük’ün yerine Rauf Raif Denktaş gelmiştir. Göreve gelen Rauf Raif Denktaş, Türk tarafının haklarını savunmaya ve Rumların Enosis fikirlerine ulaşmalarının önüne geçmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Rauf Raif Denktaş döneminde Kıbrıs Türkleri, Türkiye ile süregelen iyi ilişkilerine de devam etmiştir.

Nitekim yaşanan 1967 Kıbrıs Krizi, adadaki iki kesim olan Rumlar ve Türklerin bir arada yaşamalarının nihayetinde imkânsız bir hale geldiğini bütün uluslararası topluma göstermiştir. Yaşanan bu krizden sonra iki toplum da ayrı bölgelerde ve yönetimlerde yaşamaya başlamış ve bir anlamda kendi alanlarını oluşturmuşlardır (Arık, 2011: 3-21).

3.1.4. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı

Hâlihazırda Rum ve Yunan tarafları arasında mevcut olan anlaşmazlıklar 1967 krizi sonrasında gün yüzüne çıkmıştır. Bu bağlamda Makarios ile Yunanistan yönetimini elinde bulunduran cunta arasında gerilim iyice artmış ve sadece adadaki Rumları değil aynı zamanda adada yaşayan Türkleri de etkileyecek önemli sonuçlar doğurmuştur. Nitekim Enosis hedefine ulaşma noktasında Makarios ve Yunanistan arasında da uygulama açısından ciddi farklılıklar olması, adadaki şiddetin tırmanmasına sebebiyet vermiştir.

Makarios ile Yunan cuntası arasındaki fark, cuntanın Enosis’i gerçekleştirmek konusunda askeri yöntemleri kullanmak istemesidir. Makarios ise Enosis fikrini gerçekleştirme noktasında askeri yöntemleri kullanmanın yanlış olduğunu ve böyle bir yöntemin uygulanması durumunda Türkiye’nin adaya müdahalede bulunabileceği düşüncesini savunmuştur (Tuncer, 2012).

Yunanistan'daki Cunta ile Makarios arasında, Kıbrıs Adası hususundaki farklılıklar özellikle Mart 1970 tarihinde Makarios'a karşı yapılan suikast girişimi ile başka bir boyuta evrilmiştir. Makarios'un helikopterine ateş açılmış, ancak Makarios bu saldırıdan sağ kurtulmuştur (Gevgili, 1987).

Makarios ile Yunan Cuntası arasındaki bu ayrılıklar, Kıbrıs nezdinde bir tür mücadeleye dönüşmüştür. Yunan Cuntası, Makarios'a karşı EOKA-B örgütünü desteklemiş ve Grivas'ın tekrardan adaya dönüşünü sağlamıştır. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Makarios, Yunan Cuntası'nın kendisine karşı açık bir şekilde Grivas'ı desteklediğini görmüştür. Grivas'ın 1973 yılındaki vefatı sonrası EOKA-B, Nikos Sampson idaresine geçmiş ve Makarios ile Sampson arasında adada ciddi mücadeleler başlamıştır.

Yunanların desteğini alan EOKA-B, adada saldırılara başlamış ve buna bağlı olarak şiddet olayları gittikçe artmıştır. Makarios ise bu duruma karşı yedek polis birliği oluşturmuş, bu birlikler de EOKA-B üyeleri ile şiddetli çatışmalara girmişlerdir (İsmail, 1998).

Makarios'un oluşturduğu birlikler ve kamuoyu baskısı işe yaramamış, nitekim 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a karşı bir darbe yapılmıştır. Makarios'a karşı yapılan bu darbenin EOKA-B ve Nikos Sampson tarafından gerçekleştirildiği bilinmeli ancak arka planında Yunan Cuntası'nın denetimi olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda Nikos Sampson, darbe gerçekleştirmekteki ilk amacında Makarios'u devirmek istemekte ardından ise adada yaşayan Türkleri, sindirme veya temizleme politikası ile susturarak Enosis'i gerçekleştirmek niyeti taşımaktadır (Manisalı, 2003).

Nihayetinde 1974 darbesi, Kıbrıs'a yapılmış olan bir Yunan müdahalesi olarak adlandırılabilir. Zira Yunan tarafının, Makarios'un aksine Enosis fikri konusunda daha radikal tutum takındığı ve askeri stratejileri benimsediği bilinmektedir.

Nitekim Nikos Sampson'un darbe sonrası yedi gün süren iktidarı boyunca adada bulunan Makarios taraftarlarını öldürdüğü ve Türklere karşı da bir soykırım hareketine geçmeye çalıştığı görülmektedir. Bu bağlamda uygulanan aşırılıkçı

tutumun ve soykırım ile Enosis'i gerçekleştirme fikrinin, Türkiye'nin adaya müdahalesi sonrası sonuçsuz kaldığı anlaşılmaktadır (Olgun, 1975).

Türkiye Cumhuriyeti, Nikos Sampson'un adada yaptığı darbeye ve Enosis hedefine ulaşmak niyetine tepkisini göstermiştir. Türkiye'nin yaşanan bu gelişmelere vermiş olduğu tepkinin temelinde adadaki Türklerin, Rumlar tarafından baskı altına alınmasını engellemek ve nihayetinde adadaki Türklerin can ve mallarını muhafaza etmek niyeti olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Kıbrıs Barış Harekâtı'na gidilen sürece bakıldığında Türkiye'nin garantörlük haklarından doğan meşru bir zemin olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye'nin müdahalesinde Kıbrıs Türkleri'nin haklarını savunmak olduğu bir tür insani tavır takınıldığı anlaşılmaktadır.

Nikos Sampson aracılığı ile Yunan ordusunun yapmış olduğu darbe, Makarios'u devirmek ve adayı Yunanistan'a bağlamak niyeti ile yapılmıştır. Yapılan bu darbe Kıbrıs nezdinde adada yaşayan halkın can güvenliğini tehlikeye sokmuştur. Nihayetinde Türkiye'nin de Zürih ve Londra Antlaşmaları'ndan doğan garantörlük hakkının olduğu ve müdahaleyi bu haklarına dayanarak yapmış olduğu bilinmektedir. Türkiye'nin bu müdahaledeki niyeti işgal girişimi olmamakla birlikte, ada halkının ve nihayetinde Cumhuriyet değerlerinin güvenliğini muhafaza etmektir. Birçok noktada olduğu gibi ortak dil, kültür ve tarihe sahip olduğumuz Kıbrıs Türkleri'nin soykırıma tabii tutulması ve yok edilmeye çalışılması kabul edilemez niteliktedir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin uygulamaya koyduğu Barış Harekâtı, hem Kıbrıs Halkı'nın meşru haklarına yönelik olarak planlanan tehlikeyi bertaraf etmek hem de anayasal düzeni tesis ederek Cumhuriyet'in varlığını devam etmesini sağlamaktır (İsmail, 1998).

Türkiye Cumhuriyeti'nin adaya yönelik bu müdahaledeki yasal dayanağı Garanti Antlaşması'nın 4. Maddesidir. BM Antlaşması'nın 51. Maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkına yönelik doğrudan harekete geçme yetkisini düzenleyen ifade de bu müdahalenin yasal zeminini oluşturmaktadır. Barış Harekâtı'nın birinci aşaması 20 Temmuz 1974 tarihinde, ikinci aşaması ise 14 Ağustos 1974 tarihinde yapılmıştır. Türk ordusunun adaya olan çıkarmasının

hazırlıkları tamamlandıktan sonra Mersin Limanı'ndan gemiler denize açılmıştır. 20 Temmuz 1974 tarihinde sabaha karşı Türk Silahlı Kuvvetleri denizden ve havadan adaya çıkarma yapmıştır.

Türk ordusu, 20 Temmuz 1974 sabahı saat 06.00'da Girne'nin batısından denizden yapılan harekâtla karaya çıkarma yapmaya başlamış, 21 Temmuz 1974 tarihinde Beşparmak Dağları aşılmış, boğaz ve tepeler ele geçirilmiş kuzeydeki ve güneydeki birlikler hazırlanan stratejiye uygun olarak harekâtı gerçekleştirmiştir (Mütercimler, 2009).

I. Barış Harekâtı'nın sonuna gelindiğinde, Kıbrıs'ın kuzeyinde kalan çıkarma plajı ile Girne arasında bulunan kıyı hattı ve Girne'den Lefkoşa'ya kadar uzanan yolun her iki tarafı Türk kuvvetlerinin kontrolüne geçtiği görülmüştür (Gazioğlu, 2002).

Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından icra edilen I. Kıbrıs Barış Harekâtı, başarılı bir şekilde ilerleme göstermiştir. Bu başarı neticesinde 22 Temmuz 1974 tarihinde Birleşmiş Milletler ve ABD öncülüğünde ateşkes anlaşması yapılmaya çalışılmıştır. Nitekim adada başarılı bir harekât düzenleyen Türkiye, hem adanın kaderinde hem de Yunanistan'ın yönetiminde çeşitli değişikliklerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda adanın yönetimini cebren eline alan Nikos Sampson Hükümeti devrilmiş, Yunanistan'daki askeri rejim de yıkılmıştır. Yaşanan bu gelişmeleri takiben 25 Temmuz 1974 tarihinde garantör durumdaki Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Dışişleri Bakanları Cenevre'de toplanmış ve Birinci Cenevre Konferansı başlamıştır. Garantör devletler arasında yapılan görüşmelerin ardından 30 Temmuz 1974 tarihinde anlaşmaya varılmıştır. Cenevre Deklarasyonu olarak adlandırılan bu anlaşma kapsamında; Yunan ve Rum işgali altındaki Türk bölgelerinin boşaltılması ile birlikte adada bir güvenlik bölgesi kurulması hususu ve rehin durumdaki siviller ile askerlerin serbest bırakılması kararı alınmıştır. Cenevre Deklarasyonu çerçevesinde alınan bu kararlara Rumlar ve Yunanlar uymamış ve nihayetinde Birinci Cenevre Konferansı'nda alınmış olan kararlar uygulanmamıştır. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde taraflar arasındaki gerginlik iyice artmış, yaşanan gerginliği takiben Rum askerler tarafından da adada bulunan Türk birliklerinin etrafının sarılmaya başlanması ve

adadaki sivil Türklerin de saldırılara maruz kalması neticesinde İkinci Cenevre Konferansı da yarıda kalmıştır. Nihayetinde Yunan tarafının anlaşmalara uymaması ve oyalama taktikleri yapması neticesinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Başbakan Bülent Ecevit'i arayarak İkinci Barış Harekâtı'nı başlatan parolayı ileterek "Ayşe tatile çıksın" demiştir (Kapucu, 2020: 82-104).

Cenevre Konferanslarındaki görüşmelerde bir uzlaşma sağlanamamış olması ve Rum-Yunan tarafının Cenevre Protokolünü uygulamaması II. Kıbrıs Harekâtı'nın başlamasına neden olmuştur. Nihayetinde 14 Ağustos 1974 tarihinde Türk kuvvetleri Kıbrıs'ta önceden kontrol etmiş oldukları bölgelerin doğu ve batı yönlerinde ilerlemişlerdir.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin iki tarafa da ilerlemesi, Karpaz Yarımadası'nın doğusundan batıda bulunan Yeşilırmak hattına kadar uzanmış olan ve bugün KKTC'nin sınırlarını oluşturan alanın kuzey kısmı Rum-Yunan kuvvetlerinden arındırılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu müdahalesinden sonra 16 Ağustos 1974 tarihinde ateşkes ilan edilmiştir. Nitekim Türkiye'nin hedeflediği amaç gerçekleşmiş ve adada düzenin inşa edilmesi ile birlikte Kıbrıslı Türklerin korunması hedefi başarılmıştır (Yılmaz, 2017: 1-5).

II. Kıbrıs Harekâtı'nın başarıya ulaşmasının ardından 25 Ağustos 1974 tarihinde BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim Kıbrıs'a gelmiş ve her iki toplumun temsilcileri ile de görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerin sonunda Rum temsilcisi Klerides ve Türk temsilcisi Denктаş'ın insani konuları görüşmek üzere Lefkoşa'da haftada bir kez görüşme yapmaları kararına varılmıştır (Denктаş, 2004).

1975 yılına gelindiğinde ise adaya yaptığı müdahaleye karşı ABD Kongresi, Türkiye'ye silah ambargosu uygulamıştır. Türkiye ise ABD'nin bu tutumu üzerine 1969 Savunma ve İş birliği Anlaşması'nı yürürlükten kaldırmış ve İncirlik üssüne sadece NATO amaçlı sınırlı kullanım izni tanımıştır (Yılmaz, 2017: 87-98).

1974 ile 1983 yılları arasındaki dönem Kıbrıs Adası nezdinde birçok önemli gelişmenin yaşandığı bir süreç olmuştur. Bu süreç Kıbrıs'ın siyasi, askeri ve

toplumsal açıdan büyük değişimlerin yaşandığı bir süreçtir. 1974 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı, adada derin etkiler yaratmıştır. Harekât sonucunda, Kıbrıs Adası ikiye bölünmüş ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) kurulmuştur. Yaşanan bu durum adanın siyasi ve toplumsal yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın tamamlanması akabinde ada nezdinde bir göç dalgası başlamıştır. Adanın ikiye bölünmüş yapısı neticesinde güneyden kuzeye ve kuzeyden güneye doğru göçler yaşanmış, yaşanan bu göç hareketinden dolayı ada nüfusu adeta yer değiştirmiştir. Kıbrıs Türk Yönetimi, Türk nüfusunun adanın kuzey tarafında giderek artması neticesinde Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi'ne dönüşmüştür. Oluşan bu Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi'nin Başkanlığına Rauf Raif Denktaş getirilmiş, Meclis Başkanı ise Dr. Nejdet Ünel olmuştur. Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi, Anayasa olarak ise 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nı kullanmıştır (Billuroğlu, 2005).

Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi, 1974 yılından itibaren başlayan göçlerle birlikte adada yaşanan kaosu ve dağınık halde bulunan siyasi ve idari yapının belirli bir düzene sokulması amacı ile kurulmuştur. Lakin kurulan bu Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi'nin ömrü çok uzun olmamış ve dört ay gibi bir sürede dağılmıştır. Yaşanan bu sürecin ve dağılmanın esas nedeni olarak ise; Türkiye, ABD, İngiltere ve Yunanistan gibi devletlerin adadaki sorunun merkezinde olması ve ilgili sorunun bu devletler tarafından takip edilmesidir. Özetle Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi'nin bu sorunu çözebilmesi mümkün olmamıştır. Yaşanan bu süreç sonrası Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye, adada iki bölgeye olacak şekilde bir federasyon tezini savunmaya başlamışlardır (Oran, 2002: 4-6).

Nihayetinde Kıbrıs Türk Yönetimi, Kıbrıs Adası'nda Türk kesiminin ihtiyaçlarını korumak ve karşılamak hususu ile kurulmuştur. Devlet yapılanması ve teşkilatlanması şeklinde bir oluşum yapabilmelerine karşın ise başarı sağlayamamış ve Kıbrıs Türkleri'nin ihtiyaç ve isteklerini karşılayamamıştır (Aydoğdu, 2005).

3.1.5. Kıbrıs Türk Federe Devleti (13 Şubat 1975)

Kıbrıs Adası'nda yaşanan bu gelişmeler, Kıbrıs Türkleri için adada huzuru ve güveni tesis etmek ve oluşan sistemi hukuki anlamda sağlam temellere dayandırmak açısından 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulmasını zorunlu hale getirmiştir (Gazioğlu, 2002). Nitekim Kıbrıs Türk Federe Devleti, adada yaşayan Türklerin siyasal, idari, sosyal ve ekonomik ihtiyaç ve haklarını karşılamak amacı ile kurulmuştur. Bu bağlamda federe devletin kuruluşu ilerleyen süreçte yaşanabilecek iki taraflı federal bir cumhuriyetin de zeminini hazırlamıştır (Aydoğdu, 2005).

Oluşan bu yeni yönetim şekli ve federe devlet anlayışı ise Kıbrıs Türk Halkı'nın haklarını korumak amacı taşımakta lakin adadaki Türk Halkı'nın alışık olduğu bir yönetim tarzı olmamaktadır. Nitekim 13 Şubat 1975 tarihinde kurulan Türk Federe Devleti, yapısı itibari ile daha önce ada nezdinde uygulanan yönetim anlayışlarından çok daha farklı bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda uzun yıllar askeri bir baskı altında yaşamış olan Kıbrıslı Türkler için yeni devletin getirdiği özgürlük anlayışı, kısa sürede alışabilecekleri bir devlet yapısı değildir. Yıllarca askeri baskılar ve çatışmalar arasında yaşamış olan Kıbrıs Türkleri, kendilerine tanınan bu özgürlük ve hakları kullanma konusunda çekimser kalmışlardır. Kıbrıs Türk Federe Devleti, kuruluş itibari ile çeşitli hak ve imtiyazları sağlamış olmasının yanında bu hakların ve imtiyazların henüz yeni yeni düzen oturtan bir devlet açısından oluşan sıkıntılarını da üstlenmek zorunda kalmıştır. Devlet düzeninin tesisi konusunda adımların atıldığı dönemlerde ekonomik anlamda bazı gelişmeler olmuş ve bu gelişmeler adadaki Türk toplumu üzerinde çeşitli olumsuzluklar yaşatmıştır. Bu hususa örnek olarak ise birçok yasa dışı grevler ve eylemler gösterilebilmektedir. Uzun yıllar süren siyasi ve askeri mücadeleler sonucunda henüz daha yeni kurulmuş bir devlet açısından ekonomik ve siyasi konularda yaşanan bu gelişmeler oldukça zorlayıcı nitelikler taşımaktadır.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kurulması dahi iki toplum arasındaki gerilimi azaltmaya yetmemiş ve gerilim artmaya ve tırmanmaya devam etmiştir. Adadaki iki toplum arasında her geçen gün artan gerginlik ve olaylar, iki taraf arasındaki çatışma ortamının da yeniden

hararetlenmesine sebep olmuştur. Çatışma sürecinde Kıbrıs Türk Yönetimi, askeri açıdan yetersiz kalınca Kıbrıs Rum Yönetimi'ne karşı kayıplar vermeye başlamıştır. Önceleri hem Türkler hem de Rumlar bireysel olarak silahlanmış, ardından Kıbrıs Rum Yönetimi'nin askeri teçhizat ve gücünün Türk tarafına oranla baskın gelmesi neticesinde Türk tarafından çok sayıda kayıp yaşanmıştır. Verilen kayıplar, silah ve teçhizat yetersizliği nedeni ile Kıbrıs Yönetimi'nin liderleri olan Rauf Raif Denktaş ve Dr. Fazıl Küçük, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit'ten askeri anlamda yardımlar istemişlerdir. Türkiye ise ilk etapta dış devletler ile olan ilişkilerini zora sokmak istememiş, gelen yardım talebine sıcak bakmamıştır. Akabinde Rauf Raif Denktaş ve Dr. Fazıl Küçük'ün ısrarlarını artırması ve karşılıklı görüşmeler sonucunda Bülent Ecevit, adaya silah yardımı yapma kararı almıştır (Kızılyürek, 2005: 68). Ecevit'in yardım teklifini kabul etmesine karşı çıkan ve tepki veren ABD, 5 Şubat 1975 tarihinde Türkiye'ye yapmış olduğu silah sevkiyatını durdurmuştur. Bir tür ambargo olan bu durum, 2 Ekim 1975 tarihine kadar sürmüş ve nihayetinde bu tarihten sonra ABD, Türkiye'ye devamlı olarak baskılar yapmaya başlamıştır (Olgun, 1999).

Kıbrıs Türk Halkı, 1963 yılından sonra devlet yönetiminden dışlanmış, sosyal olanaklardan ve vatandaşlık haklarından mahrum bırakılarak soykırıma tabi tutulmuştur. Bu bağlamda adanın fiili olarak güneyinde bulunan Rumların da devlet bazlı olarak adadaki Türk Halkı'nı temsil edemediği görülmekte ve bağımsızlık arayışında olan Türk Halkı'nın da kendi seçeneklerini değerlendirmek zorunda olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Kıbrıs Türk Halkı, Birleşmiş Milletler normları çerçevesinde ve uluslararası hukuk perspektifinde self-determinasyon haklarını savunmuşlardır.

Kıbrıs Türkleri, kendi haklarını savunmaya ve bağımsızlık hususunda adımlar atmaya devam ettikçe Rum tarafında da çeşitli adımların atıldığı ve önlemlerin alınmaya çalışıldığı görülmektedir. Nitekim Rum tarafı tek taraflı olarak aldığı karar ile Danışma Meclisi'nin 35.dönem toplantısına bir delegasyon heyeti göndermiştir. Böylece Kıbrıs, Rumlar tarafından tek taraflı olarak temsil edilmeye çalışılmış ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin 1983 yılında yapılan iki toplum arasındaki görüşmelerin tekrardan başlaması çağrısını yine Rum tarafı reddetmiştir (Kızılyürek, 2005).

Rum tarafının bu tarz davranışları ve tutumları adadaki çözümü iyice çıkmaza sokmuş ve Türk tarafının çözüm noktasındaki çabasını ve isteğini ortadan kaldırmıştır. Rum tarafının iki toplum arasındaki anlaşmalardan çekilmesi de çözüm noktasındaki negatif tutumunu özetler niteliktedir. Rum tarafında anlaşmaz ve kararsız tutum Makarios döneminde olduğu gibi Kyprianou döneminde de devam etmiştir. Nitekim bu Rum tarafının bu çözümsüzlük yanlısı tavırları sonucunda Türk tarafı self determinasyon yoluna gitmiş ve kendi kararlarını alma niyetini tercih etmiştir (Uçarol, 2013: 1041-1042).

Kıbrıs adasının Rum tarafında çözümsüzlük adına yapılan hamleler nihayetinde 1983 yılının ada nezdinde radikal olarak değişmesine zemin hazırlamıştır. Bu değişimin başında ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda alınan 37/253 sayılı karar gelmektedir.

Bu kararda ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Kıbrıs Adası'nın tamamında egemenlik hakkı olduğu ve Kıbrıs'tan adadaki güçlerin çıkması gerektiği ifadesi ile Kıbrıs Cumhuriyeti Halkı ifadeleri geçmektedir. Bu karara ek olarak ise Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin denetimi altında adadaki sorunun çözümüne yönelik görüşmeler yapılması düşünülmüştür. Birleşmiş Milletler'in ve Rum tarafının tutumları sonucunda Kıbrıs Türk Federe Devleti, adadaki Türk toplumunun self determinasyon hakkı olduğunu beyan etmiştir. Bu ilandan sonra 15 Kasım 1983 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adı ile bağımsız bir devlet kurulduğunu ilan etmiştir. KKTC'nin Cumhurbaşkanı olarak da Rauf Raif Denktaş seçilmiştir (Tuncer, 2012).

KKTC'nin 15 Kasım 1983 tarihindeki kuruluşundan günümüze kadar adada siyasal ve toplumsal gelişmeler yaşanmaya devam etmektedir. Bu süreçte KKTC, kendi siyasi ve sosyal yapılarını oluşturmaya başlamış ve yönetmiştir. Adanın Türk tarafında KKTC'nin kuruluşu ile birlikte demokratik bir sistem oluşturulmuş ve KKTC nezdinde seçimler düzenlenmeye başlanmıştır. KKTC'nin tanınması hususu ise günümüzde dahi uluslararası alanda tartışma konusu olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlar, Kıbrıs sorununun çözümü için diplomatik müzakereleri ve taraflar arasında bir uzlaşma sağlanması için çabalarını sürdürmektedir. Bu süreçte

KKTC, ekonomik olarak da adımlar atarak turizm, eğitim ve sağlık gibi sektörlerde yol kat etmektedir. Aynı şekilde KKTC, siyasi istikrarını koruma yöntemini benimseyerek Kıbrıs sorununun çözümü hususunda müzakerelere ve adanın geleceği konularında atacağı adımlara odaklanmış durumdadır.

3.1.6. KKTC'nin Kuruluşu Ve Güncel Gelişmeler

KKTC'nin kuruluş ilanının ardından adada gerginlik iyice artmış lakin taraflar görüşmelere devam etmiştir. Nitekim Birleşmiş Milletler'in girişimleri sonucunda taraflar arasında çeşitli görüşmeler yürütülmüştür. Görüşmeler sürerken, Kıbrıs Türkleri'ne Türkiye ve Rumlara ise Yunanistan destek vermiştir. İki taraf arasındaki görüşmelerin başlaması açısından ilk adım ise Rauf Raif Denktaş'tan gelmiştir. 2 Ocak 1984 tarihinde KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş, Rum tarafına Türk tarafının adadaki sorunun çözümüne karşı olmadığını, aksine çözüm noktasında pozitif adımlar atılmasını istediğini göstermek amacı ile bir iyi niyet önerisi sunmuştur.

KKTC, bağımsızlık ilanından sonra uluslararası kamuoyunda oluşan etkiyi olumlu bir duruma dönüştürmek amacı da taşıyan nitelikte olan çeşitli öneriler sunmuş ve adadaki sorunun çözümü noktasında karşılıklı görüşmelerin yapılması önerilerinde bulunmuştur. Bu bağlamda KKTC'nin önerileri "İyi Niyet Önerileri" olarak adlandırılmış ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne sunulmuştur. KKTC Yönetimi, önerilerinde Maraş'ın Birleşmiş Milletler yönetimi kontrolüne girebileceğini, Maraş'tan ayrılan Rumların ise evlerine dönebileceklerini belirtmiştir. Bu önerilerine karşılık olarak da Lefkoşa Havaalanı'nın sivil hava trafiğine açılmasını talep etmişler, nihayetinde ise Kıbrıs Rum tarafı bu önerileri reddetmiştir (Billuroğlu, 2005).

KKTC ile Rum kesimi arasındaki süreci etkileyen bir gelişme de 21 Şubat 1988 tarihinde GKRY'de gerçekleşmiştir. GKRY'de gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimi sonrasında Yorgo Vasiliou galip gelmiştir.

Vasiliou seçildikten sonra bir süre Rauf Raif Denktaş'ı muhatap olarak görmemiş ve KKTC yerine Türkiye Cumhuriyeti'ni muhatap almayı denemiştir. Bu süreçte Vasiliou, Rauf Raif Denktaş'ın diyalog ve çözüm önerilerini

görmezden gelmeye çalışmıştır (Armaoğlu, 1999). Vasiliou'nun bu tutumuna karşın Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Cuellar arabuluculuğu ile taraflar bir araya gelmeye başlamışlardır. Bu görüşmeler 1988 Eylül ayı ile 1989 yazı arasında sürmüştür (Tuncer, 2012). Rauf Raif Denktaş ve Yorgo Vasiliou, 24 Ağustos 1988 tarihinde Cenevre'de Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Perez de Cuellar ile görüşmüşlerdir. İlk toplantı ise 16 Eylül 1988 tarihinde yapılmış ve 1 Haziran 1989 tarihine kadar adadaki sorunun çözümüne yönelik görüşmeler sürmüştür (Uzgel, 2004). İki taraf arasında yapılan bu görüşmelerde KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Raif Denktaş, adadaki dolaşım özgürlüğünü doğrudan kabul ederken, yerleşim ve mülk edinme özgürlüğü hususunu ise çeşitli kısıtlamalar ile kabul etmiştir. Bu süreçte Denktaş, İsviçre sistemine uygun nitelikte bir federal sistem teklif etmiş, bu teklife karşılık olarak ise Vasiliou Kıbrıs'ın askerden arındırılmasını ve Güvenlik Konseyi güvencesi altına alınmasını teklif etmiştir. Nihayetinde taraflar ortak bir görüşte buluşamamışlar ve 1988-1989 tarihleri arasında iki taraf nezdinde yapılan toplantılardan ve görüşmelerden hiçbir sonuç çıkmamıştır (Tuncer, 2012).

Uzun yıllardır karmaşık ve çözümsüz durumda olan Kıbrıs Sorunu, Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'nin gündemine gelmesi ile birlikte daha da karmaşık bir hal almıştır. Yunanistan ve Rum Kesimi, Avrupa Birliği'nin adaya olan ilgisi sebebi ile hem KKTC hem de Türkiye'ye karşı çeşitli kozlar elde etmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda Rum Yönetimi Avrupa Birliği'ne 1990 yılında tam üyelik başvurusu yapmış ve bu başvuru neticesinde Kıbrıs Sorunu'nda yeni bir süreç başlamıştır.

Avrupa Birliği tarafından, 1994 yılında "Beyaz Sayfa" adlı bir bildiri yayınlanmış ve Kıbrıs'ın genişleme programına dâhil edildiği açıklanmıştır. Avrupa Birliği, Beyaz Sayfa adlı bildiri sonrasında Kıbrıs ile ilgili olan müzakerelerin başlama tarihinin Ocak 1995 tarihinde yapılacak Avrupa Birliği Dışişleri Bakanları toplantısında belirleneceğini ilan etmiştir (Mor, 2008). Rum Yönetimi ile AB arasındaki bu yaklaşımın akabinde KKTC Meclisi, karar alarak yeni bir politika izleyeceğini açıklamıştır. KKTC Meclisi'nin aldığı bu kararda, ada nezdinde hem siyasal hem de hukuksal olarak iki eşit halkın olduğu hususu kabul edilmediği müddetçe güven artırıcı önlemler konusunda görüşmelerin devam etmesinin bir önemi kalmadığını açıklanmaktadır. Nihayetinde KKTC

Meclisi'nin bu kararında önemli olan bir diğer husus da federasyon şeklinin tek çözüm noktası olacağına yönelik kararın yürürlükten kaldırılmış olmasıdır (Demir, 2005).

Kıbrıs nezdindeki sorun AB için de bir soruna dönüşürken, 12-13 Aralık 1997'de yapılan Lüksemburg Zirvesi'nde AB'nin genişlemesi karara bağlanmıştır. AB bu zirvede tam üyelik başvurusu yapmış olan devletlerin yer alacağı bir katılım sürecini başlatmıştır. AB'nin bu genişleme kararında Türkiye haricinde bütün devletler yer almış, sadece Türkiye bu kararda yer alamamıştır. Avrupa Birliği, Lüksemburg Zirvesi'nde aldığı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tam üyeliği hususundaki kararı 31 Mart 1998 tarihinde başlatmış ve Kıbrıs Cumhuriyeti ile olan müzakere süreci fiili hale gelmiştir.

Türkiye ve Kıbrıs'ı ilgilendiren önemli tarihlerden birisi de 2002 yılıdır. Bu yılın 12-13 Aralık tarihlerinde Kopenhag Zirvesi gerçekleşmiş ve bu zirvede alınan karar ile Türkiye'nin üyeliği hususundaki görüşmelerin Aralık 2004 tarihinde yapılacağı, Türkiye'nin görevlerini yerine getirmesi durumunda müzakerelere yönelik bir tarihin belirleneceğine değinilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ise 1 Mayıs 2004 tarihinde tam üye olacağı, AB tarafından açıklanmıştır (Karluk, 2003).

Kıbrıs Cumhuriyeti yani GKRY, hem adanın hem de kendisinin geleceği açısından AB üyeliği noktasında önemli bir süreç yaşamıştır. Bu bağlamda AB'ye üye olmadan önce planlanan Annan Planı, artık standart bir sorun haline gelmiş olan Kıbrıs Sorunu açısından çözüm bulunması hususunda hazırlanmış bir plan niteliğindedir. Nihayetinde çözüm amacı ile hazırlanmış bir plan olmasına rağmen uzun yıllardır adada yaşanan sorunlar göstermiştir ki Annan Planı ve çeşitli çözüm önerileri adanın iki toplumu açısından çok etkili olamamaktadır.

Adadaki çeşitli çözüm yöntemlerinden birisi olan Annan Planı, amaç olarak Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Rum toplumlarını tek bir devlet çatısı altında birleştirmek niyeti taşımaktadır. Bu devletin Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti adı altında kurulması amacı ile hazırlanmış hukuki düzenlemeleri ve anayasaları içeren bir metindir (Aydoğdu, 2005).

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tam üyelik hususunda AB ile yakınlaşması, AB'nin de sonradan Kıbrıs Sorunu'na müdahil olmasına neden olmuştur. AB'nin, Kıbrıs'a müdahil olması akabinde BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Kıbrıs'ta BM ile ortak bağlamda şekillenecek bir çözüm önerileri ve görüşmeleri gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda 2000 sonrasında ve 2000'li yılların ilk 10 yılında Kofi Annan'ın çözüm önerileri, Kıbrıs Sorunu'nun çözümü noktasında gündemi meşgul eden önemli bir husus olmuştur.

Türkiye ise Kıbrıs hususundaki asıl müzakere alanlarında AB'nin müdahil olması yerine BM eksenli bir çözüm arayışını tercih etmiştir. Nitekim AB'nin Kıbrıs'taki sorunun çözümü noktasında başarılı olamayacağı hususu ön plana çıkarken AB de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, adanın kuzeyi olmadan üye olmasının sorunlar çıkarabileceğini anlamıştır. Bu nedenden dolayı AB, adadaki sorunun çözümü noktasında BM'nin müdahil olmasını ve sorunun çözümü noktasında görev almasını destekler nitelikte adımlar atmıştır (Kasım, 2007: 57-72).

BM'nin çözüm noktasında attığı ilk adım olarak, Kofi Annan'ın ilk döneminde Kıbrıs konusundaki eski müzakereleri sürdürme çabası örnek gösterilebilmektedir. Bu bağlamda Kofi Annan, 8 Kasım 2000 tarihinde iki tarafa da sözlü bir şekilde nitelendirilen belge sunmuş lakin bu belge Türk tarafınca kabul edilmemiştir. Bu nedenle görüşmeler sona ermiş ve Denктаş, Rum tarafı ile aracısız bir görüşme talebinde bulunmuştur (Sandıklı, 2011: 200). Denктаş ve Klerides, 2001 yılında birkaç kez bir araya gelmiş ve sorunun çözümü noktasında 16 Ocak 2002 tarihinde iki taraf arasındaki doğrudan görüşmeler başlamıştır (Sandıklı, 2010).

Nitekim bu görüşmeler sorunun çözümü noktasında olumlu bir hava oluşturmuş olsa da iki taraf yine bir sonuca varamamış ve nihayetinde taraflar arasında görüşmelerden sonuç çıkmamıştır.

Geniş kapsamda bakıldığında Annan Planı, Kıbrıs Sorunu'nun en başından beri denen diğer yollara benzese de kapsam ve uluslararası ortamın katkısı açısından önemli bir noktadadır. Bu bağlamda diğer çözüm yollarından bir farkı da iki kesimi de referandum noktasında birleştirmiş olmasıdır. Nihayetinde taraflar arasındaki uzlaşma noktasında planda çeşitli değişiklikler yapılarak,

İsviçre’de yapılan görüşmelerde son halini almıştır. Hazırlanan bu metin 24 Nisan 2004 tarihinde iki kesimde de referanduma sunulmuştur. Annan Planı’nın son aşaması olan bu referandum sonucunda ise Türk tarafı %64,9 oy ile evet demiş, Rum tarafı ise %75,8 ile hayır demiştir. Nihayetinde iki taraftan birisinin reddetmiş olması, planın uygulanabilirliğini ve yürürlüğe girmesini engellemiştir (Kasım, 2007: 57-72).

Rum kesiminin lideri Tassos Papadopoulos, referandum öncesi plan hakkındaki görüşlerini dile getirirken, Rumların Annan Planı’na hayır oyu vermeleri gerektiğini vurgulayarak çözüm noktasında Rum tarafının tutumunu göstermiştir. Bu durum ise göstermektedir ki Rum kesimi adadaki çözüm noktasında ana aktörün kendileri olduğunu ve planların eşit oranda taraflara etki etmesinin kabul edilmeyeceğini savunmaktadır.

Annan Planı sürecinde yapılan referandum sonrasında Kıbrıs Cumhuriyeti (GKRY), 1 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Birliği’ne tam üye olmuş, akabinde hem Rum tarafı hem de Yunanistan tarafından KKTC’ye uygulanmakta olan ambargo AB üyesi devletler tarafından da uygulanmaya başlamıştır (Sandıklı, 2011).

Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ile birlikte AB’ye katılan dokuz yeni üye, Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne katılmıştır lakin Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye’nin ilan ettiği AB ile olan Gümrük Birliği anlaşmasında yer almamıştır. Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin anlaşmada yer almamasını savunmuş lakin kamuoyu baskısı ile 2 Ekim 2004 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti’ni anlaşmaya dâhil etmek durumunda kalmıştır. Bu bağlamda Kıbrıs Sorunu artık Türkiye ile Rumlar ve Yunanistan arasında olmaktan çıkarak artık Türkiye-AB sorununa dönüşmüştür. Yaşanan bu gelişmeler akabinde Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerini de etkilemiş ve üyelik hususundaki konulara da yansımıştır (Mor, 2008).

İlgili bu süreçler sonrasında Kıbrıs Türk tarafında da çeşitli siyasi gelişmeler yaşanmıştır. Mehmet Ali Talat, KKTC’nin yeni lideri olarak göreve gelmiş ve Kıbrıs müzakerelerine katılmak için adımlar atmıştır. Ancak Rum tarafının tutumu neticesinde taraflar arasında bir anlaşmaya varılamamıştır. Bu süreçte Talat ile Papadopoulos bir araya gelerek 8 Temmuz 2006 tarihinde iki kesimden oluşan bir

federasyon hususunda görüşmeler yapmışlardır. Nihayetinde Papadopoulos'un olumsuz tavrı neticesinde bu görüşmelerden de bir sonuç çıkmamıştır.

Bu sürecin ardından 3 Eylül 2008 ve 30 Mart 2010 tarihleri arasında KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat ve GKRY Cumhurbaşkanı Christofias arasında görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Bu görüşmeler BM Genel Sekreteri'nin iyi niyet görevi çerçevesinde yapılmıştır. Yapılan görüşmelerde; yönetim, güç paylaşımı, ekonomik ve güvenlik alanlarını kapsayan çeşitli hususlar müzakere edilmiştir. Nihayetinde iki taraf arasındaki bu görüşmelerden de bir sonuç çıkmamıştır (Tuncer, 2012).

2010 yılında KKTC Cumhurbaşkanı seçilen Derviş Eroğlu ile 2013 yılında GKRY Cumhurbaşkanı seçilen Nikos Anastasiadis arasındaki iletişim ve çözüme odaklılık hususları daha olumlu bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda iki tarafın da çözüme yönelik attıkları adımlar, sorunun çözümü noktasında umutları artırmıştır. Nihayetinde taraflar arasında müzakereler yapılmış ve görüşmeler sağlanmış olsa da Kıbrıs müzakereleri, Mayıs 2015 tarihine kadar adada yaşanan hidrokarbon krizi nedeni ile kesilmiştir.

Kıbrıs Sorunu üzerine taraflar arasında 2017 yılında Crans-Montana Görüşmeleri başlamış, Kıbrıs Rum Kesimi lideri Nikos Anastasiadis ile KKTC lideri Mustafa Akıncı arasında İsviçre'de görüşmeler devam etmiştir. Bu görüşmelerden de olumlu bir sonuç alınamamış ve görüşmeler sonuçsuz kalmıştır.

Adadaki mevcut yapı ise 2023 itibari ile Doğu Akdeniz krizi ekseninde şekillenmektedir. Tarafların tutumları ve Türkiye-Yunanistan arasındaki gerilimler, 2015 yılından 2023 yılına kadar devam etmiş, bu durum da Doğu Akdeniz nezdinde hem GKRY'yi hem de KKTC'yi gerilimin merkezine taşımaya başlamıştır.

3.2. Deniz Yetki Alanları Sorunu Ve Kıbrıs Adası

Doğu Akdeniz Enerji Krizi'ne bakıldığında Deniz Yetki Alanları, Sınır Anlaşmazlıkları ve Diplomatik Gerginlikler olarak üç temel hususta sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Doğu Akdeniz'in hem stratejik konumu hem de

hidrokarbon rezerv miktarı, bölge devletleri arasındaki çeşitli anlaşmazlıkları da gün yüzüne çıkarmıştır. Krize dönüşen bu süreçte, kıyıdaş devletlerin hem diplomatik yönden ilişkileri gerginleşmiş hem de sınır anlaşmazlıkları ile birlikte deniz yetki alanlarına kadar uzanan bir çözümsüzlük faktörü oluşmuştur. Kıyıdaş devletlerin çeşitli tezler savunması ve savunulan bu tezlerin muhatap diğer devletler tarafından kabul görmemesi durumu sıkça yaşanmış ve yaşanmaktadır. Nitekim geline bu noktada incelenmesi gereken asıl noktanın 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi olduğu anlaşılmaktadır. Zira çeşitli diplomatik anlaşmazlıklara rağmen çözüm noktasında bir sonuca ulaşabilmek açısından 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmesi ve 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni incelemek gerekecektir. Bu sözleşmeler, deniz egemenlik anlaşmazlıklarının çözümü noktasındaki hukuki düzenlemenin temel kurallarını içermektedir.

Doğu Akdeniz'de, enerji kaynaklarının keşfedilmeye başlandığı 2000'li yılların başından itibaren yaşanan bir hareketlilik durumu söz konusu olmaktadır. Bölgesel sorunların gün yüzüne çıkmaya başladığı ve devletler arasındaki ihtilafların tartışıldığı bu süreçte, Doğu Akdeniz'in enerji konusundaki potansiyeli büyük rol oynamaktadır. En önemli ihtilaflardan olan deniz sınırlarının ve deniz yetki alanlarının belirlenmesi süreci, devletler arasındaki çatışmanın da zeminini oluşturmaktadır. Deniz sınırlarının belirlenmesi, deniz alanlarının kullanılması hususu ve ihtilaflı bölgelerin çözümü noktasında önemli bir unsur olmakla birlikte sorunun da temelini teşkil etmektedir. Bütün bu sürece bakıldığında devletler arasındaki deniz yetki alanlarını oluşturan çeşitli sorunların, Doğu Akdeniz'in enerji noktasındaki potansiyelinin keşfedilmesi ile birlikte devletlerin kaynaklara erişim ve ulaşım amacı taşıdığı ve uzun yıllardır tartışılan deniz sınırlandırma ve deniz yetki alanları anlaşmazlığını hareketlendirdiği söylenebilmektedir. Bu durum ise kıta sahanlığı ve MEB kavramlarının tartışıldığı bir sürecin temelini oluşturmaktadır.

3.2.1. Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY Deniz Yetki Alanı Uyuşmazlığı

Doğu Akdeniz'deki tartışma ve çekişme ortamının en önemli aktörlerinden olan Türkiye ve Yunanistan arasında deniz yetki alanları konusunda ciddi ihtilaflar bulunmaktadır.

Türkiye ve Yunanistan arasında Doğu Akdeniz nezdinde deniz alanlarının sınıflandırılması hususunda iki temel hukuki anlaşmazlık bulunmaktadır. İlki Türkiye ile Yunanistan arasındaki deniz anlaşmazlığı veya ihtilafı, ikincisi ise Kıbrıs meselesi ve Kıbrıs Ada'sının statüsü konusundaki ihtilaf olmaktadır. İlk anlaşmazlık olan, Türkiye ve Yunanistan arasındaki deniz sınırlandırma ihtilafı, iki devletin deniz yetki alanlarını belirleme noktasında çatışan iddiaları ile ilgilidir ve sınırların belirlenmesinde çözümsüzlük sonucu doğurmaktadır. İkinci anlaşmazlık olan Kıbrıs sorunu ise Kıbrıslı Türklerin potansiyel durumdaki hidrokarbon rezervlerinin paylaşımında söz hakkı sahibi olması gerektiğini savunan Türk tezinin bir sonucu olmaktadır (Acer, 2020: 13-26).

Yunanistan ise deniz yetki alanları konusunda Meis, Rodos, Girit, Çoban ve Kerpe adalarının kapsadığı alana dayandırdığı ve Türkiye'nin haklarını Uluslararası Hukuk normlarında karşılığı olmayan bir şekilde ihlal ettiği bir yöntem uygulamaktadır. Bu yöntemi uygularken siyasal ortamda bulunduğu desteği kullanmaktadır. Yunanistan, deniz yetki alanı tezi ve yaptığı ihlaller ile birlikte Türkiye'nin petrol ve balıkçılık hususlarındaki ekonomik etkisini kırmak ve uluslararası kamuoyu oluşturarak Türkiye'yi yalnızlaştırmak ve baskı ortamı ile birlikte çeşitli emrivakilerle karşı karşıya bırakmak istemektedir (Yaycı, 2019 s. 59)

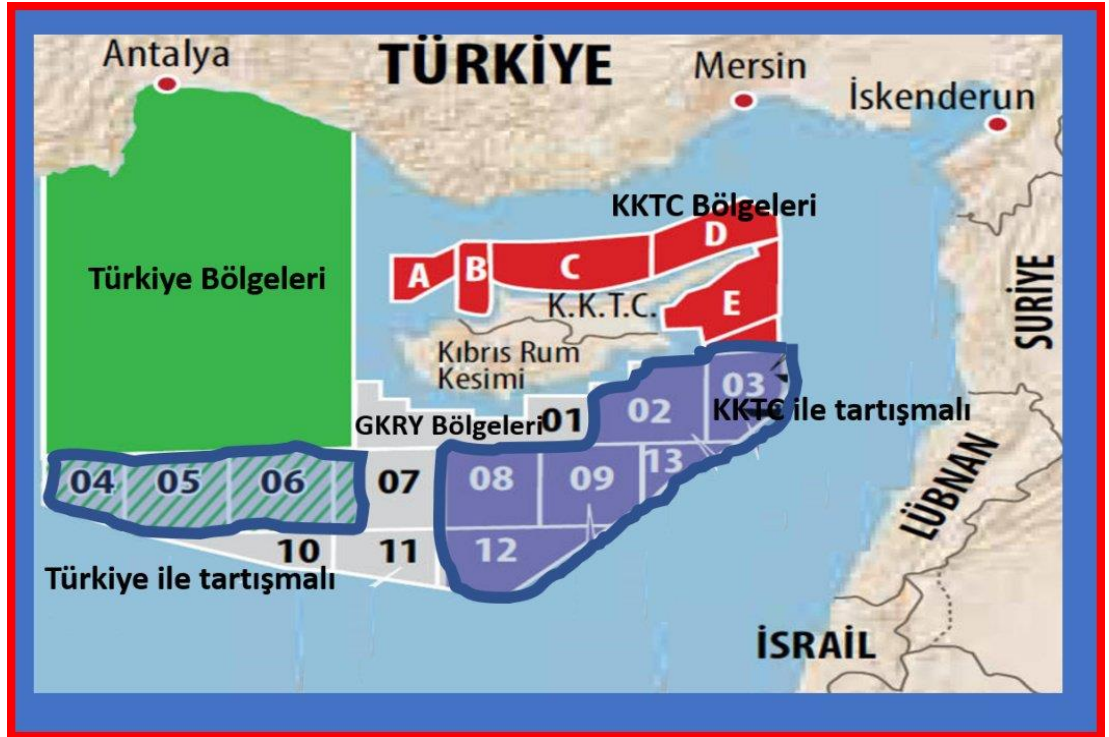
Nitekim Yunanistan'ın bu tezleri ve uluslararası hukuka aykırı tavrı neticesinde hem Libya hem de Mısır ile olan anlaşma konusunda sorunlar yaşadığı ve iki devletin de Yunanistan ile anlaşma konusuna sıcak bakmadığı bilinmektedir. Bu süreçte Türkiye ile olan anlaşmazlığını, uluslararası hukuk ilkeleri perspektifinden çözmek yerine siyasal bir baskı ortamı oluşturarak çözmeye çalışması, Yunanistan'ın bölgedeki etkinliğini ve uluslararası hukuk ilkelerine olan tutumunu sorgulamakta ve devletler arasındaki ilişkilerde Yunanistan'ın tutumunu tartışmaya açmaktadır. Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon

rezervlerinin keşfedilmesi ile birlikte Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs Sorunu nezdinde bulunan gerginlik ortamı ise her geçen gün daha da artmaktadır. GKRY'nin, adadaki tek temsilci olduğunu iddia etmesi durumu akabinde MEB ilan ederek adanın etrafında çeşitli enerji şirketlerine ruhsatlar vermesi Türkiye ve KKTC'nin bölgedeki egemenlik haklarını ihlal etmektedir. Böylece uzun zamandır ada üzerinde tartışılan ve Kıbrıslı Rumlar ile Kıbrıslı Türkler arasında yaşanan anlaşmazlıkların, hidrokarbon kaynaklarının keşfi sonrasında denize indiği anlaşılmaktadır.

Kıbrıslı Rumların adanın tek temsilcisi gibi hareket etmesi, Türkiye'nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs tutumunu belirleyen etmenlerden birisi olmaktadır. Kıbrıslı Rumların doğalgaz arama faaliyetlerine karşı çıkan Türkiye, Kıbrıslı Rumların adanın tek temsilcisi konumunda olmadığını ve Kıbrıslı Türklerin de adada ve bölgedeki hidrokarbon rezervlerinde ve hatta MEB sınırları içerisinde hakları olduğu tezini savunmaktadır. Türkiye, GKRY'nin bu tutumuna karşın KKTC'nin de kendi MEB ilan etme hakkı olduğunu savunmaktadır. KKTC'nin uluslararası arenada tanınmayan bir devlet oluşu neticesinde, MEB ilanı yapamaması ve sondaj çalışması ile ruhsatlandırması yapamadığı için enerji şirketleri ile görüşmemesi, adadaki sorunun çözümü noktasını tıkamaktadır. Yunanistan destekli Rum tarafı ise AB, ABD, İsrail ve Rusya gibi devletlerdeki enerji şirketlerine çeşitli lobi ve baskı faaliyeti yaparak, KKTC'nin bölgedeki enerji işbirliğinin önüne geçmeye çalışmaktadır (Kansu, 2019).

GKRY, Türkiye ve KKTC'nin bölgedeki haklarını göz ardı ederek Mısır, Lübnan, İsrail gibi devletler ile MEB anlaşmaları yapmakta, AB ve ABD ise bu anlaşmaları tanımaktadır. Türkiye ise bu duruma karşın BM'ye nota vermekte ve imzalanan bu anlaşmalarını tanımadığını beyan etmektedir. Nitekim Türkiye'nin bu tutumuna karşın GKRY, faaliyetlerine devam etmektedir (Kuran, 2015). BM tarafından AB üyesi bir egemen devlet olarak tanınan Kıbrıs Cumhuriyeti, Doğu Akdeniz'deki egemen devlet haklarını kullanmak istemektedir. AB ise bu durumda GKRY'nin haklarını savunmakta ve yanında durmaktadır. Bu durum ise AB-Türkiye ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir (Kuran, 2015, s.273). Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki tutumu ve GKRY'yi desteklemesi; Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'de dar bir alana, kıta sahanlığına ve deniz alanlarına hapsolması

niyeti ile hareket ettiğini göstermektedir. Nitekim Yunanistan desteği ile birlikte Doğu Akdeniz’de hareket alanı bulan GKRY, Lübnan ve Mısır ile MEB anlaşması yapmış ve 26 Ocak 2007 tarihinde Kıbrıs Adası’nın güney kesiminde ruhsat sahaları oluşturmuştur. GKRY’nin ilan ettiği 13 ruhsat sahasından 5 tanesi Türkiye’nin kıta sahanlığına taşmış bulunmaktayken, geriye kalan 8 ruhsat sahasında ise KKTC’nin hakları göz ardı edilmiştir (Kansu, 2019). Türkiye ve GKRY, Doğu Akdeniz’de keşfedilen hidrokarbon rezervleri kapsamında yaşanan bütün bu olumsuz noktalarda BM’ye nota vermektedir. KKTC ise devlet olarak tanınmayan fiili bir yapı olduğu için BM’ye nota verememektedir (Başeren, 2010). Türkiye ve KKTC, 2011 yılında kıta sahanlığını belirlemiş ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na arama ruhsatı vererek bölgedeki egemenlik alanlarını korumak istemiştir (Kansu, 2019). Türkiye’nin kıta sahanlığı belirlemesi ve TPAO’ya ruhsat vermesi neticesinde Yunanistan Dışişleri Bakanlığı konuya dair açıklama yapmış ve Türkiye’nin bu davranışını “yasadışı” olarak nitelendirmiştir. Aynı açıklamada Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Türkiye’nin AB üyesi devletlerin deniz ve hava sahasındaki egemenlik haklarına saygı göstermesi gerektiğini vurgulamış ve Türkiye’nin uluslararası hukuk normlarına bağlı kalması gerektiği çağrısında bulunmuştur (Kuran, 2015, s.273).

(Kaynak: <https://www.sde.org.tr/analiz/dogu-akdenizde-giderek-karmasik-hale-gelen-enerji-paylasimi-analizi-28035>)

Yunanistan, Doğu Akdeniz nezdinde kendisinin de kıta sahanlığı sınırlandırma noktasında ilgili devletlerden birisi olduğunu beyan etmekte ve kıta sahanlığı ile MEB alanlarının devletler arasında uluslararası hukuk normlarına uygun şekilde “eşit mesafe” ve “ortay hat” ilkeleri çerçevesinde belirlenmesi gerektiği tezini savunmaktadır. Türkiye’nin tezinde ise Kıbrıs Adası etrafındaki deniz alanlarında devlet haklarının olduğu vurgulanmaktadır. Bu tezde Türkiye, Mısır ve GKRY’nin belirttikleri MEB alanlarında kendi haklarının da olduğunu, bu hakların göz ardı edilmesi neticesinde itiraz edeceğini belirtmektedir. Türkiye’nin ilgili bu tezinde, Kıbrıs nezdinde aday temsil yetkisinin GKRY’de olmadığını ve GKRY’nin yaptığı bütün anlaşmaların ve çıkardığı yasaların bağlayıcı bir hükmü olmadığını ve geçersiz olduğunu savunmaktadır. Türkiye, ilgili bu tezinden dolayı GKRY’nin yaptığı MEB anlaşmalarını tanımamakta ve KKTC’nin de hak taleplerinin korunması gerektiğini vurgulamaktadır. GKRY’nin hukuki açıdan netliğe kavuşturulmamış alanlarda sondaj çalışmaları gerçekleştiriyor olması, Türkiye tarafından kabul edilmemektedir. Bu durum,

deniz yetki alanları uyuşmazlıkları ve Kıbrıs Sorunu gibi sorunlarla birleşerek, adada yaşayan Türk ve Rum toplumlarını olumsuz etkilemektedir. Bu sorunun ek olarak Ortadoğu bölgesindeki mevcut sorunları artırması da endişe verici bir durum olmaktadır. Bu konuda uluslararası hukuk, Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü'nün öngördüğü şekilde hareket edilmesini öngörmektedir. Bu, sahilleri bitişik veya kıyıdaş devletler arasındaki MEB uyuşmazlıklarının, hakkaniyet prensibine uygun olarak karşılıklı anlaşma yolu ile çözülmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Ayrıca, sahildar devletler ve diğer devletler arasındaki menfaat uyuşmazlıklarının da hakkaniyet prensibine uygun olarak taraflar ve uluslararası toplumun menfaati doğrultusunda çözülmesi gerektiği belirtilmektedir (Kansu, 2019).

Bu nedenle taraflar arasında diyalog ve müzakere yolu ile bu sorunların çözülmesi önemlidir. Bu husus bölgede barış ve istikrarın sağlanması için gereklidir ve adada yaşayan Türk ve Rum toplumlarının sorunun çözümü noktasında müzakere etmesi açısından yardımcı olacaktır.

3.2.2. Türkiye'nin Deniz Yetki Alanı Politikası

Türkiye, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları konusunda kendi haklarını korumak amacı ile farklı bir politika izlemektedir. Türkiye, bölgede yer alan kıta sahanlığı ve MEB haklarını korumak için uluslararası hukuk kurallarına dayalı olarak çeşitli adımlar atmaktadır. Ancak Türkiye'nin deniz yetki alanı politikası, bölgedeki Yunanistan ve GKRY ile diplomatik ilişkilerinin sorunlu bir duruma gelmesine neden olmaktadır. Yunanistan ve GKRY, Türkiye'nin kendi deniz yetki alanlarının ötesindeki alanlarda sondaj çalışmaları yapması ve hidrokarbon kaynakları arayışında bulunması nedeni ile endişelenmektedir. Özellikle Türkiye'nin Kıbrıs Adası etrafındaki deniz yetki alanları konusundaki politikası, Yunanistan ve GKRY ile olan ilişkilerini etkilemektedir. Türkiye, KKTC'nin taleplerine dayanarak, Kıbrıs Rum Kesimi'nin hak iddia ettiği MEB tanımayarak kendi deniz yetki alanlarını ilan etmiştir. Bu durum Kıbrıs Rum kesimi ve diğer bölge devletleri tarafından kabul edilmemekte ve uluslararası hukuk kurallarına aykırı olduğu iddia edilmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanı politikası, bölgede bulunan Yunanistan ve GKRY ile müzakere yolu ile çözümlenmesi gereken bir sorun olarak görülmektedir. Uluslararası hukuk

kurallarına uygun bir şekilde tüm tarafların haklarına saygı gösterilerek, barışçıl bir çözüm yolu bulunması önemli bir nitelik taşımaktadır. Bu durum hem Türkiye'nin hem de bölgedeki Yunanistan, GKRY ve KKTC gibi devletlerin barış ve istikrarını sağlayacak ve enerji kaynakları üzerindeki rekabeti azaltacaktır. Türkiye, bu kapsamda sondaj gemileri göndererek kendi deniz yetki alanları içerisinde yer alan bölgelerde hidrokarbon kaynakları aramaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye, Kıbrıs Adası etrafındaki deniz yetki alanları konusunda diyalog ve müzakere yolu ile çözüm bulunmasını savunmakta ve uluslararası toplumun da desteğini almaya çalışmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridine sahip devlet olması neticesinde sorunun çözümünde önemli bir aktör olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Türkiye, "Mavi Vatan" adını verdiği bir kavram ve yol haritası ile birlikte denizlerdeki haklarını sonuna kadar koruyacağını beyan etmektedir.

Şekil.8. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de hak iddia ettiği MEB alanı

(Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-libya-anlasmasi-akdenizde-dengeleri-degistirdi-494343.html>)

3.2.3. KKTC'nin Deniz Yetki Alanı Politikası

KKTC'nin karasuları genişliği 12 mil, kıta sahanlığı ise 200 mil olarak belirlenmiştir. Kıbrıs Adası'nın hakları konusunda bütün müzakere ve anlaşmaları GKRY tarafı yapmaya çalışmış, adanın tamamının idaresini Rum tarafı üstlenerek Kıbrıslı Türkleri ve KKTC'yi yok saymışlardır. GKRY, Doğu Akdeniz'deki MEB ve petrol ile doğalgaz aramalarında ve ruhsatlandırmalarında çeşitli devletler ile anlaşmalar yaparken KKTC'yi yok saymaktadır. GKRY'nin bu tutumuna karşın KKTC ise; BM, GKRY ve üçüncü taraf devlet ve kuruluşlara KKTC'nin de müzakerelere ve anlaşmalara katılması gerektiğini belirtmektedir. Aynı şekilde KKTC, ada çevresindeki petrol ve doğalgaz gibi kaynakların en az %50'sinde hakkı olduğunu savunmakta, Kıbrıs Adası için alınacak MEB sınırlandırması gibi kararlarda Kıbrıs Sorunu'nun çözümü noktasında adımlar atılması gerektiğini vurgulamaktadır. KKTC, hem Kıbrıs Sorunu açısından hem de ada ve çevresindeki deniz yetki alanları açısından GKRY'nin tek muhatap olarak kabul edilmesinin, krizin boyutunu daha da derinleştireceğini belirtmektedir (Kansu, 2019). Nitekim GKRY'nin, 2011 yılında tek taraflı sondaj çalışmasına başlaması sonucunda, KKTC ve Türkiye arasında "Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması" imzalanmış ve KKTC tarafından Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na KKTC sahalarında petrol ve doğalgaz arama izni verilmiştir (Kaya, 2016, s.170).

KKTC, Türkiye ile yaptığı bu anlaşma ile birlikte Kıbrıs Adası'ndaki Türklerin hakkını korumayı amaçlamış ve GKRY'nin yaptığı tek taraflı anlaşmaları tanımadığını ilan etmiştir. Nitekim hem kara hem de deniz alanları konusunda haklarını koruyan KKTC, hem GKRY'ye hem de Yunanistan'a Kıbrıs Sorunu'nun çözümü noktasında tek taraflı adımlar atmaları yerine müzakere masasında ortak hareket ederek adadaki iki tarafın da haklarını koruma noktasında eşit olduğunu göstermektedir.

3.2.4. Yunanistan'ın Deniz Yetki Alanı Politikası

Yunanistan, Kıbrıs Adası nezdinde Türkiye ve İngiltere ile birlikte garantör konumundadır. Nitekim garantörlük haklarının da vermiş olduğu etki ile birlikte bölgede, özellikle Kıbrıs Adası çevresinde söz sahibi olmaya çalışmakta ve

argümanlarını Kıbrıs Adası civarında da şekillendirmektedir. Böylece Kıbrıs Adası ve çevresinde etkisini artırarak Türkiye'yi çevreleyerek, belirli bir alanda sınırlandırmaya çalışmaktadır. Bölgede attığı adımlar ve kıyıdaş devletler ile iyi ilişkiler geliştirmeye çalışması da ilgili bu amaçlar nezdinde şekillenmektedir.

Son dönemlerde büyük ekonomik sıkıntılar ile karşı karşıya kalan Yunanistan, ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için yeni fırsat alanları aramaya başlamıştır. Yunanistan açısından ekonomik sıkıntıların aşılması noktasında Doğu Akdeniz büyük bir fırsat oluşturmuş, hidrokarbon rezervlerinin keşfedilmesi ile birlikte Yunanistan'ın bölgeye olan ilgisi kuvvetlenmiştir. Böylece ekonomik durumunu kurtarmak için kaynak bulan Yunanistan, AB'nin enerji ihtiyacını karşılayacak bir stratejik köprü olma noktasında hamleler yapmaktadır (Tsakiris, 2014).

Yunanistan, karasuları genişliği 6 mil olmakla birlikte karasularının bulunduğu deniz yatağı ve altındaki bölgede, karasuları hattının dışındaki ada kıyılarına bitişik deniz yatağında veya altında 200 metre derinliğe kadar araştırma ve işletmeye elverişli alanlarda uluslararası sözleşmeler ile kabul edilen münhasır haklarının bulunduğu bir yasaya sahiptir. Yunanistan aynı zamanda belirli bölgelerde Türkiye'nin kıta sahanlığı alanlarına müdahale etmeye kalkarak, Türkiye'nin bu haklarını elinden almaya çalışmaktadır (Başeren, 2010).

Yunanistan, GKRY ile birlikte Doğu Akdeniz nezdinde ortak adımlar atmakta ve Türkiye'nin bölgede bulunan hidrokarbon kaynaklardan faydalanmasını minimum ölçüye çekmeye çalışmaktadır. Deniz sınırlarını belirlerken, ana karasına olan sınır yerine Türkiye'ye en yakın adaların sınırlarını baz alan Yunanistan; Rodos, Girit, Çoban, Kaşot ve Meis adalarını ön plana çıkarmaktadır. Böylece Yunanistan'ın asıl amacının Antalya açıklarından başlayarak Meis ve Rodos adalarının ortasından çizilen bir hat ile birlikte güney yamaçta kalan deniz alanına hâkim olmak amacı olduğu anlaşılmaktadır. Böylece Yunanistan, Türkiye'yi bölgede sadece Antalya kıyılarında söz sahibi olacak şekilde sıkıştırarak, Türkiye ile KKTC'nin ortak hareket etmesinin önüne geçmek istemekte ve Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini kırmak istemektedir (Acer, 2020, s.24). Yunanistan, Ege Denizi'nde uyguladığı senaryoyu Doğu Akdeniz'de de

uygulayarak, deniz yetki alanlarını Meis Adası'nın etrafından başlatmaya çalışmaktadır. Meis Adası, Türkiye'ye sadece 2 km uzaklıkta olduğu için Yunanistan'ın deniz yetki alanını Meis Adası'ndan başlatarak Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanını sınırlandırmaya çalıştığı ortadadır (Yaycı, 2019). Meis Adası, özel ve silahlandırılmaz bir statüde olduğu için Doğu Akdeniz'deki deniz sınırlandırma anlaşmalarında dikkate alınmaması gerekmektedir (Güler, 2020).

Yunanistan ile Türkiye arasında, deniz sınırları konusunda 1970'lerden beri bir anlaşmazlık mevcuttur. Aralık 1999 tarihinde Helsinki'de yapılan zirvede, Avrupa Konseyi'nin; Türkiye'ye adaylık statüsü kararı vermesini takip eden süreçte, Avrupa Birliği ile Türkiye arasında konunun çözümü noktasında görüşmeler başlamıştır. Lakin görüşmeler açısından 2020 yılında Doğu Akdeniz, tekrardan dünya kamuoyu nezdinde önem arz etmeye başlayana dek uygun bir zemin bulunamamıştır. Bölgedeki hidrokarbon rezervleri, Kıbrıs Sorunu, Türkiye'nin "Mavi Vatan" doktrini gibi etmenler Türkiye ile Yunanistan arasındaki Doğu Akdeniz geriliminde başı çeken unsurlar olmakta ve Doğu Akdeniz'i iki devletin çatışma sahasına dönüştürmektedir (Öztürk, 2022).

Şekil.9. Mavi Vatan Doktrini Haritası (Yaycı, 2022)

(Kaynak: Yaycı, C. (2022), Libya: Türkiye'nin Denizden Komşusudur, Girdap Kitap)

3.2.5. GKRY'nin Deniz Yetki Alanı Politikası

GKRY karasuları genişliğini 12 mil olarak, kıta sahanlığını ise 200 metre derinlik esasına göre belirlemiştir. Aynı şekilde GKRY, 2004 yılında bitişik bölgesini 24 mil olarak belirlerken, 200 mil genişliğinde de bir MEB alanı ilan etmiştir. Böylece Türkiye ile GKRY arasında GKRY'nin ilanları sonrası ihtilafla düşülmüştür. GKRY, adada tek başına karar almaya çalışarak, bölgedeki Türklerin haklarını görmezden gelmektedir. Bu bağlamda Doğu Akdeniz nezdinde Yunanistan ile ortak hareket ederek, deniz sınırlandırma anlaşması ve çeşitli benzeri anlaşmalarda bulunması, Türkiye-KKTC hattında gerilimi artırmaktadır. Ada ve çevresinde Kıbrıslı Türklerin de hakları olduğunu görmezden gelen GKRY, karar mercii olarak kendisini görmekte ve anlaşmalarda Kıbrıslı Türkleri yok saymaktadır. GKRY'nin bu hamlesi ise Türkiye ile tarihi ve

etnik yakınlığı bulunan Kıbrıslı Türkleri rahatsız etmekte, böylece KKTC de Türkiye ile ortak adımlar atmak istemektedir. Nitekim adanın bölünmüş bir yapıda olması neticesinde karar alma noktasında hukuki normlar devreye giriyor dahi olsa, bağlayıcılık noktasında bu durum tartışmaya açık olmaktadır. GKRY, ada ve çevresindeki hidrokarbon rezervlerinin arama ve işletme faaliyetlerinde adadaki herkesin ortak olduğunu düşünerek hareket etme noktasında gerçekçi adımlar atmaktan kaçınmaktadır.

GKRY'nin Doğu Akdeniz'de MEB ilan ederek diğer devletler ile deniz alanlarını sınırlandırma noktasında adım atması, anlaşmalar yapması ve ruhsat sahaları açarak bu sahalarda hidrokarbon arama ruhsatları vermesi bölgedeki gerilimi artırmaktadır (Başeren, 2010).

Kıbrıs Adası, Doğu Akdeniz coğrafyasının en büyük adası olarak stratejik bir önem arz etmektedir. Adanın güneyinde GKRY, kuzeyinde ise KKTC bulunmakta ve bu iki millet açısından ada çevresinde bulunan hidrokarbon rezervleri ortak bir çıkar noktası oluşturmaktadır. Buna rağmen GKRY, adanın tek hâkimi olarak hareket etmekte ve adadaki Türk kesimini yok saymaktadır (Yıldız, 2008). Doğu Akdeniz'de kazanç elde etmek isteyen GKRY, ilk adımını 1979 yılında atmış ve Mısır ile anlaşarak Doğu Akdeniz'de hidrokarbon arama çalışmalarına başlamıştır. GKRY'nin, Mısır ile anlaşarak bölgede hidrokarbon arama çalışması yapmasına karşın KKTC, bunun bir savaş sebebi olabileceğini belirtmiş ve neticede GKRY, faaliyetlerini durdurma kararı almıştır (Orhun, 2017). GKRY, 2003 yılına kadar süreci dondurmuş olmakla birlikte 2003 tarihinden itibaren Doğu Akdeniz bölgesinde tekrardan çeşitli arama ve keşif faaliyetleri gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda 2003 yılında Mısır ile MEB anlaşması, 2007 yılında Lübnan ve 2010 yılında ise İsrail ile MEB anlaşmaları yapmıştır (Darbouche, 2012: 1-33). Ayrıca GKRY, Doğu Akdeniz Gaz Formu'nda; Mısır, İsrail, Ürdün, Filistin ve İtalya gibi devletler ile bir araya gelerek enerji güvenliğinde alan yaratmak istemiş, bununla birlikte Yunanistan ile deniz yetki alanlarını belirlemek amacı ile anlaşma imzalamış ve İtalya ile de karşılıklı olarak müzakerelerde bulunmuştur.

GKRY'nin yapmış olduğu MEB anlaşmalarına da bakıldığında, “Sevilla Haritası” adı verilen ve Yunanistan'ın hak ve çıkarlarını koruduğu, Türkiye'nin ise hak kaybına uğradığı bir anlaşmayı hedeflediği anlaşılmaktadır (Yaycı, 2019). Sevilla Haritası ile birlikte Doğu Akdeniz nezdinde Türkiye'ye hakça paylaşım ilkesine aykırı olacak kadar sınır bir deniz alanı bırakılmaktadır. Böylece Sevilla Haritası'na göre Türkiye'nin hakkı olan deniz alanları, Yunanistan ile GKRY arasında bölüşülmekte ve Türkiye deniz alanı kaybı yaşamaktadır (Güler, 2020). Yunanistan, oluşturduğu baskı ile birlikte Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki manevra alanını sınırlandırmayı ve hidrokarbon kaynaklarından azami miktarda faydalanmayı amaçlamaktadır (Ceyhun, 2014: 28-43).

Nitekim Yunanistan ve GKRY'nin bu tutumuna istinaden Türkiye de kendi haklarını korumaya ve bölgedeki etkinliğini artırmaya çalışmaktadır. Türkiye açısından KKTC ile birlikte atacağı her adım, Yunanistan ve GKRY'ye karşı bir cevap niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda Yunanistan, 1958 Cenevre Sözleşmesi ve 1982 BMDHS'ye taraf olan bir devlet olmakla birlikte, iç hukukunda yer eden ilgili sözleşmeler, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları sınırlandırması konusunda başvuracağı birincil kaynaklar olacaktır.

Şekil.10. Sevilla Haritası

(Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yunanistan-ve-gkry-sevilla-haritasiyla-turkiyeyi-antalya-korfezine-hapsetmeye-calisiyor/1982659>)

SONUÇ

Kıbrıs Adası, tarihi sürece bakıldığında çok uzun yıllardır sorunların tam merkezinde olan ve hem jeopolitik hem de jeostratejik anlamda oldukça önemli konumda bulunan bir adadır. Tarih boyunca çeşitli devletlerin ve imparatorlukların güç mücadelesinde bir tür merkeze dönüşen Kıbrıs Adası, yakın tarihte ise Osmanlı-Rus savaşı sonrası bir tür koza dönüşmüş ve Osmanlı İmparatorluğu açısından Rus tehdidine karşı kullanılarak İngilizlere kiralanmıştır. Bu bağlamda Kıbrıs'ın önemi görülmekte ve neredeyse Osmanlı İmparatorluğu gibi geniş alanda hâkimiyeti olan bir devleti, o yıllarda yıkılmaktan kurtaracak kadar önemli etkiye sahip olmaktadır. Nihayetinde Birinci Dünya Savaşı sürecinde İngiltere'ye karşı savaşan Osmanlı İmparatorluğu, Kıbrıs'ı da tamamen kaybederek adanın İngiltere tarafından ilhak edilmesinin önüne geçememiştir. Lozan Antlaşması ile de adanın yönetiminin İngiltere'ye ait olduğu resmi olarak tanınmış, adadaki Rum ve Türk taraflarının geleceği de dönemin şartlarına göre İngiltere'nin eline bırakılmıştır. İngiliz yönetimi altındaki Kıbrıs Adası, 1960 yılına kadar çeşitli sorunlar ile karşılaşmış ve adadaki taraflar arasında çeşitli olaylar yaşanmıştır. Yaşanan çeşitli olaylar, adada yaşayan Rum tarafının Yunanistan tarafından desteklenmesi ile Türk tarafının Türkiye tarafından desteklenmesi arasında bir süreç ile birleşmiş ve adanın tarihsel ve kültürel olarak bölünmesine sebebiyet vermiştir. Bu olaylara ve çatışmalara rağmen adada sükûnetin ve düzenin sağlanması açısından her iki taraf da bir araya gelerek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması hususunda ortak noktada buluşmuşlardır. Bu süreçte adadaki toplumlar arasında müzakerelerin yaşandığı ve sorunun çözümü noktasında radikal adımların atıldığı görülmektedir. Lakin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte tarafların ortak noktada buluşma süreci uzun sürmemiş ve Rumlar ile Türkler arasındaki çatışmalar şiddetlenmeye başlamıştır. Rumlar, adada yaşayan ve tarihsel olarak adanın yerlisi konumunda bulunan Türkleri sindirmeye çalışarak adanın küçük bir bölümünde kalmaları ve adanın yönetiminin direkt olarak kendilerinde olmasını savunmuşlardır. Türkler ise sorunun çözümü ve ihtilafın ortadan kaldırılması amacı ile müzakere ve barış yöntemini tercih etmiş olsalar da Rum tarafının tutumları ve saldırıları sonucunda

savunma mekanizması oluşturma yöntemini zorunlu olarak tercih etmek durumunda kalmışlardır. Adada yaşayan Türk halkı, baskılara ve şiddet olaylarına direnme noktasında destek almak amacı ile Türkiye’den yardım istemek durumunda kalmışlar ve nihayetinde adadaki şiddet eylemlerine son vermek açısından garantör konumundaki Türkiye Cumhuriyeti, 1974 yılında adaya barış harekâtı düzenlemiştir. Türkiye’nin adaya düzenlemiş olduğu bu barış harekâtı sonrasında adadaki fiziki durum, siyasi anlamda adanın ikiye bölünmesine dönüşmüş ve adanın güneyinde Rumlar, kuzeyinde ise Türkler yaşamaya başlamışlardır. Uluslararası alanda bu durum kabul görmemiş ve günümüze kadar gelinen anlaşmazlık sürecinde KKTC’nin tanınması problemi gün yüzüne çıkmıştır. KKTC, sadece Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınmakta bu durum ise Kıbrıs Adası’nın tek bir devlet olarak uluslararası kamuoyu tarafından anılması manasına gelmektedir. Özetle KKTC diye bir devletin varlığını, uluslararası kamuoyu tarafı olarak tanımamakta ve adanın yönetiminin Rumların tekelinde olduğunu kabul etmektedir. Bu durum ise Kıbrıs Sorunu’na bakışı konusunda uluslararası kamuoyunun tarafı tutumunu göstermektedir. Türkiye ve KKTC ise adadaki Türk Devleti’ni uluslararası kamuoyuna kabul ettirmekte zorlanmaktadır. Mevcut süreçte yaşanan sorunlara rağmen adadaki sorunun bir tür krize dönüştüğü 1950’li yıllardan itibaren ada nezdinde çeşitli görüşmeler de yapılmıştır. Adadaki Rum ve Türk tarafları arasındaki bu görüşmelerin birçoğu havada kalmış olsa da yakın tarihte en etkili çözüm önerisi ve tarafları bir araya getiren, bir noktada buluşturan unsur Annan Planı olmuştur. BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın ortaya koymuş olduğu bu plan ile adadaki her iki kesim de yönetime katılmak ve eşit haklara sahip olmak açısından ortak noktada buluşma hususunda adımlar atmıştır. Annan Planı ile birlikte normalleşme adımlarının atılacağı düşüncesi adadaki tarafları çözüm noktasında umutlandırmış lakin yapılan referandum sonucunda Rumlar hayır oyu kullanmış ve nihayetinde bu plan da sonuçsuz kalmıştır. Annan Planı çeşitli tartışmaları da beraberinde getirmiş olsa da nihayetinde bir çözüm planı olarak görülmektedir. Rum tarafının hayır oyu kullanarak bu anlaşmayı reddetmiş olması, sorunun çözümü noktasında çabalamayan ve çözümsüzlüğü sürdürmek isteyen tarafın Rumlar olduğunu gün yüzüne çıkarmaktadır. Annan Planı’nın Rumlar tarafından reddedilmesi ise KKTC’nin sorunun çözümü

noktasında federal bir yapı olması gerektiği tezini değiştirmiş, referandumda alınan karardan sonra KKTC artık iki devletli bir sistemin olmasını ve iki devletin de kendi bağımsızlığını oluşturması gerekliliğini savunmaya başlamıştır. KKTC bu yeni stratejisi ile birlikte federal yapının ve tek devletli çözümün artık imkânsız hale geldiğini görmüş, adadaki sorunun iki devletli bir yol ile çözülebileceğini ve Rumlar ile Türklerin artık iki ayrı devlet olduklarını vurgulamaya başlamıştır. Özetle KKTC, uluslararası alanda tanınan bir devlet olarak hareket etmeyi ve bağımsızlığını hem Rum tarafına hem de uluslararası kamuoyuna kabul ettirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti'nin (GKRY), AB'ye üye olması ile birlikte Türkiye'nin AB üyelik sürecinin askıda kalması, Avrupa merkezli devletlerden başlamak üzere uluslararası kamuoyunun taraflı tutumunu göstermektedir. KKTC ve Türkiye ise bu durumu değiştirmek isteyen adımlar atarak hem adadaki sorunun çözümünü hem de KKTC'nin egemenliğini vurgulamayı tercih eden bir strateji uygulamaktadır. Türkiye ve KKTC ilgili bu stratejileri belirlerken GKRY ise adada yaşayan Türkleri adeta yok hükmünde görmekte ve adadaki temsil yetkisinin Rumlarda olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda GKRY'nin tezinde ise Türk Ordusu işgalci olarak görülmekte ve adadaki Türk Ordusu'nun çekilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. GKRY'nin bu tutumuna bakıldığında ise uluslararası kamuoyunu etkilemeye yönelik bir strateji benimsendiği ve tek taraflı olarak hareket edildiği görülmektedir. İki taraf arasındaki bu gergin atmosfere bir de Doğu Akdeniz nezdindeki hidrokarbon keşifleri de eklenince, bölge dışı aktörlerin dikkati iyice ada üzerine toplanmaya başlamıştır. Hâlihazırda adadaki kriz derinken, bir de enerji krizinin eklenmiş olduğu düşünüldüğünde adanın önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Enerji kaynaklarının olduğu ve stratejik açıdan önemli bir konumda bulunan Kıbrıs Adası, bölge dışı aktörlerin de ilgisini çekmekte ve bu bağlamda Kıbrıs Sorunu'nun hem tarihi hem de mevcut durumu tartışma konusu olmaktadır. Bu bağlamda adadaki kriz artık bir tür enerji rekabetine ve mücadelesine dönüşmeye başlamıştır. Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon yatakları ile birlikte bölge devletleri ve bölgeye enerji konusunda yatırım yapmayı amaçlayan devletler ve enerji şirketleri açısından Doğu Akdeniz önemli bir bölge niteliği taşımaktadır. Özellikle enerji kaynaklarının ticarileşmesi, hem uluslararası enerji şirketlerini

hem de uluslararası aktörleri bölgeye çekmektedir. Doğu Akdeniz’de enerji rekabetine dönüşen süreçte 2009 yılında keşfedilen Tamar ve Leviathan ile 2011 yılında keşfedilen Afrodite ve 2015 yılında keşfedilen Zohr gaz sahaları oldukça önemli rol oynamaktadır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz önemli bir nokta olarak değerlendirilirken aynı zamanda da bölgedeki gaz sahalarının birer birer ticarileşmesi gerekmektedir. Ticarileşme süreci tamamlandığında Doğu Akdeniz, uluslararası alanda büyük bir enerji merkezine dönüşecektir. Bu sürecin Doğu Akdeniz’e kıyıdaş olan devletler tarafından oldukça büyük kazanımlar getireceği açık olmak ile birlikte Kıbrıs Sorunu ve enerji kaynaklarının gelir paylaşımı gibi hususların çözümü büyük öne taşımaktadır. Eğer bölgedeki krizler çözülebilir ve ortak paydada buluşulabilirse Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları bölge devletleri açısından iyi bir gelir kaynağı olacaktır. İlgili hususta devletlerin politikaları ve stratejileri belirleyici unsur olacaktır ki ayrıca devletlerin politikaları ve stratejilerine ek olarak karşılıklı ilişkileri de önemli bir husus olmaktadır. Bu bağlamda enerji hususunda, bölge devletlerinin iş birliği yolunu tercih etmesi devletlerin kazanımları açısından faydalı olacaktır. Enerji alanında yapılacak olan iş birliği aynı zamanda Kıbrıs Sorunu’nun çözümü noktasında da fayda sağlayacak bir fırsat olarak düşünülebilmektedir. Bölgesel iş birliği ve sorunların çözümü sağlanabilirse Doğu Akdeniz, hem Avrupa için hem de dünyanın birçok bölgesi için önemli bir enerji kaynağı ve stratejik bölge olarak ilgililerin odağı olmaya devam edecektir. Bölgedeki aktörlerden birisi olan Türkiye de AB’nin bölgedeki enerji güvenliği hususunda öncü rol üstlenmeyi istemekte ve AB ile enerji alanlarında iş birliği yöntemi sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’nin jeopolitik açıdan Rusya ve İran doğalgazının kesiştiği noktada olması, AB açısından Türkiye’nin önemini de gözler önüne sermektedir. Bu hususlara bakıldığında bölgedeki aktör olan Türkiye ile Kıbrıs Sorunu hususunda AB’nin ters düşmek istemeyeceği açıktır. AB, doğalgaz hususunda alternatif olarak Doğu Akdeniz sahasını görürken, bölgedeki Kıbrıs Sorunu’nu derinleştirmeden kaçınmak zorundadır. Zira Kıbrıs Cumhuriyeti’nin üyelik aşamasından sonra Türkiye’nin üyelik hususunda bekletiliyor oluşu, AB’nin soruna taraf olarak hangi konumda durduğunu göstermektedir. Türkiye ise mevcut durumda kendi deniz alanlarındaki tavrını korumakta, bir de Doğu Akdeniz

alanlarındaki enerji güvenliğini savunmaktadır. Bu bağlamda bölgedeki petrol ve doğalgaz arama çalışmalarında hem bölgedeki devletlerin hem de bölge dışı aktörlerin ilgisini üzerinde toplamaktadır. Bu hususta Kıbrıs Sorunu, Türkiye ile KKTC'nin belirleyici olduğu bir uzlaşma anlaşması ile çözüme kavuşacaktır. Nihayetinde bölgedeki aktörlerin, bölge dışı aktörler ile strateji belirlemesi ve bölgedeki sorunların çözümü noktasında bölge dışı aktörlerin desteğine başvurması durumu sorunun boyutunu derinleştirmektedir. Bu bağlamda Kıbrıs Sorunu, tarihsel perspektiften bakıldığında bölge devletlerinin sorunu gibi gözükmektedirken aradan geçen zaman zarfında enerji kaynaklarının keşfi ile birlikte küresel bir enerji rekabeti haline gelmiş, bölgedeki devletlerin çözüm çabalarının bir tür çeşitliliğini oluşturmuştur. Bölge devletlerinin uzlaşma etrafında toplanması, bölge dışı aktörlerin ve enerji şirketlerinin de uzlaşmada tarafsız bir şekilde bölge devletlerinin anlaşmalarını sağlamaları, hem bölgesel hem de küresel ölçekte enerji kazanımının sağlanması anlamına gelecektir. Enerjiden kaynaklı maddi kazanımlar ise uzlaşma sağlanması durumunda hem bölgedeki devletlere ekonomik kazanç, hem de enerji güvenliği açısından olumlu bir imkân sağlayacaktır. Bölge dışı aktörler ve enerji şirketleri ise Kıbrıs Sorunu dâhil olmak üzere diğer bölgesel sorunların çözümünde aracılık ederek, enerjiden sağlanacak ekonomik kazancın imkânından faydalanacaklardır. Nitekim Kıbrıs Sorunu, çözülmesi ve uzlaşma noktasında buluşulması halinde Doğu Akdeniz Enerji Krizi'nde büyük bir adımın atılmasının temel niteliğini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acer Y. & Kaya İ. (2014), *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı*, 5. Baskı, Ankara
- Acer, Y. (2020). *Doğu Akdeniz’de Yunanistan-Mısır Deniz Sınırı Antlaşması Ve Türkiye*. Adalet Dergisi, 2 (65), 13-26.
- Acer, Y. (2022). *Türkiye-Libya Hidrokarbon Mutabakatı Önemi ve Hukuki Yansımaları*. SETA Perspektif, Sayı: 346.
- Akmaral, K. (2004), *Kıbrıs Türkü’nü İmhayı Hedefleyen Akritas Planı ve Annan’a dek Uzanan Planlar Süreciyle Kıbrıs*, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, (s.136)
- Aksar, Y. (2013). *Uluslararası Hukukta Deniz Alanlarının Sınırlandırılması: Doğu Akdeniz Uyuşmazlığı*. Ankara: 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi
- Alasya, H. F. (1987), *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:71, Seri: III, Sayı: A.18
- Alexandrova-Arbatova, N. (2018). *Great Powers Involvement In Eastern Mediterranean*. Eastern Mediterranean Policy Note, (29), 1-6
- Alptekin, G. (2015). *Doğu Akdeniz Enerji Keşiflerinden Sonra Akdeniz Uyumu Fırsatı ve Bölge Devletlerinin Politikaları (2009-2015)*, İstanbul SAREN.
- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Ametbek, D. (2019). *Rusya’nın Doğu Akdeniz’deki Tutumu*. Ankasam
- Arık, U. (2011). *Kıbrıs Krizi*, Kıbrıs: Lefke Avrupa Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2/1, 3-21
- Armaoğlu, F. (1999), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınevi, (s.s. 785-786)
- Aydın, S. ve Kahraman, A. İ. (2019). *Could China Re-Shape Politics In The Eastern Mediterranean?*. TRT World, Erişim: 12 Haziran 2023, <https://www.trtworld.com/opinion/could-china-re-shape-politics-in-the-easternmediterranean-24435>.

- Aydoğdu, A. (2005). *Kıbrıs Sorunu Ve Çözüm Arayışları —Annan Planı ve Referandum Süreci*, Ankara
- Başeren, S. H. (2010). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. İstanbul : Türk Deniz Araştırmaları Vakfı
- Başeren, S. H. (2010). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları No:31
- Bilgesam, (2013), *Doğu Akdeniz’de Enerji Keşifleri ve Türkiye*, İstanbul: Bilge Adamlar Kurulu Raporu
- Billuroğlu, A. (2005). *Kıbrıs Tarihi (1968-2005)*, Kıbrıs: Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı Yayınları
- Bozkurt, E. ve Demiral, H. (2004), *Birleşmiş Milletler ve AB Kapsamında Kıbrıs Sorunu*, Ankara: Nobel Yayınları
- Ceyhun, G. Ç. (2014). *Türkiye, Kıbrıs ve İsrail Üçgeninde Doğu Akdeniz’in Güvenlik Sorunları*, H. Çomak ve M. Ö. Ultan (ed.). içinde Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı. (s. 28-43). İzmit: Bilgesam
- Ceylan, F. A. (2018) *Doğu Akdeniz Enerji Keşiflerinin Bölgeyi Jeopolitik ve Jeostratejik Açıdan Değiştirme Potansiyeli*, Yüksek Lisans Tezi: İzmir
- Coşkun, Y. (2014), *Kıbrıs Sorunu Üzerindeki Türk-Yunan Diyalogunun Başarısızlığı (1966-67) ve İngiliz Politikası*, Çankırı: Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi, 4/1, 54
- Çay, A. (1989). *Kıbrıs’ta Kanlı Noel – 1963*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları
- Çınar, B. (2014). *Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı Jeopolitiğinin Rolü*, Akademik Bakış, Cilt 8, Sayı 15, Kış, 39-56.
- Çiftlioğlu, E. (2015). *Enerji Savaşları ve Suriye*. Ankara: Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi
- Çomak, H. ve Şeker, B. Ş. (2019). *Akdeniz Jeopolitiği*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

- Darbouche, H. (2012). *East Mediterranean Gas: What Kind of a Game-Changer?*. The Oxford Institute For Enegy Studies, 1-33.
- Delanoe, I. (2013). *Cyprus, A Russian Foothold In The Changing Eastern Mediterranean*. *Middle East Review of International Affairs*, 17 (2), 84-93
- Deloitte. Oil and Gas in Cyprus: Where Potential Lies, Deloitte Limited. Lefkoşa, 2018
- Demirel, İ. H. (2013). Doğu Akdeniz Havzası Hidrokarbon (Petrol-Gaz) Potansiyeli. Başeren S. H. (Ed). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*. Ankara: Uluslararası Siyasi ve Ekonomik İlişkiler Araştırma Merkezi
- Demiryol, T. (2015). *Doğalgaz ve Kıbrıs Sorunu*. 24 Ağustos 2017,
- Denktaş, R. R. (2004), *Kıbrıs Girit Olmasın*, İstanbul
- Denktaş, R. R. (2005), *Yeniden 12'ye 5 Kala*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Diez, T. (2002), *Why the EU can nonetheless be Goodfor Cyprus*, *Journal of Ethno politicis and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, No:2, (Erişim: 22.10.2023)
- Dilek, B.S. *Akdeniz'de Sanal Petrol Oyunu*, erişim tarihi 16.04.2023
- Doğru, S. (2015), *Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları Ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahanlığı Ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması*. Türkiye Barolar Birliği Dergisi. (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2015-119-1503>. (Erişim Tarihi: 24.08.2023.).
- Durmuş, İ. (2005). *Türk Denizciliği ve Türkiye'nin Denizlerden Yararlanma Stratejileri*, İstanbul: Stratejik Araştırmalar Dergisi (6)
- Ece, N. J. (2017). *Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge; Sınırlandırma Anlaşmaları, Paydaşlar ve Stratejiler*. *Journal of ETA Maritime Science*, Vol. 5, No. 1, 81-94
- Ekin, C. (2013). *Küresel Hegemonya Mücadelesi Açısından Deniz Yetki Alanları: Örnek Olay Doğu Akdeniz*. *Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:608

- Erol, E. (2013). *Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Kaynakları ve Bölgesel Barış*. Doğu Akdeniz’de Hukuk ve Siyaset Ankara: AÜSBF Yayın No:608
- Esenbel, M. (1993). *Kıbrıs-1 Ayağa Kalkan Adam*, Bilgi Yayınevi, Ankara
- Etienne Copeaux, Clarie Mauss-Copeaux, (2009), *Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005*, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul, (s.32).
- Faram, M. D. (2019). Why the US Navy has 10 ships, 130 aircraft and 9,000 personnel in the Mediterranean. NavyTimes, Erişim: 21.07.2023 , <https://www.navytimes.com/news/your-navy/2019/04/24/why-the-us-navy-has-10-ships-130-us-aircraft-and-9000-personnel-in-the-mediterranean/>.
- Gazioğlu A. (2002), *Rum Mezalimi ve KKTC’ye Doğru*, Ankara: Türkler Ansiklopedisi
- Gazioğlu, A. (1996), *Enosis Çemberinde Türkler*, İstanbul: Kıbrıs Araştırma Merkezi Yayınları, (s.241)
- Gazioğlu, A. C. (2003), *Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi 1878–1960*, Lefkoşa
- Gervasi, F. (1975). *Thunder Over the Mediterranean* New York: Mckay Publication.
- Gevgili, A. (1987). *Yükseliş ve Düşüş*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Göktuğ, G. (1990), *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni Hazırlayan Siyasal Nedenler*, İstanbul
- Güler, H. (2020), *Türkiye-KKTC İlişkileri: Kıbrıs Barış Harekatı Ve Doğu Akdeniz Politikası*, Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi
- Günaydın, C. (2000). *Karasuları Dışındaki Deniz Alanlarının Statüsü ve Türkiye’nin Çevre Denizlerdeki Uygulamaları*. İstanbul: Harp Akademileri Yayını.
- Gürel, Ş. S. (1984), *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, Cilt:1, Ankara: Kaynak Yayınları
- Gürel, Ş. S. (1985), *Kıbrıs Tarihi (1878-1960)*, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Gürsoy, C. R. (2002), *Kıbrıs, İslam Ansiklopedisi*, Cilt:25, s.370

- Halaçoğlu, Y. (2001), *Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskan Politikası*, Düünden Bugüne Kıbrıs Meselesi, (Haz. Ali Ahmetbeyoğlu- Erhan Afyoncu), İstanbul: TATAV Yayınları (s.43),
- Haliloğlu, R. (1990). *Atina İle Lefkoşe Arasındaki Savaşın İçyüzü (1960-1974)*, Ankara: Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Serisi
- Hatipoğlu, M. (1988), *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı 1821– 1922*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları
- Hill, G. A. (1952), *A History of Cyprus*, Volume IV, Cambridge University Press, 25
- İnalcık, İ. (2009), *Devlet-i Aliyye Osmanlın İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, (s.166).
- İsmail, S. (1998). *150 Soruda Kıbrıs*, İstanbul: Kastaş Yayınevi
- Kansu, Z. N. (2019), *Ekonomi Politikası Çerçevesinde Doğu Akdeniz Doğal Gaz Kaynaklarının Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi
- Kapucu, D. (2020). *1974 KIBRIS HAVA HAREKÂTI*. Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 4 (2), 82-104. DOI: 10.47088/utad.837878
- Karagiannis, E. (2016). *Shifting Eastern Mediterranean Alliances*. Middle East Quarterly, 23 (2), 1-11
- Karluk, R. (2003), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul
- Kasım, K. (2007). *Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Kıbrıs Sorunu*, Akademik Bakış, 1/1, 57-72.
- Kaya, İ. S. (2016), *Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları*, Ankara: Adalet Yayınları
- Kaya, İ. S. (2016), *Uluslararası Deniz Hukuku Çerçevesinde Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları*. 2. Baskı, Ankara : Adalet Yayınevi
- Kaya, Ş. (2007). *Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.

- Kaya, Ş. (2007). *Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz Sorunları*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Kısacık, S. ve Erenel, F. (2019). *Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- Pesco) Ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak*. Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 2 (1), 51-76
- Kısaltma USGS USGS Fact Sheet 2010-3027, *Undiscovered Oil and Gas of the Nile Delta Basin, Eastern Mediterranean*, erişim tarihi 24.08.2023, <http://geology.com/usgs/nile-delta-oiland-gas/> erişim tarihi 2023
- Kızılyürek, N. (2005). *Doğmamış Bir Devletin Tarihi-Kıbrıs Cumhuriyeti*, İstanbul: İletişim Yayınları, (s. 68)
- Koç, M. (2006). *Uluslararası Hukukta Deniz Alanları Sınırlandırması Gelişmeleri ve Türkiye'nin Deniz Alanlarının Sınırlandırılması* (Doktora Tezi) Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.
- Kökyay, F. (2021). *Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Akdeniz Enerji Politikası*. Liberal Düşünce Dergisi, 26 (101), 143-168
- Kuran, S. (2006). *Uluslararası Deniz Hukuku*. İstanbul: Arıkan Yayınevi
- Kuran, S. (2009). *Uluslararası deniz hukuku*, 3. Baskı, İstanbul
- Kuran, S. (2014), *Uluslararası Deniz Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları
- Kuran, S. (2015), *Uluslararası Deniz Hukuku*. İstanbul : Beta Yayınları
- Manisalı, E. (2003). *Dünden Bugüne Kıbrıs*, İstanbul: Gündoğan Yayınları
- Mor, H. (2008). *Kıbrıs Sorununun Türkiye-AB İlişkilerine Endekslenme Süreci*, Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12/1-2
- Mütercimler, E. (2009), *Satılık Ada Kıbrıs*, İstanbul: Alfa Yayınları
- Olgun, A. (1975). *Kıbrıs'ın anatomisi: 4 Devir 4 Lider*, Ankara: Ağaç-İş Matbaası
- Olgun, A. (1991). *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Ankara: Demircioğlu Matbaacılık

- Oran, B. (2002). *Türk Dış Politikası*, İstanbul: İletişim Yayınları, (ss.4-6)
- Önalp, E. (2007), *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Ankara, (ss.10-11)
- Özekin, M. K. (2020). *Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye*. Güvenlik Stratejileri, 16 (33), 1-51.
- Özersay, K. (2002). *Kıbrıs Sorunu: Hukuksal Bir İnceleme*. (1.Baskı). Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) Yayınları.
- Özmen. S. (2006), *Avrasya’nın Kırılma Noktası Kıbrıs*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, (s. 182)
- Öztuna, Y. (1969). *Devletler ve Hanedanlar 2* Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Öztürk, Y.A. (2022). *Uluslararası Hukuk Bağlamında Doğu Akdeniz Enerji Sorunu ve Türkiye’nin Politikaları*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Ömer Halisdemir Üniversitesi
- Pazarcı, H. (2008). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi
- Ratner, M. (2016), *Natural Gas Discoveries in the Eastern Mediterranean*. Congressional Research Service
- Robertson, J. (2010) *Natural Gas Potential Assessed in Eastern Mediterranean*, erişim tarihi 01.09.2023
- Saçı, C. (2020). *Enerji Şirketlerinin Rekabet Sahası: Doğu Akdeniz’de Faaliyet Gösteren Enerji Şirketleri Hangileri?*. Listelist, Erişim: 16 Haziran 2023, <https://listelist.com/dogu-akdeniz-faaliyet-gosteren-enerji-sirketleri/>
- Sandıklı, A. (2010), *Yeni Kıbrıs Stratejisi “Tanınma”*, Bilgi Strateji, Cilt: 2, Sayı:2, Bahar, 1-22
- Sandıklı, A. (2011), *Tarihsel Bir Perspektif İçinde Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği*, İstanbul: Harp Akademileri Bülteni, 200
- Sandıklı, A. (2011). *Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri*, Bilge Strateji Dergisi, 2/4, 5

- Scovazzi, T. (2012). *Maritime Boundaries in the Eastern Mediterranean Sea*. Policy Brief. Washington: German Marshall Fund of the United States.
- Serter, V. Z. (1971), *Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşa: Halkın Sesi Yayınevi
- Sönmezoğlu F. (2000), *Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Büyük Güçler: Kıbrıs, Ege ve Diğer Sorunlar*, İstanbul. 18
- Sönmezoğlu, F. (1991). *Tarafların Tutum ve Tezleri Açısından Kıbrıs Sorunu (1945-1986)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi ve Film Merkezi
- Stavrinides, Z. (1976), *The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood*, Loris Stavrinides Press, Lefkoşa, 27-28
- Şafak, E. (2015). *Doğu Akdeniz’de Enerji Bağlamında Güvenlik Sorunu*. Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 8, (30), 6-11
- Şahin, G. (2018). *Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’in Önemi: Tehditler, Riskler, Fırsatlar ve Türkiye*. Güvenlik Stratejileri, Yıl 15 (29), 199-230.
- Şahin, İ. (2020). *Türkiye-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kıta Sahaneliği Anlaşması*, Ankara: Adalet Dergisi, 2020/2 65. Sayı, 51-70
- Şener, B. (2013), *1963- 1964 Kıbrıs Krizi: Türk Dış Politikası Tarihinde Askeri, Siyasal ve Hukuksal Boyutlarıyla Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması*, Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı: 205, Ağustos, 9
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, *Dünya Ve Türkiye Enerji Ve Tabii Kaynaklar Görünümü*, 2017, https://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fEnerji%20ve%20Tabii%20Kaynaklar%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%C3%BC%2fSayi_15.pdf (13.07.2023), s.60-66.
- Tamçelik, S. (1995), *Kıbrıs Adası’nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi*, Kıbrıs: Kıbrıs Mektubu Dergisi, Cilt:15, Sayı:2, 322
- Tamçelik, S. (1999), *Kıbrıs’ın Siyasi Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi*, Ankara: Belleten, Cilt:63, Sayı: 236, 43

- Tamçelik, S. (2001), *Değişen Dünya Düzeninde Kıbrıs'ın Yeri ve Self Determinasyon İlkesinin Yeniden Değerlendirilmesi*, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 3, 295-298
- Tarakçı, M. (2010), *Kıbrıs Barış Harekâtı*, İstanbul: Hiperlink Yayınları
- Tsakiris, T. (2014). *Greece And The Energy Geopolitics Of The Eastern Mediterranean*. LSE IDEAS Strategic Update 14.1, Erişim: 10 Temmuz 2023, http://eprints.lse.ac.uk/59078/1/_lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_repository_Content_LSE%20IDEAS_Greece%20and%20the%20energy%20geopolitics_SU14.1_Greece_Energy_Web.pdf.
- Tsakiris, T. (2019). *The Importance of East Mediterranean Gas for EU Energy Security: The Role of Cyprus, Israel and Egypt*. The Cyprus Review, 30 (1), 25-50
- Tuncer, H. (2012). *Kıbrıs Sarmalı Nasıl Bir Çözüm?*, İstanbul: Kaynak Yayınları
- Turhan, T. (2008). *Tarihsel Bakış Açısıyla Kıbrıs Türk Hukuk Sistemi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 57(2), 253-286
- Uçarol, R. (2013). *Siyasi Tarih (1789-2012)*, 9. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 1041-1042
- Uslu, K. (2019). *Doğu Akdeniz'deki Mücavir Ekonomik Bölge Enerji Kaynaklarının AB, Türkiye ve Kıbrıs Yönünden Değerlendirilmesi*. International Conference On Eurasian Economies, 223-234
- Uzgel, İ. (2004). *Ulusal Çıkar ve Dış Politika*, İstanbul: İmge Yayınları
- Ünal, M. (2015). *Soğuk Savaş Sonrası Doğu Akdeniz'de Küresel Hamleler-1*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Winrow, G. M. (2016). *The Anatomy of a Possible Pipeline: The Case of Turkey and Leviathan and Gas Politics in the Eastern Mediterranean*. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, Vol. 18, No. 5, 431-447

- Yaşa, A. G. ve Yılmaz, M. (2022). *Doğu Akdeniz’de Bulunan Doğalgaz Rezervlerinin Bölgesel Enerji Politikalarına ve Rekabete Etkisi*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 32, 1(1-17).
- Yaycı, C. (2012), *Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu Ve Türkiye*, Bilge Strateji, Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012
- Yaycı, C. (2012). *Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye*, Bilge Strateji. Cilt:4, Sayı:6, Bahar.
- Yaycı, C. (2019). *Libya Türkiye’nin Denizden Komşusudur*. İstanbul: Avrasya Stratejik Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Yaycı, C. (2022). *Mavi Vatan “Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı” Türkiye’nin Denizlerdeki Misak-ı Milli*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi
- Yıldız, D. (2008). *Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz’in Doğusu*. İstanbul: Bizim Kitaplar Yayınevi.
- Yıldız, D. Ve Yaşar, D. (2012). *Doğu Akdeniz’de Küresel Satranç*. İstanbul: Truva Yayınları
- Yılmaz H. (2017). *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları*. Malatya: İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. 6 (1),87-98
- Yılmaz, E. (2018), *Doğu Akdeniz’de Enerji Çıkmazı*, SETA Perspektif, Sayı: 188, 1-5
- Yorkan, A. (2009). *Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası ve Türkiye’ye Etkileri*, Bilge Strateji. Cilt.1, Sayı.1, Güz
- Zıvkara, S. (2023), *Enerji Güvenliği Ve Deniz Güvenliği Kapsamında Türkiye’nin Doğu Akdeniz Politikası: Libya Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi